

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDE ANNE-BABANIN ETKİSİ
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih ÖZKAN

**Enstitü Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Eğitimi**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

HAZİRAN - 2011

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDE ANNE-BABANIN ETKİSİ
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih ÖZKAN

Enstitü Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Eğitimi

Bu tez 21/06/2011 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

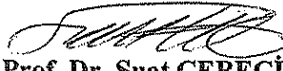
Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN

Jüri Başkanı

Kabul

Red

Düzeltme

Prof. Dr. Suat CEBECİ

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatih ÖZKAN

21.06.2011

ÖNSÖZ

Toplum, aile denen küçük şubelerden oluşan bir bütündür. Aile şubeleri, aileye yeni katılan üyelerin sosyalleşmesi, bulunduğu kültüre ayak uydurması, toplumun değerlerini benimsemiş topluma faydalı bir fert olması, toplumun kültürünü bir sonraki nesle aktarması ve bu şekilde kültürlerin yaşamasını ve devamlılığını sağlaması yönüyle adeta bir toplumsal değerler aktarım mekanizmasıdır. Çocuğun çevresindekilerin hareketlerini kopyalayarak taklit ettiği, kişiliğinin şekillenmesinde en etkili zaman olan okul öncesi dönemin, en yoğun olarak ailenin ana direkleri olan anne-babayla kurulan ilişkilerle geçmesi, toplumun, ailenin süzgecinden geçen değerlerinin çocuğuna aktarımında ne denli önemli bir rol üstlendiğini ifade eder niteliktedir. Bu bağlamda “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi: Diyarbakır Örneği” yüksek lisans tez konusu olarak ele alınmıştır. En başta bu çalışmanın hazırlanmasında engin tecrübesiyle rehberlik eden değerli danışmanım Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN’a, anket sorularının hazırlanması ve değerlendirilmesinde büyük yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Behçet ORAL’a, Yrd. Doç. Dr. Davut IŞIKDOĞAN’a, Yrd. Doç. Dr. Celal ÇAYIR’a, Yrd. Doç. Dr. Alaaddin DİKMEN’e, maddi-manevi desteğini hep üzerimde hissettiğim değerli eşim Fatime ÖZKAN’a, değerli anneme ve babama ve bu çalışmanın tamamlanmasında emeği geçen bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Fatih ÖZKAN

21/06/2011

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
TABLolar LİSTESİ	iv
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TEORİK ÇERÇEVE	13
1.1. Aile Kurumu, Aile Kurumunun Önemi ve Görevleri	13
1.1.1. Aile Kurumu ve Aile Kurumunun Önemi.....	13
1.1.2. Ailenin Görevleri.....	29
1.2. Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi.....	33
1.3. Anne-Babanın Çocuğuna Yönelik Tutumlarını Belirleyen Faktörler.....	43
1.3.1. Ailenin Bulunduğu Kültürel Çevre	44
1.3.2. Ailenin Toplumsal Konumu.....	45
1.3.3. Ailenin Yapısı	46
1.3.4. Ailenin Yönetimi.....	47
1.3.5. Ailede Disiplin	48
1.3.6. Ailenin Geçimi	51
1.3.7. Aile İçi İlişkiler	52
1.3.8. Çocuğun Ailedeki Konumu.....	54
1.4. Anne-Babanın Çocuklarına Yönelik Tutumları	58
1.4.1. Yoğun Reddedici Tutum	60
1.4.2. İlgisiz-Reddedici Tutum	61
1.4.3. İlgisiz-Yetkeci Tutum	61
1.4.4. Yetkesiz-İlgili Tutum.....	62
1.4.5. Benimser-İlgili Tutum.....	63
1.4.6. Benimser-Yetkesiz Tutum	63
1.4.7. Benimser-İlgili-Yetkeci Tutum.....	64
1.4.8. Benimser-Demokratik-İlgili Tutum	64

BÖLÜM 2 : ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	66
BÖLÜM 3 : BULGULAR ve BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	69
3.1. Öğrencilerin Aile Profiliyle İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi ...	70
3.2. Anne-Babaların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi.....	79
3.3. Çocukların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi .	92
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	98
KAYNAKÇA	101
EKLER.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

Akt.	: Aktaran
(a.s.)	: Aleyhi's-Selam
bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
c.	: cilt
diğ.	: Diğerleri
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
EARGED	: Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi
Edt.	: Editör
F.	: Frekans
İ.Ö.O.	: İlköğretim Okulu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
s.	: Sayfa
(sav)	: Sallallahu aleyhi ve sellem
SPSS programı	: (Statistical Package For Social Sciences) Veri analizi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
trs.	: Tarihsiz
Yay.	:Yayımlayan

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Ankete katılan öğrencilerin okullara göre dağılımı	69
Tablo 2 : Ankete katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı	70
Tablo 3 : Ankete katılan öğrencilerin kardeş sayısına göre dağılımı	70
Tablo 4 : Ankete katılan öğrencilerin doğum sırasına göre dağılımı	72
Tablo 5 : Ankete katılan öğrencilerin annelerinin mesleklerine göre dağılımı	72
Tablo 6 : Ankete katılan öğrencilerin babalarının mesleklerine göre dağılımı	73
Tablo 7 : Ankete katılan öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre dağılımı	75
Tablo 8 : Ankete katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre dağılımı	76
Tablo 9 : Ankete katılan öğrencilerin anne-babalarının eğitim durumuna göre dağılımı	76
Tablo 10 : Ankete katılan öğrencilerin dini konularda annelerine soru sorma sıklıklarına göre dağılımı	77
Tablo 11 : Ankete katılan öğrencilerin dini konularda babalarına soru sorma sıklıklarına göre dağılımı	78
Tablo 12 : Ankete katılan öğrencilerin annelerinin sorulara cevap verme şekline göre dağılımı	79
Tablo 13 : Ankete katılan öğrencilerin babalarının sorulara cevap verme şekline göre dağılımı	79
Tablo 14 : Ankete katılan öğrencilerin kaldıkları evde akrabalarının da yaşayıp yaşamamasına göre dağılımı	80
Tablo 15 : Ankete katılan öğrencilerden kaldıkları evde hangi akrabalarıyla yaşadıklarının dağılımı	81
Tablo 16 : Ankete katılan öğrencilerin evlerinde yemeklerden sonra dua okunup okunmamasına göre dağılımı	82
Tablo 17 : Ankete katılan öğrencilerin evlerinde ailece dini filmler izlenip izlenmemesine göre dağılımı	83
Tablo 18 : Ankete katılan öğrencilerin ezberlediği sure/dua sayısına göre dağılımı	83
Tablo 19 : Ankete katılan öğrencilerin ailelerinin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmenin güzel bir davranış olup olmadığı hakkındaki görüşlerinin dağılımı	84
Tablo 20 : Ankete katılan öğrencilerin din eğitimi alıp almamalarına göre dağılımı	84
Tablo 21 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini annelerinden kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı	85

Tablo 22 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini babalarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı	85
Tablo 23 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini dedeleri veya ninelerinden kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı	86
Tablo 24 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini diğler akrabalarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı	87
Tablo 25 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini komşularından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı.....	87
Tablo 26 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini arkadaşlarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı.....	88
Tablo 27 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini cami imamından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı.....	88
Tablo 28 : Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini başkalarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı.....	89
Tablo 29 : Ankete katılan öğrencilerin Ramazan’da oruç tutma isteklerinin derecesine göre dağılımı	90
Tablo 30 : Ankete katılan öğrencileri annelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı.....	90
Tablo 31 : Ankete katılan öğrencileri babalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı.....	91
Tablo 32 : Ankete katılan öğrencileri dede/ninelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı	92
Tablo 33 : Ankete katılan öğrencileri başkalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı	92
Tablo 34 : Ankete katılan öğrencilerin Kur’an okumayı bilme düzeylerine göre dağılımı	93
Tablo 35 : Ankete katılan öğrencilere annelerinin dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı.....	94
Tablo 36 : Ankete katılan öğrencilere babalarının dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı.....	95
Tablo 37 : Ankete katılan öğrencilere dedelerinin dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı.....	95
Tablo 38 : Ankete katılan öğrencilerin ninelerinin dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı.....	96
Tablo 39 : Ankete katılan öğrencilerin bir hata yaptıklarında anne-babalarının kızacağından korkup doğruyu söyleme durumlarına göre dağılımı.....	96

Tezin Başlığı: Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi: Diyarbakır Örneği	
Tezin Yazarı: Fatih ÖZKAN	Danışman: Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Kabul Tarihi: 21/06/2011	Sayfa Sayısı: vii(ön kısım)+107(tez)+2(ekler)
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: Din Eğitimi
<p>Çocuğun din eğitiminde, çocuğun içinde yaşadığı ailenin etkisi önemli ve belirleyicidir. Çocuğun dini kişiliği, bu ailenin dini ve ahlaki değerlerine göre şekillenir. Bu çalışmada çocuğun din eğitiminde dini inanç, tutum ve davranışlarının oluşumunda ve şekillenmesine anne-babasının nasıl bir etkisinin olduğu, anne-babanın dini davranışlarının çocuğuna nasıl yansıdığı araştırılmıştır.</p> <p>Araştırmanın evrenini Diyarbakır'ın 3. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Bu evreni temsil edebilmesi ve çocuğun dini değerlerinin oluşumu ve şekillenmesinde ailesinin etkisinin ölçülebilmesi için Diyarbakır'ın Yenişehir İlçesi'nden Cemil Özgür ve Hülya Tugay İ.Ö.O., Bağlar İlçesi'nden Eczacılar ve Nuriye Çelebi Eser İ.Ö.O., Sur İlçesi'nden Süleyman Nazif ve Ali Paşa İ.Ö.O. ve Kayapınar İlçesi'nden Şehit Polis Sabri Kun ve İMKB Hattat Hamit Aytaç İ.Ö.O. olmak üzere 4 merkez ilçesinden rastlantısal olarak seçilen ikişer okulun DKAB dersi almamış olan 3. sınıflarındaki öğrenciler örneklem olarak alınmıştır. Hazırlanan anket formu örneklemi oluşturan öğrencilere uygulanmıştır.</p> <p>Yapılan bu çalışma, çocukların, gelişim özelliklerine göre inanç ve davranışlarında anne-babalarından nasıl etkilendiklerini, anne-babaların sahip olduğu dini inanç ve değerlerin çocuklarına aktarılmasında, anne-babanın ekonomik durumunun, eğitim düzeyinin, çocuklarının dini sorularına cevap verme şekli ve sıklığının, çocuklarıyla dini etkinliklere katılma sıklığının çocuklarının dindar bir kişilik geliştirmesinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu, Diyarbakır'ın ilgili okullardaki 3. sınıf öğrencilerini ve öğrencilerin dilinden ailelerini inceleme imkanı sağladığından dolayı önemlidir.</p> <p>Yapılan bu çalışmada çocuğun din eğitiminde anne-babasının tutum ve değerlerinin etkili olduğu, Kur'an okumayı bilme, nasihat edilme ve Ramazan Ayı'nda oruç tutmayı isteme durumları, dini bilgilerini aldığı kişi, ezberlediği sure veya dua sayısı, dini sorularına cevap alma şekli, dini etkinliklere götürülme, yemeklerden sonra dua okunma ve ailece dini filmler izlenme sıklığının çocuğun dini kişilik geliştirmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Aile, Çocuk, Anne, Baba, Din Eğitimi	

Title of the Thesis : Effect of The Mother and Father in Child's Religion Education Universe Diyarbakır	
Author: Fatih ÖZKAN	Supervisor: Prof. Dr. Recep KAYMAKCAN
Date: 21/06/2011	Nu. of pages: vii(pre text)+107(main body)+2(app.)
Department: Philosophy and Religion Sciences	Subfield: Religion Education
<p>Family has an important and determinant effect on child's religion education. Child's religious character is formed accordingly by mother and father's moral and religious values. In this study, it is researched that how mother and father's religious behaviour reflects to the child and what influence has on child's faith and attitude formation.</p> <p>Research group is composed of Diyarbakır's 3rd grade students . To be able to evaluate the family effect on creation and formation of child's religious values, random sampling has been done for the following students, that never took Religion Education at school.</p> <p>Diyarbakır-Yenisehir : Cemil Özgür and Hülya Tugay School, Diyarbakır-Bağlar : Eczacılar and Nuriye Çelebi Eser School, Diyarbakır- Sur : Süleyman Nazif and Ali Paşa School, Diyarbakır- Kayapınar : Şehit Polis Sabri Kun and İMKB Hattat Hamit Aytaç School.</p> <p>The students are given a survey sheet.</p> <p>This study has a considerable importance, discovering how child's faith and behaviour as per own growth characteristics is effected by the parents and what effects has parent's on developing child's religious commitments in terms of education levels, social position, economical situation of the parents and frequency on replying child's religion questions and examining families from a 3rd grade student's eye and how faith and values are transferred to the child .</p> <p>This study reaches to a conclusion that mother and father's attitude and values, know how to read Quran, fastening at Ramadan, knowledge of sura (Qur'an Verses) and prayers, responding on questions about religion, socializing with religious events, praying after meals, watching religious movies together with the family, giving religious advices has a drastic effect on developing child's religious characteristics.</p>	
Key words : Family, Child, Mother, Father, Religion Education	

GİRİŞ

Geleceğimizi emanet edeceğimiz çocukların, sağlam bir dini ve ahlaki eğitim almaları, kendi kendine yetebilen, ideallerine ulaşması için ihtiyaç duyduğu güven duygusuna sahip, ahlaki, dini ve kültürel değerlerinin bilincinde, toplumsal hayatta insanlarla başarılı ilişkiler kurabilen bireyler olarak yetişebilmeleri ancak temeli sağlam ve gerekli donanıma sahip bir aileyle mümkündür. Bilim adamlarına göre kişilik gelişiminin büyük bir bölümünün şekillendiği, okul öncesi döneme karşılık gelen ilk altı yılın, toplumsal ve kültürel değerlerin taklit edildiği, zamanla da içselleştirilerek benimsendiği bir çeşit sosyalleştirme mekanizması, değerlerin aktarım atölyesi olan aile içinde geçmesi, çocuğun karakterinin ve hayata bakış açısının şekillenmesinde ailenin ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Çocuğun, ailesiyle kurduğu ilişkilerin boyutu, sağlamlığı, samimiyeti, çabuk kopmayan bir bağ teşkil etmesi, çocuğun aile dışındaki ilişkilerini de etkiler. Aile içinde kurulan ilişkiler ve geliştirilen kişilikler, toplum içinde şekillenen tutumların çekirdeğini oluşturur. Çocuk doğduğunda, ona kucağını ve gönlünü açan, onu kendisinden sakınan ailesinin çocuğa yönelik beklenti ve davranışları, çocuğun hayata bakışına yön verir. Çocuk, ilk davranış kalıplarını ailesinden öğrenir. Bu davranış ve tutumların içinde dini değer ve pratikler önemli yer alır. Çocukta dini inanç ve davranışların ilk nüveleri aile içinde atılır. Ailedeki tutum ve değerler, çocuğa aktarılırken dini inanç ve değerler de birlikte aktarılır. Fıtrat hadisinde de belirtildiği gibi, aile çocuğun dine yöneliminde, dini inancının şekillenmesinde çocuk için mihenk taşı niteliğindedir. Bu bağlamda aile, çocuğun dini eğilimlerinin temel yönlendiricisi ve terbiyecisi konumundadır.

Araştırmanın Problemi

Allah'ın, insanoğlunun kaynaşması için kendi cinsinden eşler yaratıp, arada sevgi ve muhabbeti var etmesini kendi varlığına delil saydığı aile hayatı (Rum, 30/21), tarihin her döneminde ve her yerinde toplumun temel ve vazgeçilmeyen müessesesi olmuştur. Bu müessese, insanlığın tanıdığı bütün dinler tarafından da kutsal sayılmıştır. Onun kutsallığı; cemiyet hayatında düzeni, disiplini, huzur ve devamlılığı sağlamasından gelmektedir. Kadın ve erkeğin birbirine (günahlardan koruyan) elbise olduğu, ikisinin de birbirinin eksiklerini tamamladığı, aksi durumlarda kadının da erkeğin de çıplak

kaldığı (Bakara, 2/187), ailenin yapısının çeşitli sebeplerle zayıfladığı her durumda, toplumda kargaşa ve çok boyutlu sefalet yaşanırken, aile yapısının güçlü ve binasının kuvvetli olduğu her durumda da insanlığın refah düzeyi yükselmiş, toplum huzur bulmuştur. Aile bir bakıma toplumdaki kötülük ve iyiliklerin hem sebebi hem de sonucudur. Aile sağlıklı ise toplumda iyilikler yaygınlaşır, aile yapısı bozulmuşsa toplum da bozulur (Ağca, 1998:X).

Ailenin çok sayıdaki işlevlerinin başında kültürel değerlerin taşıyıcısı, koruyucusu ve aktarıcısı olması gelir. Aile, bir milletin kültür ve medeniyet değerlerinin aktarımının gerçekleştiği ilk eğitim kurumudur. Çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Toplumun en küçük birimi olan aile, örf, adet ve töreleri yaşayarak çocuğa benimsetir. Büyüğe saygı, küçüğe merhamet, muhtaca yardım etme gibi duygu ve davranışlar aile ortamında kazanılır. Yemek türleri, sofrada adabı, misafir ağırlama, düğünler, nişanlar, dini ve milli bayram törenleri, bir milletin kültürünü oluşturan unsurlardandır ve genellikle ailede öğrenilir. Aile büyüklerinin anlattıkları masallar, destanlar, okudukları şiirler ve hikâyeler, söyledikleri deyimler ve atasözleri, dinledikleri müzikler, ilgilendikleri sanat türleri, çocuğun bu kültürle özdeşleşmesinde ve böylece sosyalleşmesinde önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır. Çocuk, bu kültürel değerlerini ilk önce ailede öğrenir ve davranışlarını ailenin değerlerine göre biçimlendirir. Bu kültürel değerler arasında dini değerlerin önemli bir yeri vardır. Ailenin bu önemli işlevinden dolayı Yüce Allah, aileyi dini değerlerin aktarıcısı olarak seçmiştir. Mü'min aile bireylerini, yetişmekte olan nesle dini değerleri tebliğ etmekle sorumlu tutmuştur (Kasapoğlu, 2008:8).

İnsan doğarken bir kültürün içinde doğar ve o kültürle yoğrulur. Bu sebeple çocuk, arasında bulunduğu aile fertlerinin sosyal ve kültürel özelliklerini kavrar. Aksini yaptıracak etkenler olmadıkça kişi ait olduğu ailenin yaşayışına, kültürüne, bakış açısına uygun davranışlar sergiler. Aile kültürü, sosyalleşme süreci ile kişiliğin oluşması ve gelişmesinde önemli bir etkidir. Toplumun temsil eden en küçük birey olan çocukların ahlaki değer yargılarının şekillenmesinde ve davranışlarına yansımada eşsiz rolü olan ilk öğretmenler anne-babalardır.

Toplumun önemli bir birimi olan aile, kendi içinde özel bir kültürel içerik ve kimlik taşıyan özgün bir konuma sahiptir. Aile, bir süzgeç gibi toplumun değerlerini süzer ve

sadece seçtiği değerleri yaşar. Çocuk, anne-babasını özdeşleşme modelleri olarak gördüğü için onların değerlerini kendine makyas kabul eder. Ebeveyninin benimsediği duygu ve davranışlara karşı bir meyil gösterir ve beğenmeyip hoş görmediklerini o da itici bulur.

Anne-baba ile çocuk arasındaki karşılıklı etkileşim, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynar. Çocuğun kişiliğinin oluşumu, karakterinin şekillenmesi, özdeşim modelleri olan anne-babanın kişilik yapısıyla doğrudan ilişkilidir. İnsan, anne ve babasından aldığı varlığının özünü, yine anne ve babasının değerleriyle şekillendirir. Psikologların, kişiliğin oluşmasında büyük etkisini vurguladıkları çocukluğun ilk yılları olan 0-6 yaş, anne-babanın gözetimindeki aile ortamında geçer.

Çocuk, dünyaya gelişinden itibaren gönderdiği sinyallerle çevresiyle iletişime geçmeye çalışır, hayatının devamını sağlayacak bir barınak ve koruyucu arayışına girer. Karşılaştığı problemlerde çevresindekilerin aynı problemlerle karşılaştıklarında kullandıkları çözüm yollarını taklit eder. Ailesinde kendisine yakın bulduğu, sevdiği, beğendiği bireylere bağlanır, davranışlarını bu bireylerinkiyle özdeşleştirir. Genel olarak bu bireyler anne-babalardır. Çocuk, ilk sosyal deneyimlerini bu ortamda edinir. Bu açıdan kişilik gelişiminde anne-babanın önemi büyüktür. Ailenin diğer fertleriyle iletişime geçtikçe ailede kabul gören kişileri ve davranışlarını fark eder, aile tarafından kabul görmek için davranışlarını ona göre şekillendirir. İnsanın hayata bakış açısını, hayatı yorumlama ve değerlendirme tarzını belirleyen en önemli kriterler olan dini inanç ve ahlak değerlerini de bu süreçte ana-babasından kopyalar.

Davranışların bireyden bireye, içinde yaşanılan aileden aileye, toplumdan topluma, bölgeden bölgeye veya ulustan ulusa birtakım farklılıklar gösterdiği dikkat çekmektedir. “Bu farklılığın temelinde yatan faktörler nelerdir?” sorusu bilim adamlarını meşgul eden konulardan biridir.

Bu araştırmanın temel problemi, çocuğun din eğitiminde, dini inanç, tutum ve davranışlarının oluşumunda ve şekillenmesine anne-babanın etkisini tespit etmektir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, anne-babanın dini inanç ve tutumlarının çocuğun dini eğilimlerinin şekillenmesindeki etkisinin incelenmesi, bu etkinin düzeyinin tespit edilmesidir.

Bu araştırmanın alt amaçları ise şunlardır:

- 1.Araştırmaya katılan öğrencilerin aile profili nasıldır?
- 2.Araştırmaya katılan öğrencilerin anne-babalarının dini durumu nasıldır?
- 3.Ankete katılan öğrencilerin dini durumu nasıldır?
- 4.Araştırmaya katılan öğrencilerle anne-babaları arasındaki dini paylaşımların sıklığı ne düzeydedir?

Araştırmanın Önemi

Yapılan bu çalışma, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi almamış olan Diyarbakır'ın Yenişehir İlçesi'nden Cemil Özgür ve Hülya Tugay İ.Ö.O., Bağlar ilçesinden Eczacılar ve Nuriye Çelebi Eser İ.Ö.O., Sur İlçesi'nden Süleyman Nazif ve Ali Paşa İ.Ö.O., Kayapınar İlçesi'nden Şehit Polis Sabri Kun ve İMKB Hattat Hamit Aytaç İ.Ö.O. olmak üzere dört merkez ilçesindeki sekiz İlköğretim Okulu'nun 3. sınıf öğrencilerinin ve öğrencilerin dilinden ailelerinin dini inanç ve eğilimlerini incelemesi bakımından önemlidir.

Bu çalışma, çocukların, gelişim özelliklerine göre inanç ve davranışlarında anne-babalarından nasıl etkilendiklerini, anne-babaların sahip olduğu dini inanç ve değerlerin çocuklarına aktarılmasında, anne-babaların dindarlığının, ekonomik durumunun, eğitim düzeyinin, çocuklarına yönelik tutumunun ne düzeyde etkili olduğunu Diyarbakır örneklemiyle inceleme imkanı sağladığından dolayı önemlidir.

Bu çalışma, çocuğun eğitimine etki eden faktörlerden aile faktörünün etkisinin tespit edilmesi yönünden Din Eğitimi, Çocuk Eğitimi, Din Psikolojisi, Din Sosyolojisi ve Çocuk Gelişimi literatürlerine katkı sağlayacaktır.

Tanımlar

Din: Din, manevi bir kavram olduğu ve dünya üzerindeki bütün bireylere göre farklı anlamlar taşıdığı için, kapsamlı tarifini yapmakta zorlanılan bir kavramdır. Her farklı dine tabi olan birey, dini kendi inancına göre tarif etmiştir. Aynı dine mensup olanların bile din kavramından anlayış ve beklentilerinin farklı olması, din kavramına bireysellik kazandırarak farklı anlamların yüklenmesine sebep olmuştur. Bununla beraber bilim adamları tanımlardaki ortak noktaları nazara alarak din kavramına izahlar getirmişlerdir.

Bilgin, insan-Allah ilişkisinin yoğunluğuna atfen, dini, “insanın kayıtsız şartsız var olan mutlak varlığa yönelişi ve onun tarafından kuşatılışı” olarak tarif etmiştir (Bilgin, 2007:16).

M. Yinger, dini, “bir halk grubunun, onun vasıtasıyla insan hayatının nihai problemlerini çözmek için uğraşıp mücadele ettiği bir inanç ve pratikler sistemi” olarak tarif etmiştir (Abanoz, 2008:9).

Aydın ise, dinin sosyal hayata etkilerini de göz önüne alarak “ferdi ve içtimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş, inananlarına bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan kurum” olarak tarif etmiştir (M.S. Aydın’dan aktaran Abanoz, 2008:9).

Eğitim: Türkçe bir kelime olan eğitim, eğmek kökünden gelmektedir. Eğmek “bir eşyayı bükmek, şeklini değiştirmek” olarak eşya için kullanılır. Bu kökten gelen eğitime gelince, insanın davranışlarında değişiklik meydana gelmesi olarak kısaca ifade edilebilir.

Bilgin, eğitimi, “insanı bütün kabiliyetleri ile geliştirme ve onu toplumun bir üyesi yapma yolundaki amaçlı ve planlı etkilemeler” olarak tarif etmiştir (Bilgin, 2007:35).

Yörükoğlu’na göre eğitim, “kişiye belli bilgi ve beceriler aktarıp, değer yargıları aşilayarak onda istenen davranışları geliştirme süreci”dir (Yörükoğlu, 2000:119).

Binbaşoğlu, eğitim teriminin özünde birbiriyle de ilişkili yetiştirme, geliştirme ve büyütme anlamlarını da barındıran, insanın aslında var olan gücü ortaya çıkararak bir “süreç” oluşuyla bağlantı kurarak “görünüşte olmayan bir şeyin (gizli bir gücün),

herkesçe kabul edilecek, beğenilecek bir şekilde ortaya çıkması” olarak tanımlamıştır (Binbaşoğlu, 2000:13).

Dodurgalı, eğitimi “insanın işlerini en iyi, en güzel ve en doğru şekilde uygulayacak bir uzmanlığa ulaşması için yapılan faaliyetler” olarak tanımlamıştır (Dodurgalı, 2010:22).

Brezinka, eğitimi “insanların, diğer insanların şahsiyetlerini herhangi bir açıdan desteklemeyi denedikleri davranışlar bütünü” olarak tanımlamıştır (Tosun, 2005:18).

Selahattin Ertürk ise eğitimi, “bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci” olarak tanımlamıştır (Tosun, 2005:18-19).

Demirel, eğitimi, “bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme süreci” olarak tanımlamıştır (Abanoz, 2008:13).

Tosun’a göre eğitim, “bireyin davranışında, kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci”dir (Tosun, 2005:19).

Sübaşı, eğitimi, “bireyin uyumunu sağlayacak özellikleri kazanabilmesi, gizil güçlerini yeteneğe dönüştürebilmesi için oluşturulan sistem”, “bireyin uyum sağlamasını sağlayan istendik bilgi, beceri ve tutumları geliştirme süreci” olarak tarif etmiştir (Sübaşı, 2007:11).

Duman’a göre eğitim, hakkı kabul ve idrak kabiliyetine sahip olarak doğan çocuğun, doğuştan getirdiği yetileri meyl-i tabiisince geliştirmek, zihinsel ve bedensel kabiliyetlerinin, kendisinin ve yaşadığı toplumun hayrını temin edecek şekilde gelişimine yardımcı olmak, kişisel ve toplumsal görevlerini öğretip, erginlik çağına erdiğinde kendisini yetkin bir kişi olarak bulmasına çalışmaktır (Duman, 1991:109).

Bu tanımlar gözden geçirildiğinde eğitimin, kişiliğin gelişimini destekleyen, fiziksel ve duygusal açıdan zenginleştiren, gerekli bilgi, beceri ve davranış donanımlarını elde etmesine yarayan bir süreç olduğu çıkarımı yapılabilir.

Din Eğitimi: Tosun’a göre, “bireyin dini davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri süreci”dir (Tosun, 2005:29).

Gündüz, sistemli bir din eğitimi, “interaktif ve bütüncül bir tarzda geçmiş değerlendiren ve anlamlı sonuçlar çıkaran, yakın ve uzak gelecek planında daha arzu edilebilir sonuçlar hazırlama çabasına girişen ve aralıksız devam eden bir süreç” olarak tarif etmiştir (Gündüz, 2003:193).

Tosun, Kerim Yavuz’un Günümüzde Din Eğitimi adlı eserinde din eğitimi, “objektif ve sistematik bir biçimde dini terbiye olaylarını araştıran, anlamaya, açıklamaya, yorumlamaya ve değerlendirmelerden sentezlere ulaşmaya çalışan bir ilim” olarak tarif ettiğini aktarır (Tosun, 2005:33).

Peker’in yapmış olduğu din eğitimi tanımı, öğretim ve eğitim kavramları birbirinden ayrılarak yapılmıştır: “Din öğretimi, dinle ilgili bilgileri kişiye öğretmek; din eğitimi ise öğretilen bu bilgilerin davranışlara yansımaları sağlamaktır” (Abanoz, 2008:13).

Ahlak: Ahlak, insanın bir amaca yönelik olarak kendi isteğiyle, herhangi bir baskı altında kalmadan kendisinin ve toplumunun yararına olan davranışlarda bulunup, zararlı olan davranışlardan uzak olmasıdır (Aydın, 2007:1). İçten ve dıştan herhangi bir zorlama olmaksızın, tabii olarak ortaya çıkan davranış ve düşüncelerdir (Abanoz, 2008:10)

İnsanın iyi ve kötü olarak nitelendirilmesine neden olan özellikleri, huyları ve bunları göz önüne alarak gerçekleştirdiği iradi davranışlardır (Abanoz, 2008:10).

Özeri, ahlakı, “insanın karakter yapısını, neyi yapıp neyi yapmayacağını belirten, bunlarla ilgili değerlendirmeleri ve davranışlarını düzenleyen genel kurallar bütünü” olarak tanımlamıştır (Özeri, 2004:76).

Yavuz, ahlakın iki ayrı yönünü nazara alarak iki farklı şekilde tarif etmiştir. Birinci tanıma göre “insanın iyi ve doğru olanı yapması, kötü olanlardan sakınması için uyulması gereken kuralların oluşturduğu bir sistem” olarak (Yavuz, 1994:203-204), ikincisine göre “kişinin insani ve manevi karakter çizgilerini, tabiatına ait huylarını belirleyen hususiyetler” (Yavuz, 1994:204) olarak tanımlamıştır.

Kişilik: Kişilik, insanın kendisine has özellikleridir, onu diğer insanlardan farklı kılan, özel ve tek yapan tipik özellikleridir. İnsan, bu özelliklerinin bir kısmını doğuştan, kalıtımla, anne ve babadan alır, bir kısmını ise çevreyle kurduğu iletişim ve etkileşim neticesinde öğrenerek şekillendirir. İnsanın kişiliği, doğuştan getirilen gizil güçlerin

yaşantılarla karşılıklı etkileşimini takip eden uzun bir süreç neticesinde oluşur (Aydın, 2007:2).

Gelişim: İnsan yaşamının geçirdiği bedensel, bilişsel, duyuşsal ve sosyal değişimdir (Kaya, 2008:97).

İnsanın varlık yapısı çok boyutludur. İnsanın gelişiminde bu farklı boyutlar birbiriyle iç içe girmiştir ve çok sıkı etkileşim halindedir. Beden gelişimi, zihinsel gelişime temel olurken, bilişsel gelişim de sosyal, ahlaki ve dini gelişime temel olur. Diğer canlılara göre, sürekli ama hızı farklı bir süreç izler (Hökelekli, 2008:21).

Yapılacak eğitim faaliyetinin insanın gelişim evresiyle uyumlu olması eğitimden alınacak sonucun en yüksek düzeyde olması için şarttır. Her insanın belli bir gelişim serüveni vardır. Bu serüven iyi bilinmelidir ki bir dönemde iştihakla doyurulma bekleyen merak arzusu, savsaklanıp söndürülmesin ve uygun şekilde mecrasına yönlendirilebilsin. Aksi takdirde hem o dönemdeki ihtiyacın karşılanamamasına hem de ilerideki gelişim süreçlerinin düzgün şekilde işleyememesine sebebiyet verebilir (Dodurgalı, 1998:180).

Çalışmayla İlgili Araştırmalar

Yavuz'un, "Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş)" adlı, Erzurum ilinin merkez ve köylerinde yaşayan 7-12 yaş grubu çocukların örneklem grubu olarak alındığı araştırmasında, her okulda 1. sınıftan başlayarak 5. sınıf dahil her sınıftan 7 erkek ve 7 kız öğrenci olmak üzere toplam bir ilkokuldan 84 ve yedi okuldan tesadüfen seçilen 588 öğrenciye anket uygulanmıştır. Önce çocukta dini duygu ve düşüncenin gelişimiyle ilgili teorik çerçeve sunulmuş, ardından uygulanan anket çalışmasıyla elde edilen verilerden, hangi yaşlardaki çocuklarda nasıl bir dini eğilim ve gelişimin olduğu ve çocuğun zihninde dini kavramların şekillenmesinde hangi faktörlerin etkili olduğuna değinilmiştir. Çocuklarda dini inancın uyanma ve gelişme yaşının 7-9 yaş dönemi olduğu, dini inanca elverişli ve yetenekli olduğu ve dine canlı bir ilgi duyduğu, merakla Allah'ı öğrenmek ve anlamak istediği, çevresinin dini ortamına alışma ve uyma gayretinde olduğu, çocukta dış faktörlerin içten gelen uyarıları beslemesi ile uyanan ve çocuğu belli bir dini yaşayış ve anlayışa götüren bir gelişmenin görüldüğü, kendi zihin yapısına göre, somut, insani özellikler gösteren bir Allah tasavvuruna sahip olduğu,

çocuğun dini gelişmesinde başta aile olmak üzere sosyal ortamın ve eğitimin etkili olduğu, kızların erkeklere oranla inanmaya daha yatkın, dini duygu ve ilgilerinin daha canlı olduğu yaş ilerledikçe çocukların, inançlarında daha kararlı, bilinçli ve akılcı oldukları tespit edilmiştir.

Atalay'ın, "İlköğretim ve Liselerde Dindarlık Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)" adlı, 2001-2002 öğretim yılı Diyarbakır il merkezinde bulunan değişik ilköğretim ve liselerde öğrenim gören 666 ilköğretim ve 588 lise öğrencisi olmak üzere toplam 1248 öğrencinin, yaş, cinsiyet, sınıf, sosyal çevre, okul dışında dini eğitim alıp almama durumu, ailenin dindarlık düzeyi, sosyo-ekonomik durum ve mezhep değişkenlerine göre dindarlık ve dindarlığın inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutuna ilişkin durumları arasında nasıl bir ilişkinin olduğunun araştırıldığı çalışmasında, toplam dindarlık boyutunda ilköğretim ve lise öğrencilerinde erkeklerin puanlarının kızlara göre daha yüksek çıktığı, sosyo-ekonomik düzey farkının dindarlıkta belirleyici olmadığı, buna karşın sosyal çevre faktörünün etkili olduğu ve öğrencilerin dini yönelimlerinde ailelerin belirleyici rol oynadığı tespit edilmiştir.

Konuk'un, "Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi" adlı, 1992-1993 öğrenim yılında, İstanbul ili, Üsküdar ilçesinde MEB'e bağlı 3 ayrı okulda anasınıfına devam eden 5 ve 6 yaşlarındaki 24'ü kız ve 20'si erkek olan 44 çocuk ile, seçilen çocukların anneleri olan 44 veliden oluşan toplam 88 kişiyle yapmış olduğu anket ve mülakat çalışmalarında, çocuğa 3 yaşlarından itibaren verilecek din eğitiminin onun duygu dünyasına hitap etmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Din eğitimi verecek büyüklerin ve özellikle de annenin öğretmeyi arzu ettiği dini yaşantıyı kendi inanç ve tavırlarında özümseyerek yaşamasının çocuğa sözel olarak ifade etmesinden daha verimli olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Ünal'ın "Çocuğun Din Eğitiminde Ana-Baba Rollerini (Bilecik Örneği)" adlı, çocuğun dini gelişiminde aile yapılarının ve anne-babanın hangi davranışlarının nasıl etkiler yaptığı, çocuğun din eğitiminde ideal anne-baba rollerinin neler olduğu ve bunun değişkenler karşısında nasıl düzenleneceği sorularına cevap arandığı Bilecik il merkezi ve ilçelerindeki anne-babalardan rastlantısal olarak seçilen 203 kişiyle yüz yüze ve telefonla görüşme ve anket metnini postalayarak elde edilen verilerle anne-babaların dini tutum ve davranış düzeyleri hakkında durum tespitinin yapıldığı yüksek lisans tez

çalışmasında, eşler arasındaki uyum, ailenin birlikte vakit geçirmesi, anne-babanın ibadet etme veya kötü sözler kullanma durumu, anne-babanın çocuğuna din eğitimi sunma ve din eğitimine teşvik etmesi değişkenleriyle çocuğun aileden aldığı din eğitimini uygulaması arasında bir paralellik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bilgili'nin "Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler" adlı, çocuğun din eğitiminde istenen sonuçların alınamamasının nedenlerinin araştırıldığı, Adana ilinden 7 ilköğretim okulunun 4. ve 5. sınıf öğrencilerinden toplam 223 kişiyle yapılan mülakatlardan elde edilen veriler sonucunda hazırlanan doktora tezi çalışmasında, ailesi dine ilgili olan çocukların DKAB dersine ve bu derste sunulan bilgilere karşı daha ilgili olduğu ve ailede ve okulda alınan Din Eğitimi'nde çocukların bireysel ve sosyal eğilimlerinin karşılanması ve yönlendirilmesinde aile, okul, sosyal çevre ve kitle iletişim araçlarının yeterli olmadığı ve bu konuda birtakım sıkıntıların olduğu tespit edilmiştir.

Gürler'in "Çocuğun Suça Yönelmesinde Aile Faktörünün ve Akran Gruplarının Rollerinin İncelenmesi" adlı, sosyal çevre, sosyo-ekonomik durum, sosyo-kültürel farklılıklar gibi aile üzerinde etkileri bulunan nedenlerden dolayı aile içi dinamiklerin çocuklar üzerindeki etkileri ve hangi etkilerin çocukları suça yönelmeye sevk ettiğinin araştırıldığı 20 Nisan-21 Mayıs 2004 tarihleri arasında Manisa E Tipi Kapalı Cezaevi'nde çocuk bölümünde tutuklu bulunan 12-18 yaşlarındaki 46 ergen ile anket ve görüşmeler sonucunda elde edilen verilerle hazırlanan yüksek lisans tez çalışmasında, anne-baba tutumlarının otoriter bir nitelik taşımasının, göç eden ailelerin ikamet ettiği muhitin, ergenlerin akranlarıyla birlikte geçirdiği zamanın artmasının, fiziki güçlerinin yetmediği işlerde ve olumsuz iş çevrelerinde çalıştırılmalarının onları suça yönelten bir özellik gösterdiği, ebeveynlerin demokratik ve hoşgörülü tutumlarının ise ergenleri suç işlemekten ve işledikleri suçu tekrarlamaktan engelleyen bir unsur olduğu tespit edilmiştir.

Hakan'ın "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Başarısında Aile Faktörü" adlı, öğrencilerin başarı durumlarıyla aile faktörü arasındaki ilişkinin incelendiği, örneklemini Sakarya ilinin merkez okullarından olan Sabiha Hanım, Çökekler ve Çatalköprü İlköğretim Okulu'nun 8. Sınıf öğrencilerinden olan 144 öğrencinin oluşturduğu yüksek lisans tez çalışmasında, ailelerin eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik durumunun, çocuklarının

okuldaki durumlarını takip etmeleri ve dersleriyle ilgilenmelerinin, annenin mesleğinin, evde yaşayanların sayısının altıdan fazla olmasının, çocukların kendilerine ait çalışma odalarının olmasının, çocukların fikrinin alınmasının, onlarla ilgilenilmesinin ve konuşulmasının çocuğun başarısıyla doğru orantılı olduğu tespit edilmiştir.

Abanoz'un "6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü (İzmir ve Sakarya Örneği)" adlı, İzmir ve Sakarya'dan tesadüfen seçilen 6-12 yaş arası 405 çocuğa, yaş, cinsiyet, yerleşim yeri, kardeş sayısı ve sırası, anne ve babanın eğitim durumu ve yaşı, evde bir yakının yaşaması ve en çok dini bilgi alınan kişi değişkenlerine göre çocukların dini ve ahlaki gelişimlerinin ortaya konmasının amaçlandığı yüksek lisans tez çalışmasının anket sonuçlarına göre, çocuğun cinsiyetinin, kardeş sayısı ve sırasının, evde kalan yakınların önemli bir etkiye sahip olmadığı; yaşının, yaşadığı yerleşim yerinin büyüklüğünün ve bulunduğu bölgenin, anne ve babanın yaş ve eğitim seviyelerinin kısmen etkili olduğu; çocuğun dini bilgi aldığı kişilerin ve anne-babanın çocuğuna dini ve ahlaki eğitim vermelerinin, çocuğun inanç, ibadet ve ahlak gelişimine olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çocukların dini ve ahlaki gelişimlerinde, kişisel özelliklerinden ziyade anne-babanın çocuğun eğitimiyle ilgilenmesinin etkili faktör olduğu, çocuk üzerinde en önemli etkiye anne-babanın sahip olduğu, özellikle de anne-babanın verdiği eğitimin çocuğun dini ve ahlaki gelişiminde diğer faktörlerden daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Sağlam'ın "Çocuk ve İbadet (7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma)" adlı, örneklemini Bursa'nın Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer ilçelerindeki ilköğretim okullarından seçilen 421 öğrenci, 378 veli ve 86 öğretmen olmak üzere 885 kişinin oluşturduğu ve din eğitimi ve öğretimiyle uzun yıllar meşgul olmuş, özenle seçilen 20 kişilik mülakat grubunun da katkılarıyla hazırlanan araştırmasının sonuçlarına göre, çocukların ibadet eğitimleri ve öğretimleri, onların yetiştiği sosyal çevreyle, dini konuda ibadetle ilgili sahip oldukları bilgi düzeyleriyle ve ibadetle ilgili dini davranışları hangi yoğunlukta gözlemlene ve tecrübe etme imkânına sahip olmalarıyla yakından ilgilidir. Çocukların yetiştiği aile ve sosyal çevrenin çocukların hayatına yön vermedeki etkisi öğrencilere göre % 67,7, velilere göre % 62,5'tir. Yine aynı sosyal çevrenin çocukların ibadet eğitimi ve öğretimine katkısı ise, öğrencilere göre % 56,6, velilere göre % 62,7'dir. Öğrencilerin ibadetlerini yapamayışlarının sebeplerinden en önemlileri,

öğrencilere göre % 39,2'lik en yüksek oranla “okulun ve sosyal çevrenin ibadetler için elverişsizliği”, velilere göre % 40,4'lük en yüksek oranla “motivasyon eksikliği” ve öğretmenlere göre % 34,9'luk en yüksek oranla “ailedeki ve öğrencilerdeki bilgi ve bilinç eksikliği”dir. Araştırmanın başka bir sonucuna göre, öğrenciler de veliler de ibadet eğitimi ve öğretimi için en verimli kurum olarak sırasıyla cami kurslarını, aileyi ve okulu görmüşlerdir.

BÖLÜM 1 : TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Aile Kurumu, Aile Kurumunun Önemi ve Görevleri

1.1.1. Aile Kurumu ve Aile Kurumunun Önemi

Bilim adamları aileyi tanımlarken, ailenin icra ettiği fonksiyonlardan hareketle tanımlamalarda bulunmuşlardır. Aile de çok boyutlu bir mekanizma olduğundan bu konuda farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Aile kavramı, her kültür ve medeniyetin geleneğine, ekonomisine, yaşam koşullarına ve tarzına, geçmişine göre farklı anlamlar kazanır. Bu sebeple aile kavramı, çeşitli şekillerde tarif edilmektedir ve ailenin farklı işlevleri tanımlamalarda öne çıkmaktadır. Her medeniyet ve kültür dairesi, kendi tabiatına uygun aile kurumları oluşturacağından dolayı, farklı medeniyet ve kültür dairesi içinde oluşan aile kurumları ve aile tanımlamaları da farklılık gösterecektir. Her milletin hayatına yön veren etkenler farklıdır. Bir milletin dini değerlerini yaşama gayesi hayat tarzını şekillendirirken ve diğer değerlerine göre ön plana çıkarken, başka bir milletin maddi refaha ulaşma gayesi, hayat tarzını şekillendirmede daha etkili olabilir. Aynı milletin farklı fertlerine göre de yaşam tarzı ve aileye bakış tarzı, aile kurumundan beklentileri, aile kavramına yüklediği anlamlar değişik olabilir (Hakan, 2001:5).

Allah'ın insanlığa örnek olarak gönderdiği Hz. Peygamber(sav), evlenip aile kurmayı şiddetle tavsiye etmiş (Müslim, Sahih, c.2, s. 1018, Rada, 64), bizzat evlenmiş, aile kurmuş, akrabalık bağlarını gözetmiş (Ulvan, 1994:26), “evlenmeye gücü yetip de evlenmeyen bizden değildir” buyurarak (Darimi, Sünen, c.5, s.6, Nikah, 8) imkanı olanın evlenmesini şart koşmuş, evlilik ve aile hayatının bir ibadet olduğunu ve aile içinde bireylerin Allah'ın rızasını gözeterek yaptığı her şeyden sevap kazanacağını söylemiş (Ulvan, 1994:32), evlenme işi için iki kişi arasında aracılık yapmanın en üstün aracılıklardan olduğunu ifade etmiştir(İbn Mace, Sünen, c.1, s. 595, Nikah, 4). Aile içinde mutluluk ve huzuru yakalamanın ve karakteri sağlam bireyler yetiştirmenin yollarını ifade etmiştir. Erkekleri, ev halkının geçimi, yiyecek-içecek temini, kadınlara iyi muamele, sevgi ve muhabbetle görevlendirirken, kadınları da, aile mahremiyetini çiğnetmemeleri, kocalarına itaat etmeleri ve saygı göstermeleri, kocalarının mallarını israf etmemeleri, onlara karşı her türlü ihanetten sakınmaları ve çocuklarının terbiyeleriyle meşgul olmaları ile görevlendirmiştir(Kavuştı, 2006:50-54).

Hız. Peygamber (sav), evlenme çağına ulaşan gençlerin düğün yapmalarına ve evlenmelerine yardımcı olunmasını, gençlere maddi sıkıntılar yaşatılmamasını istemiş, gereksiz eşya alımından ve lüzumsuz düğün masraflarından kaçınılması gerektiğini tavsiye etmiştir. Anne-babanın çocuklarına karşı görevlerinden birinin de onları evlendirmek olduğunu söylemiş ve bu hususta acele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece kız ve erkeklerin, hislerin galeyanda olduğu gençlik çağında evlenmelerini sağlayarak, kontrolü zor olan istek ve arzularını helal yolla gidermelerine fırsat vermiş, toplumun ahlaki yapısını tehdit edecek sapıklıkların önüne geçmiştir (Kavuştu, 2006:52-53).

Aile, nüfusu yenileme, milli kültürü bir sonraki nesle aktarma, terbiye kazandırma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik işlevleri olan toplumun en küçük sosyal kurumu (Ertuğrul, 2008: 15); her üyesinin kendi benlik bilincini ve kişiliğini şekillendirdiği, diğer üyelerine kan, evlilik veya evlatlık yoluyla bağlı olduğu, aynı çatı altında yaşayan ve toplumun temeli kabul edilen sistemli bireyler grubu (Apaydın, 2001:320); bireylerinin birbirleriyle karmaşık etkileşimlerinin oluşturduğu açık bir sistemdir (Erürker, 2007:24).

Araz, insandaki hücre gibi toplumun en küçük birimi olarak gördüğü aileyi, sıcak ilişkilerin yaşandığı, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, toplumun sahip olduğu kültürel ve dinsel zenginliklerin kuşaktan kuşağa aktarımının sağlandığı, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birim olarak tanımlamıştır(Araz, 2007:51-52).

Her bireyin, kendi benlik bilincini ve kişiliğini şekillendirdiği, evlilik ve kan bağı ile birbirine bağlı bireylerden oluşan ve toplumun temeli kabul edilen sistemli bir toplumsal birimdir (Apaydın, 2001:320).

Konuk, ailenin sosyo-biyolojik işlevine vurgu yaparak aile kurumunu, bireyin, temel içgüdülerini meşru olarak tatmin etme imkanı bulduğu, bu eğilimlerin denetim altına alındığı, bu şekilde kadın-erkek ilişkilerinin bir kaosa dönüşmesinin engellenmiş olduğu, biyolojik nitelikli eğilimlerin sosyal nitelik kazanarak, sürekli, sınırlı ve kanuni bir temele oturmuş olduğu sosyal bir birim olarak tarif eder (Konuk, trs.:20-21).

İnsanoğlunun yalnızlıktan kurtulmasına vesile olan aile hayatının(A'raf, 7/189) en önemli işlevlerinden birinin, duygusallığın tatmin edici miktarda ve en yoğun yaşandığı yer olduğuna vurgu yapan Türk, aile kurumunu toplumun diğer kurumlarından ayıran en belirgin özelliğinin büyüklerden küçüklere doğru sevgi, şefkat, merhamet, anlayış; küçüklere büyüklerden sevgi, saygı, itaat şeklinde beliren doğal duygusal münasebetlerin yaşandığı ve duygusal tatminin doyuma ulaştığı kurum olduğuna dikkat çeker (Türk, 2007:13). Güven duygusunun 1-3 yaş arasında ve büyük oranda anneyle kurulan ilişki neticesinde, mutlu bir aile ortamında kazanıldığını ifade eden Çankırılı'nın naklettiğine göre, bu dönemi anneden ayrı geçiren çocuklarda, güven duygusunun, anneyle birlikte geçirenler kadar gelişemediği, doğumdan sonra anneden ayrı kalan ve kimsesizler yurdunda yetişen çocuklar üzerinde yapılan araştırmalarda, bu çocukların yeteri kadar güven duygusu kazanamadıkları, neticede sevmeyi öğrenemedikleri, sevgiye karşılık veremedikleri gözlenmiştir(Çankırılı, 2009:98-99).

Aile, iç içe ilişkilerin en sık ve kuvvetli olarak yaşandığı bir kurumdur. Hiçbir sosyal topluluğun fertleri arasındaki bire bir ilişkiler aile fertlerinininkine kadar sıkı olamaz(Hakan, 2001:5). Çocuk bütün kültür normlarını burada öğrenir. Milli terbiyenin özünü buradan alır ve sosyalleşmenin ilk adımlarını burada atar.

Dodurgalı, aileyi, Rum suresinin 21. ayetinde geçen şekliyle, üyelerinde sükûn ve huzur, karşılıklı sevgi ve şefkat ve rahmet ve merhamet duygularının yoğun olarak yaşandığı birim olarak tarif etmiştir (Dodurgalı, 2010:147).

Çocuğun kişilik gelişiminde, ruhsal ve fiziksel yönden sağlıklı, kendi kendine yetebilen, topluma faydalı bir birey olarak yetişmesinde aile kurumunun katkısı inkar edilemez. Komşuları ve çevresindekilerle iyi ilişkiler içerisinde, diğer toplum bireylerinin haklarına saygılı, kötü alışkanlıklardan uzak ailelerde yetişen çocuklar ve bu çocukların teşkil edeceği nesiller, içinde buldukları ailenin değer yargılarını devam ettirecek ve bu değerleri bir sonraki nesle taşıyacak, hem kendileri huzurlu yaşayacak hem de bir sonraki neslin bu değer yargılarını benimsemesinde etkin rol oynayacaklardır (Canan, 2010:364).

Toplumunu oluşturan aileler her yönden ne kadar sağlıklı, iradesine hâkim, evrensel ahlaki ilkeleri benimsemiş, huzurlu ve gelir düzeyi yüksek ailelerden oluşursa toplum da, o derece sağlıklı ve mutlu olur. Aile bireylerinin beslenmeleri, barınmaları, kaliteli eğitim

almaları, ailenin sunduğu olanaklarla yakından ilgilidir. Ailelerin imkanları ne kadar geniş olursa, çocuklarına sundukları imkanlar da o kadar geniş olacaktır (Araz, 2007:51).

Aile toplumsal yapıdaki gelişmelerden etkilenen ve kendisini buna göre güncelleyebilen, yerine göre de toplumun kendisinden etkilendiği (Torun, 1995:17), yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmesine karşın, değişerek toplumda devamlılığı koruyan kendine özgü bir kurumdur. Duygusal bir temele dayanır, kişiyi şekillendirme özelliği vardır, toplumun çekirdeğini oluşturur. Aile üyelerinin belirli rolleri ve birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları vardır. Sosyal ve yasal yaptırımlara sahiptir ve toplumun diğer kesimleriyle sürekli etkileşim içerisinde (Erürker, 2007:24).

Aile, kendisine yeni katılan üyelerin sosyalleşmesini sağlayan, davranışlarını yönlendiren ilk eğitim müessesesidir. Toplumun bu eğitim müessesesinin kıymetini ifade etmek için atalarımız, “İnsanı insan yapan evidir” demişlerdir. Nitekim terbiyeciler de: “Ev, çocuk eğitiminde insan karakterini yapan ilk ve en önemli okuldur” derler. Gerçekten de insanın duygusal açıdan doyuma ulaştığı, toplumun diğer kesimlerinden göremediği sevgi ve ilgiyi gördüğü başlıca yer aile ortamıdır. Taklit ettiği ilk davranış örnekleri ve modellerinin sergilendiği, bireylerinden gördüğü davranışları alışkanlıklara dönüştürdüğü, insan şahsiyetinin terbiye görenek bir şekle girdiği bir karakter okuludur (Erdil, 1991:7).

Aile öncelikle kendi üyelerine ve bu yolla da toplumun bütün üyelerine insanlığın temel değerleri olan dini inanç ve değerlerin, dini pratiklerin aşılma ve öğretilmesi, kardeşlik duygusunun doğurduğu insan sevgisi ve paylaşma davranışının benimsendiği, anne-babanın örneklikleriyle şefkat ve merhamet duygusuyla tanışıldığı ve bunların uygulanması, aile fertlerinin birbirleriyle ilişkilerinde hâkim olan hoşgörülü tavırların tanındığı, aile içindeki iş bölümü vasıtasıyla sorumluluk duygusunun kazandırıldığı, bir aile tarafından aranan, varlığına ihtiyaç duyulan, yokluğu hissedilen kişi olarak, ailenin diğer üyelerinin mensubiyet duygusundan kaynaklanan güvenlik içinde olma gibi duygu, tutum ve davranışların kazanıldığı ve kişiliğin bunlara göre şekillendirildiği ortamdır (Ağca, 1998:X1).

Yukarıdaki aile tanımlarından hareketle ailenin genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Belli davranış kalıplarının taklit edildiği ve öğrenildiği ilk eğitim kurumu olması,
2. Toplumun diğer kurumlarından temin edilemeyecek ve yeri doldurulamayacak duygusal tatmini sağlaması,
3. Kişiliğin şekillenmesinde ve inşasında belirleyici olması,
4. Yeni katılan fertlerin topluma adaptasyonunu ve sosyalleşmesini sağlaması,
5. Toplumun en küçük sistemli, sosyal yapısını oluşturması,
6. Sosyal yapının temel taşı konumunda olup, toplumun ve gelecek nesillerin karakterini belirleyici olması,
7. Üyelerinin birbirlerine karşı resmi ya da gayri resmi birtakım hak ve sorumluluklarının, sosyal veya yasal yaptırımlarının olması,
8. Sürekli kendini yenileyen ve geliştiren bir yapıya sahip olması,
9. Kendi toplumunun kültürel değerlerini koruyabilmesi ve kendinden sonraki nesle aktarabilen bir sosyalleştirme mekanizması olması,
10. Gelecek nesli temsil eden çocuklara etkisinin çevresine nispetle sürekli ve kalıcı olması.

Aile, bireylerin ve toplumların varlıklarını devam ettirmesinde çok önemli ve kapsamlı işlevleri olan bir kurumdur. Ailenin çok sayıdaki işlevlerinin başında kültürel değerlerin taşıyıcısı, koruyucusu ve aktarıcısı olması gelir. Bu kültürel değerler arasında dini değerlerin önemli bir yeri vardır. Aile kültürel değerleri aktarırken aynı zamanda dini değerleri de sahiplenmekte ve nesilden nesle aktarmaktadır. Ailenin bu önemli işlevinden dolayı Yüce Allah, aileyi, dini değerleri birinci merhalede kendisi yaşamakla ve ikinci merhalede de aileye yeni katılan çocuklara aktarmak ve onların bu değerleri benimsemesine yardımcı birer rehber olmakla sorumlu tutmuştur (Kasapoğlu, 2008:8).

Çocuklar, doğumdan itibaren kendilerini sosyalleşme sürecinin içinde bulurlar. Ailenin sahip olduğu kültürel değerler, aile bireyleri tarafından çocuklarına aktarılır. Bu sayede çocuklar, toplumsal yaşam içerisinde alacakları rolleri, toplumun değerlerini, toplumsal yaşamın kurallarını ailelerinin öğrettiği şekliyle kazanmış olurlar.

Toplumun en küçük birimi olan aile, örf, adet ve töreleri yaşayarak çocuğa benimsetir. Toplumun kültürünü yansıtan duygu ve davranışlar aile ortamında kazanılır. Ebeveynin anlattığı masallar, destanlar, okuduğu şiirler ve anlattığı hikâyeler, dinlediği müzikler ve ilgilendiği sanat ve meslek türleri çocuğun milli kültürle özdeşleşmesinde ve böylece sosyalleşmesinde yapı taşlarını oluşturmaktadır. Çocuk, bütün milli ve manevi kültür değerlerini ilk önce ailede öğrenir ve bunların ışığında başkalarına ve hatta kendisine olan tutumunu şekillendirir, davranışlarını belirler ve sınırlandırır (Yıldırım, 1997:124).

Çocuk, doğumdan itibaren, çevresindekilerin etkisi altına girer. Çevreden aldığı etkilere göre, sahip olduğu gizilgüçleri ortaya çıkarma, şekillendirme ve geliştirme eğilimindedir. Çocuğun yaşı ilerledikçe çevrenin bu etkisi, daha belirgin bir biçim alır. Çocuk üzerinde ana-baba, kardeşler ve diğer yakın akrabalar daha etkili olabileceği gibi, çevresinin ilgisini üzerine toplayan ve çevresince rağbet gören kişiler de etkili olabilir (Binbaşıoğlu, 2000:37).

İnsan doğarken bir kültürün içine doğar ve o kültürle yoğrulur. Bu sebeple çocuk, içinde bulunduğu ailenin ve dolayısıyla toplumun kültürel özelliklerini fark eder, kopyalar, taklit etmeye çalışır ve zamanla da benimser. Aksini yaptıracak etkenler olmadıkça kişi ait olduğu kültüre uygun davranışlar sergiler. Kültür aktarımı, sosyalleşme süreci ile kişiliğin oluşması ve gelişmesinde önemli bir etkidir (Yıldırım, 1997:123).

Çocuğun kişilik yapısı, aile içerisinde oluşmaya başlar ve gelişir. Çocuğun kültürel kişiliği, ailenin ona sunduğu fırsatlarla doğrudan ilişkilidir. Gelişimin en önemli evresi olan çocukluk yıllarında kişiliğin şekillenmesinde en etkin mühendisler anne-babalardır. Şahsiyet gelişiminde anne-babanın motivasyonu oldukça önemlidir. Anne-baba ile çocuk arasındaki karşılıklı etkileşim, çocuğun kişilik gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynar. Çocuğun kişilik oluşumu, karakterinin şekillenmesi, büyük ölçüde özdeşim modelleri konumunda olan anne-babanın kişilik yapısına bağlıdır. Anne babalar, kazanmış oldukları öğreti ve becerileri çocuklarına da aşılıyarak bu kazanımların devamlılığını sağlarlar. Aile üyeleri çocuğun hem organik hem zihinsel alışkanlıklar kazanmasını sağlar. Çocuğun kişilik yapısını ailesi şekillendirir ve ailenin şekillendirdiği kişilik bir ömür boyu bireyden ayrılmaz. Çocuğun ailede kazandığı eğitim yaşantıları, onu okulda, meslek yaşamında ve toplum içerisinde etkilemeye devam eder. Diğer çevre unsurlarının çocuk üzerindeki etkisi aileye nispetle geçici

olmakla birlikte, ailenin çocuklar üzerindeki etkisi hem çok yönlü hem de sürekli ve kalıcıdır (Kasapoğlu, 2008:9-10).

Sosyal bir varlık olarak tanımlanan insan, dünyaya gelişinden itibaren topluma uyum sağlama çabasıdadır. Toplum tarafından kabul görebilmesi ve toplumu temsil eden bir fert olabilmesi ihtiyaçlarını içinde yaşadığı kültüre özgü biçimde karşılamayı öğrendiği ve topluma uyumlu davranışlar sergileyebildiği taktirde mümkün olabilir (Konuk, trs.:22).

Çocuğun gelişmesi ve yetişmesinde anne-babanın rolünün önemli olduğunu hatırlatan Erdil, çocuğun dünyaya geldiğinde ilk gördüğü insanın annesi olduğunu ve çocuğun en çok annesinin tesiri altında kaldığını ifade ettikten sonra George Herbert'in şu "İyi bir anne yüz öğretmene bedeldir" sözünü aktarmıştır (Erdil, 1991:30).

Babanın ailesinin ihtiyaçlarını temin etmek için genellikle ev dışında çalıştığından, çocuklarıyla annesi kadar meşgul olamadığı, çocukların ev içi durumlarını anne kadar gözlemleyemediği, çocukların her gün neler yaptıklarını, daha çok nelere eğilimli olduklarını anne kadar bilemeyeceği gerçeğinden hareketle çocuğu en çok etkileyenin anne olduğu kanaatine varan Erdil'e göre, anne-çocuk ilişkileri, baba-çocuk ilişkilerinden daha sıcak ve samimidir. Çocuğun, kendini annesinin yanında daha rahat ve hür hissettiğinden dolayı davranışlarında daha samimi ve gerçekçi olduğunu ifade eden Erdil, bir çok çocukla yaptığı konuşmalarda, babalarının kendilerine daha resmi davrandıklarını, anneleri kadar hoşgörülü olmadıklarını ve hatta kucaklarına alıp (bir defa dahi) okşamayanların var olduğunu tespit ettiğini ve bu sebeplerle çocuğun babasından daha ziyade annesine bağlandığını ve onun engin şefkatiyle teselli bulmaya çalıştığını ifade etmiş, bu konudaki iddiasını desteklemek için, Napolyon Bonapart'ın, bir çocuğun ileride iyi veya kötü ahlaklı olmasının tamamen annesine bağlı olduğunu söylediğini aktarmıştır (Erdil, 1991:30-31).

Çocukla annenin çeşitli sebeplerle ilgilenememesi halini anlatmak üzere eğitimde "anne yoksunluğu" kavramı kullanılmaktadır. Annenin çocuğun hayatından çekilmesi, çocuğun tüm dış dünya ile ilişkisini kesmesine ve küsmesine sebep olur. Dodurgalı, bu durumu delillendirmek için Fransa'da Dr. Spitz tarafından 123 çocuk üzerinde yapılan, anne yoksunluğunun çevreye ilgisizliğe, bedensel ve ruhsal gelişim bozukluklarına sebep olduğunu ortaya çıkaran araştırma sonuçlarını örnek göstermiştir. Buna göre, II.

Dünya Savaşı'nda ana-babalarını kaybeden çocukların, en iyi eğitimcilerin elinde yetiştirildikleri ve her türlü ihtiyaçları temin edildiği halde, gelişim bozuklukları gösterdikleri tespit edilmiştir. Yapılan başka araştırmalarda ise, ileriki yaşlarda çeşitli bunalım belirtileri gösteren ve intihar girişiminde bulunanların büyük bir bölümünün küçük yaşta annelerini kaybettikleri saptanmıştır (Dodurgalı, 2010:153).

Arıcı, 1970'li yılların öncesinde çocuklar üzerinde okulların daha etkin rol aldıkları kanaatinin kırılması ve ailenin daha etkin rol oynadığı sonucuna ulaşma süreçlerini anlatırken, 1970'li yıllardan önce öğrenci başarısı ile ilgili yurt dışında yapılan araştırmaların, daha çok okulun niceliksel ve niteliksel özelliklerinin öğrenci başarısının temel belirleyicileri olduğu kanaati üzerine kurgulanmış olduğunu, 1970'li yıllarda yapılan araştırmaların, okulun özellikleri ile karşılaştırıldıklarında, başta sosyo-ekonomik düzey olmak üzere, çeşitli aile özelliklerinin başarı üzerindeki etkisinin daha büyük olduğu sonucuna ulaşıldığını ve 1980'li yıllarda ise; özellikle gelişmiş ülkelerde, ailenin etkisinin okuldan daha fazla olduğuna yönelik araştırma bulgularının, öğrenci başarısı üzerinde okulun niceliksel ve niteliksel özelliklerinin etkisinden daha çok, ailesel ve daha geniş sosyal faktörlerin etkili olduğu sonucunu verdiğini ifade etmiştir (Arıcı, 2007:25-26).

Gürler'in Yörükoğlu'ndan aktardığına göre, Glueck ve Glueck'in (1950-1962) ABD'de ıslahevlerinde 500 suça itilmiş çocuk ile 500 suç işlememiş çocuk üzerinde yaptıkları araştırmanın sonuçlarına göre, suçlu gençlerin ailelerinde kontrol grubu ailelerine göre ruhsal hastalık, suç işleme ve alkolizm çok daha sık rastlanan durumlardır, evleri daha düzensiz ve bakımsızdır, ana-baba arasında uyumsuzluk ve geçimsizlik daha belirgindir, baba ile çocuk arasında soğukluk ve uzaklık vardır, evden kaçmalar daha sık görülmekte, cezalandırma yalnızca dayak yoluyla yapılmakta, disiplin çok daha tutarsız ve aile üyeleri arasında yardımlaşma, güven, yakınlık hisleri, kontrol grubuna nazaran daha zayıftır. Aile içinde bulunan her türlü davranış, tutum ve koşul, çocuğun psikolojisi üzerinde etkilidir (Gürler, 2005:52-53).

Çocuğun hayatı anlamlandırmasında, sosyal hayata uyumunda, toplumu oluşturan fertlerle ve yakın çevresiyle arasındaki ilişkilerde başarılı olması hususunda, intihar girişiminde bulunan ergenlerde sosyo-demografik, psikiyatrik ve ailesel özelliklerin araştırıldığı Eycan'ın araştırmasının verilerinden elde edilen sonuçlara göre,

parçalanmış ailelerden gelme ve ebeveynlerden uzun süreli ayrılıkların yaşanma oranının sık olduğu, ailelerinde psikiyatrik hastalıkların bulunma sıklığı ve alkol kullanma oranının yüksek olduğu, aile ve yakın çevrelerinde intihar eden veya intihar girişiminde bulunan bireylerin bulunma oranının yüksek olduğu, aile değerlendirme ölçeğinde araştırılan tüm alanlarda aile işleyişinde sorunlar bulunduğu ve çoğunluğunun, aile ve akran ilişkilerinin kendileri için önemli stres etkeni olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Eycan, 1998:65).

Dodurgalı'nın aktardığına göre, Rusya Kralı II. Frederik'in emriyle, insanlığın ilk dilini tespit etmek için çocuklar anneden ayrı tutulmuş, sütannelerin ve hemşirelerin bakımına terk edilmiştir. Bu bakıcılar çocukları doyurmuş, her türlü bakımlarını yapmış olmalarına rağmen, onlarla hiç konuşmamışlardır. Böyle büyüyen çocuklar, hangi dili konuşurlarsa veya eşyaya ne ad verirlerse insanlığın asıl ve ortak dilinin o olduğuna karar verilecektir. Sonuçta ise bütün bebeklerin öldüğü görülmüştür. Bu durumun muhtemel sebeplerinin en güçlüsü olarak da çocukların anne sevgisi, şefkati ve duygusal iletişiminden mahrum kaldıkları, annelerinin kendileriyle ilgilenmemeleri kanaatine varılmıştır (Dodurgalı, 2010: 154-155).

Gelişim dönemlerinin genel ayrımı içerisinde hayatın ilk iki ayını içine alan bebeklik döneminin, insan hayatının en aciz olduğu dönem olduğunu ve bu dönemin sağlıklı bir şekilde idamesinde en önemli rolün aile bireyleri arasında anneye düştüğünü ifade eden Konuk, annenin yalnız yokluğunun değil, çocukla olan ilişkilerinde yetersizliğinin, çocuğa yeteri kadar duygu iletememesine ve gelişim geriliklerine sebep olduğunun, birtakım kalıcı psikolojik olumsuz etkilere de yol açtığı bilinen bir gerçek olduğunu ifade etmiştir. Konuk'un aktardığına göre, ilk çocukluk döneminde annesinden uzun aralıklarla veya annenin şefkat ve sevgisinden çeşitli derecelerde mahrum kalan çocuklarda, ruhi yönden önemli aksaklıklar ortaya çıkabilir (Konuk, trs.:25-26).

Konuk'un aktardığına göre (Konuk, trs.:25), insanın doğumdan itibaren sosyal bir varlık olduğunu ve genetik olarak başlangıçtan beri sadece alıcı değil aynı zamanda duygusal ve toplumsal yönden reaksiyonlarda bulunan ve tepki veren bir canlı olduğunu ispatlamaya çalışan psiko-sosyal bağlamdaki araştırmalardan birinde, ilk üç ay içerisinde bebeklerin yalnız kaldıklarında, annelerinin yanlarında olduğundan daha fazla ağladıkları ve ağlama düzeylerinin, annelerinin yakın teması sırasında en aza indiği

görülmüştür. Çocuğun annesine gönderdiği gülme ve ağlama gibi sinyallere annesinin karşılık verdiği, böylece çocukla annesi arasında duygusal bir bağ oluştuğu, bebeğin hayatta kalma süreciyle ilgili tüm ihtiyaçlarının bahsedilen duygu ortaklığı ile ancak anne tarafından karşılanabildiği tespit edilmiştir.

Aile düzeni, toplum düzeninin teminatıdır. Çünkü insan sevgisi, vatan sevgisi, milli duygular, örf ve adetler, basit şekilleriyle de olsa ilk önce aile yuvasında öğrenilir. Çocuk, bir ömür boyu aileden gördüklerini ve öğrendiklerini yaşar. İşte bu gerçeklerden ötürüdür ki; “İnsanı insan yapan ilk ocak, aile ocağıdır” denilmiştir (Erdil, 1991:19).

Çocuğa genel kültürün parçalarını aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda toplum içerisinde kendi toplumsal konumlarına özgü parçaları da aktaran aile kurumu, yaşanan çevrenin ihtiyaç ve gereklerine göre şekil değiştirip kendini güncelleyen bir mahiyet taşır. Bu anlamda aile, kendi içinde özel bir kültürel içerik ve kimliğe sahiptir. Mesela dindar bir ailenin bulunduğu çevre dindar bir yapıya sahipse bu yapıya ayak uydurması daha kolay olmakla beraber, isterse bu yapıya direnerek kendi tercih ettiği yaşam tarzını da kendi içinde sürdürebilir (Kasapoğlu, 2008:9).

Aile ocağında, toplum kültürünün çeşitli unsur ve şekilleri işlenerek çocuğa aşılanır. Bu şekilde aile ocağında sosyalleşmeye başlayan çocuk, büyüdükçe çevresiyle etkileşime girerek kendi toplumunun kültürünün en küçük taşıyıcısı olur (Ertuğrul, 2008:17). Çocukların içinde bulunduğu olumlu sosyal çevre şartlarının dereceleri, uygun davranış gerçekleştirme derecelerini de belirlemektedir. Çocuklara uygun davranış geliştirme imkanlarını sunan sosyal çevrelerin en önemlileri aile, eğitim, din ve devlet gibi sosyal kurumlardır. Bu kurumlar, kişilerin hem genel davranışlarını düzenleme hem de özel davranışlara hazırlama fonksiyonu icra ederler (Sağlam, 2001:214)..

Aile fertleri, çeşitli rol ve statüleri gereği aile düzeninin tamamlayıcıları durumundadır. Bütün ailelerde, statü ve rollerden kurulu, hiyerarşik bir düzen vardır. Bu hiyerarşik düzen, çocuğun sosyal hayatın işleyişini öğrenip, benimsemesine yardımcı olur. Çocuk, bu şekilde topluma daha kolay uyum sağlayabilmekte ilk vatandaşlık eğitimini de ailede kazanabilmektedir. İkinci eğitim kurumu olan okuldaki sosyalleştirme ve vatandaşlık eğitimi faaliyetleri ise, aile içi eğitimin bir tamamlayıcısı ve devamı niteliğindedir (Ertuğrul, 2008:17).

Varlığının özünü ailesinden alan insanoğlu, hayatının ilerleyen zamanlarında, ailesinden gelen değerlere göre biçimlendirir, yapılandırır. Tüm psikologların, kişiliğin oluşumunda büyük etkisini vurguladıkları çocukluğun ilk yılları, derin ve köklü aile ilişkileri içinde geçer (Apaydın, 2001:321-322).

Aile hayatının temeli sevgiye, ilgiye, emniyete, sadakate ve karşılıklı anlayışa dayanır. Bu itibarla aile yuvası, çocuğun din eğitiminin en müsait ortamıdır. Pürüzsüz, yalansız bir aile hayatı içinde büyüyen çocuğun kabiliyetleri dini değerleri istikametinde gelişir. Baba, daha çok irade, anne daha çok duygu bakımından çocuğun karakteri üzerinde derin izler bırakır. Çocuğun ilk ve en yakın çevresi ailesidir. Ailenin dini yapısı, çocuğun dini inanışının ve anlayışının şekillenmesinde temel etkidir. Çocuğun hangi dine mensup olacağına, dine yönelik sevgi, korku veya nefreti, ilgisi ya da ilgisizliğinin temelinde aile ortamında çocuğun yaşadığı ya da şahit olduğu dine yönelik tutum, davranış ve yaşantılar vardır. Aile, bunları iradesiyle düzenleyerek çocuğa sevdirmek istediklerini sevdirebilir, çocuğun kaçınmasını istediklerinden de nefret ettirip kaçındırabilir. Kendi benimsediği dini sevdiren ve inanmadığı ve benimsemediği dinden de soğutabilir, ürkütebilir ya da ilgisini köreltebilir. Çocuğun dini inancının şekillenmesinde belirleyici rol oynar (Yıldırım, 1997:131-132).

Çocukların dini duygu ve düşüncelerinin erken veya geç, sağlıklı veya sağlıklı olmayan gelişimi, ailenin dindarlığı ile doğru orantılıdır. Ailenin dine yönelik tutumuna bağlı olarak, ana-baba çocuğun Allah'a inanmasına ve bağlanmasına da inançsız veya inkar edici bir dini kimlik geliştirmesine de aracı olabilir. Aile ortamında din konusunda fazla bir şey bulamayan ve göremeyen bir çocukta dini duygunun gelişimi gecikebilir, hatta zamanla din duygusu körelebilir. Anne-baba, dini değerleri gereksiz gören ya da dışlayan bir bakış açısına sahipse ya da bu konuda ihmalkâr ise, çocuğun dini bir kimlik kazanması güçleşebilir. Anne-baba, dini değerleri öğretmemek, dini model oluşturmamak, bu alanda rehberlik etmemek ya da dini değerlerden nefret ettirmek suretiyle çocuğun dini kimliğinin oluşmasını engelleyen, dini kişiliğini zayıflatan etkilere ortam hazırlayabilir (Kasapoğlu, 2008:10-11).

Dini inancın filizlendiği yer olan aile, din ile birey arasında iletişimin kurulduğu önemli bir iletişim kanalı kabul edilir. Aile ve din kurumu asırlar boyu toplumsal değerlerin üretilmesi, muhafaza edilmesi ve aktarılması alanında birlikte hareket etmişlerdir.

Toplumun ıslahında ve gençliğin yönlendirilmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Çocuğun din eğitiminin önemli bir kısmı aile kurumunda gerçekleştirilir. Dini törenler, dualar aile içerisinde öğrenilir, dinsel pratikler de yine aile ortamında benimsenir (Kasapoğlu, 2008:10).

Model ne kadar olumlu ve sağlıklı ise, çocuğun davranışlarına yansımaları da o nispette sağlıklı olacaktır. Bu bakımdan çocuk, bir fotoğraf makinesi, video veya teyip gibi kayıt makinesine benzetilebilir. Öyleyse aile çevresinde anne-baba ve büyüklerin çocuğun yanında yaptığı hareketlerde daha dikkatli davranmaları gerekmektedir.

Büyüme aşamalarında başarılı olan çocuklar, iyi aile ilişkileri içinde yetişmiş bireylerdir. Aile içinde gerçekleşen başarılı ilişkiler, mutlu, arkadaşça, bunalımdan uzak ve yapıcı bireylerin oluşumunu sağlar. Bunun tersine olarak, uyum bozukluğu gösteren çocuklar, genellikle başarısız bir anne-baba-çocuk ilişkisinin ürünüdürler. Anne ve babanın sevgi ve ilgisinden yoksun olarak büyüyen çocuklar, büyük bir sevgi açlığı gösterirler. Bu açlık da birtakım davranış bozukluklarına neden olabilir. Çocuk ile aile arasındaki ilişkilerin çocuğa etkisini araştıran araştırmacılar, başarılı aile ilişkileri içerisinde yetişmeyen, anne-babasının şiddetine şahit olmuş veya yoğun baskı altında büyümüş çocukların hem evlilik hayatında hem de toplum hayatında başarılı ilişkiler geliştiremedikleri sonucuna varmışlardır. Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanabilen ergenlik döneminde, sorunlarını kolaylıkla çözebilmesi ve bu köprü evresini kolay atlatabilmesi, ergenin geçmişteki olumlu aile ilişkilerine bağlıdır (Yavuzer, 2008:134).

Çocuğun en büyük gereksinimi sevgi ve anlayıştır. Eğer çocuk bunu ailesinden görürse; ailesini sever ve ailesine bağlanır. Ailesinin ona verdiği sevgiden aldığı ruhsal güç ve dayanıklılıkla yaşamın zorluklarına karşı dayanır, direnir. Eğer çocuk sevgi ve sempati görürse, evde büyük yoksulluk hüküm sürse bile, çocuk fakirliğin neden olduğu ızdıraplara katlanarak evine bağlanabilir. Çocuğun aileden temin ettiği bu sevgi ve anlayış sayesinde gelip geçen hadiselerin etkisi, aile sevgisi ve anlayışından mahrum diğer insanların etkilenme düzeyine göre daha geçici ve daha az yıpratıcı olur. Burada ailenin çocuğa sunduğu maddi imkanlardan ziyade çocuğa sunulan duygusal imkanlar daha ön plana çıkmaktadır. Maddi açıdan bütün imkanlar elinde olduğu halde bunları

istemeyip annesi ve babasıyla vakit geçirmeyi tercih eden nice çocuk vardır (Çiftçi, 1991:20).

Çocukta sevgi duygusunun uyanmasının, ailesiyle ve özellikle annesiyle ilişkileri sonucu ortaya çıktığı kaydedilmektedir. Bu sebeple çocuğun duygusal gelişiminde, ruhsal, sosyal ve ahlaki değerlerin oluşumu ve şekillenmesinde ilk ve en önemli etkiyi annenin yaptığı kabul edilmektedir (Binbaşoğlu, 2000:45-46).

Her zaman her koşulda sevildiğini bilen çocuk, daha dengeli bir duygusal gelişim gösterir. Çocuğun dünyaya gelmesinden itibaren ilk iletişime girdiği kişi olan annesinden gördüğü sevgi ve şefkat, onun daha sonraki yıllarda başkalarını sevme ve kendini sevdirmeye yeteneğini geliştirir. Çocuk, ailesinden sevgi ve şefkat görmeyip, annesiyle ihtiyaç duyduğu iletişimi sağlayamayınca, aşağılık kompleksine kapılır ve bir ayıbı olduğundan dolayı sevilmediğini düşünür. Gördüğü muameleyi topluma genelleyerek toplumun da kendisini aşağılayacağı vehmine kapılarak kendini toplumdan soyutlama eğilimine girer, sosyalleşme sürecini engelleyici ve zorlaştırıcı davranışlar sergiler. Ailesinden koşulsuz sevgi gören ve herhangi bir özrü olmadığı için utanma gereği hissetmeyen çocuk aşağılık kompleksleri geliştirme eğilimine girmez. Ailesi tarafından sevgi gören çocuk, güven duygusu içinde çevre ile uyum sağlayarak kolaylıkla sosyalleşir. Doğumdan sonraki ilk yıllarda gereksinimi olan sevgiyi alamayan çocuk, güvensiz ve uyumsuz bir karakter geliştirir. Çocukların sevgisiz ve ilgisiz büyümeleri, onların çevrelerine karşı da kaba, saldırgan ve şefkatsiz davranmalarına neden olabilir (Kaya, 2003:84).

Binbaşoğlu'nun aktardığına göre, R.A. Spitz, yaptığı gözlemlerde, çocukta görülen ilk yıllardaki gelişmelerin ekseninin, çocuk ile anne arasındaki ilişkilere bağlı olduğu sonucuna varmıştır. Spitz, savaş yüzünden ailelerinden ayrı düşen çocuklar üzerinde yaptığı gözlemlerde, anne sevgisinden yoksunluğun, besin yoksunluğu kadar tehlikeli olduğunu görmüştür. Bununla beraber, yaşamının özellikle aile içinde geçen ilk yıllarında anne sevgisinden yoksun kalan çocukların, duygusal ve sosyal yönden yaşlılarından geri kaldığı bilinmektedir. Bu nedenlerle, annenin çocuğunu bağrına basması, çocukta anneye yönelik güven duygusunun oluşmasına ve özgüveni yüksek bir evladın yetişmesine fırsat tanıyacaktır (Binbaşoğlu, 2000:46-47).

Türk'ün aktardığına göre Erikson, çocuklar üzerinde doğumdan olgunluğa kadar süregelen klinik çalışmalarına dayanarak çocukluğu, insanı insanlığa başlatan ilk sahne, kendine özgü yeti ve eksikleri yavaş fakat açık bir şekilde geliştiren ve tamamlayan önemli bir dönem olarak ifade ettikten sonra “bebeklik evresi ya bir ‘güven’ evresidir ki, birey bu evrede dünyaya güvenilebilir ve inanılabilir bir biçimde bakmayı öğrenir ya da ‘güvensizlik’ evresidir ki, bu dönemde birey dünyanın nefret ve korkuyla dolu olduğunu öğrenmeye başlar” diyerek çocuğun özellikle bu ilk yıllarda güven duygusunu kazanmasının ve geliştirmesinin, hayatını, dünyaya bakışını şekillendirecek derecede önemli olduğunu ifade eder (Türk, 2007:13-14).

Belligüçük'ün (2004:93) ifade ettiğine göre, Avrupa, yetiştirdiği yeni nesilde başlıca şu üç problemle karşı karşıyadır: Uyuşturucu, şiddet ve aile değerlerindeki aşınma. Evlilik dışı doğan çocuklar, çocuk yaşta hamilelikler, tek ebeveynli çocuklar, hızla artan boşanmalar, alkol ve uyuşturucu bağımlılıklarının artması, şiddetin her alana yayılması gibi sonuçlar geleceklere duydukları güveni, arkalarında ülkelerini ve milli ve manevi değerlerini emanet edecekleri sağlam bir nesil bırakma ümitlerini sarsacak sosyal bir depremin öncülleri olarak görülmektedir. 1994 yılında Dünya Aile Yılı'nın kutlanmasının nedeni, aile değerlerini gündeme getirerek, onun önemini hissettirmek ve toplumdaki bu sosyal çöküşün önüne geçecek önlemleri almaktır. Avrupa'da evlilik oranlarındaki düşüş, boşanmalardaki sıklık, evlilik dışı beraberlikten doğan çocuklarda artış ve tek ebeveynli hanelerin batı toplumlarında yaygınlaşmasının meydana getirdiği problemler, bütün toplumların aile gerçeğinin önemine daha da ehemmiyet göstermeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ay'ın 1991 yılında Ailede ve Okulda Din Eğitiminde Mükâfat ve Ceza adlı çalışmasında uyguladığı anketin sonuçlarına göre, çocuk üzerinde en önemli etkiyi anne-baba davranışlarının yaptığı ve anne-baba davranışlarının doğrudan çocuğa yansıdığı tespit edilmiştir. Buradan, çocuğun karakterinin çekirdeklerinin aile içinde atıldığı ve kişiliğinin aile içinde inşa edilmeye ve şekillendirilmeye başladığı sonucu çıkarılabilir. Dolayısı ile çocuk, diğer karakter özelliklerinde olduğu gibi dini karakterini de ailesi içinde kazanmaktadır. Çocuğun, kişiliğini en etkin biçimde geliştirebileceği, dini ya da ahlaki karakter gelişimini sağlayabileceği elverişli bir aile

çevresi ve kendisine örnek alacağı eğitimcileri konumundaki anne-babası, ihtiyaç duyduğu en önemli faktörlerden biridir (Ay, 1994:314-315).

Bütün inanç şekillerinin ve davranış kalıplarının temelinde bulunan önemli faktörlerden birisi ailedir. Anne-babanın, çocuklarının dini kimliklerini belirleme ve benimsemesini istediği din hususunda yol gösterme hakkına sahip olması, birçok kültürde kabul gören bir durumdur. İslam kültürüne göre, itikat ve ibadete dair zorunlu dini bilgiler aile içerisinde çocuğa kazandırılması gereken temel konulardır. İslam Dini'nde her anne-baba, çocuğuna dinini öğretmekle yükümlüdür. Aile, öncelikle çocuklarına sağlam bir iman, kuvvetli bir inanç vermeli, her fırsatta bunu onlara telkin etmelidir. Din eğitimi, her şeyden önce çocuğun sıcak ilişkilerin yaşandığı dini bir atmosfer içerisinde yaşamasıyla mümkün olabilir. Bu atmosferi sağlama görevi de ana-babalara düşmektedir (Kasapoğlu, 2008:11).

Hakan'ın, "İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Başarısında Aile Faktörü" adlı, 2000-2001 öğretim yılında Sakarya ilinde 3 okuldan 8. sınıfta eğitim gören 144 öğrencinin başarı durumuyla aile faktörü arasındaki ilişkisini araştırdığı yüksek lisans tez çalışmasında, ailelerin eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik durumunun, annenin mesleğinin, çocuklarıyla ilgilenmesinin ve konuşmasının çocuğun başarısıyla doğru orantılı olarak ilişkili olduğunu tespit etmiştir (Hakan, 2001:107-110).

Kasatura(1991)'nin yaptığı araştırmada, başarılı öğrenciler başarılarını en başta kendi çalışmalarına borçlu olduğunu söylerken, yardımcı olarak da önemine göre aile, okul ve sosyal faktörleri belirtmişlerdir. Başarısız öğrencilerin büyük çoğunluğu ise, başarısızlık nedenleri olarak ilk sırada aileyi zikretmişlerdir. Bunun en büyük gerekçesi olarak da anne-babanın sinirli mizaçları nedeniyle evde huzurlu ortamın olmamasını göstermişlerdir. Başarısızlık nedenleri üzerine yapılan başka bir araştırmada da öğrencilerin % 42 gibi büyük bir çoğunluğu başarısızlıklarını aileden kaynaklanan nedenlere bağlamışlardır (Dam, 2008:83).

Torun, aile terapistlerinin ailenin işleyişinden hareketle, ailenin, döngüsel nedensellik, toplanamazlık, karşılıklı neden-sonuç ilişkisi, iletişim, aile kuralları, denge ve başkalaşım özelliklerinin olduğunu ve bu özellikler topluca ele alındığında, düzenli işlev gören sağlıklı bir ailenin, bireyin duygularını dürüstçe açığa vurmasının teşvik edildiği, kişisel farklılıklarının olağan karşılandığı, anlaşmazlıkların uzlaşmayla

çözümlemeye çalışıldığı, rol dağılımının tutarlı olduğu, beklenti ve kuralların açık olduğu, stres yapıcı olaylar karşısında yeni şartlara uyma becerisinin gösterildiği, evde olumlu ve destekleyici bir havanın olduğu, üyelerin birbirine duygusal yönden bağlı olduğu bir aile şeklini ifade ederken, kusurlu işlev gören sağlıklı bir ailenin, genel anlamda, duyguların baskı altında tutulduğu, açık iletişimin olmadığı, kişiler arası sorunların konuşularak giderilmesine dönük yolların kapalı olduğu, üstlenilen rollerin tutarsız olduğu, sistemin katı olduğu, yapı ve kuralların iyi belirlenmediği, sağlıklı aileye göre değişime daha çok direnç gösterildiği, stresli olaylarla başa çıkma becerisinin gösterilemediği, üyelerinin ayrışık veya yapışık ilişkiler içerisinde olduğu bir aile yapısını ifade etmiştir (Torun, 1995:18-20).

Ruh sağlığının temelini, bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerinde, yakın kişilerle kurulacak ilişkilerin samimi ve sevgi dolu olup olmamasıyla yakından ilişkili olduğu, ilk beş yıl içinde kendisiyle ilişki kurulan yakın kişinin sevgi ve şefkatinden mahrum kalmanın, suçlu davranış geliştirme sebepleri arasında olduğu, suçlu kişiler üzerinde yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir. Bilgin'in aktardığına göre, hükümlü gençler üzerinde yapılan bir araştırmada, suçlu gençlerin % 22'sinin dağılmış ailelerden geldikleri, % 48'inin de çeşitli sebeplerle anne ve babalarından ayrı kaldıkları anlaşılmıştır. Araştırmaya konu olan suçlu çocukların, % 60'ının ortanca çocuk oldukları (Bilgin, 2004:66; Bilgili, 2005:135) neticesine varılmıştır. Bu durumun sebebinin, büyük ve küçük çocukların, bakımlarını sağlayan yakın kişi veya kişilerin dikkat ve ilgisini daha çok üzerlerine çekmeleri, böylece ortanca çocuğun bu ilgi ve sevgiden mahrum kalması olabilir.

Anne-babalar, çocukluk dönemlerindeki tanrı tasavvurlarını, doğrudan veya dolaylı olarak etkilerler. Yaşları 4 ile 11 arasında değişen, birinde 49, diğerinde 94 olmak üzere 143 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırma, çocukların ebeveynleri ile ilgili algıları ile tanrının gücü ve besleyiciliği arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş ve bu ilişkiyi, aile ortamındaki disiplin sağlama yöntemine göre açıklamıştır (Dickie, Merasco ve diğ., 1997:25-43). Bu araştırmaya göre, ebeveynlerini besleyici olarak algılayan (özellikle annelerini besleyici ve babalarını güçlü olarak algılayan) çocuklar, tanrıyı da besleyici ve güçlü olarak algılamışlardır. Çocukların Tanrıyı besleyici ve güçlü olarak algılamaları, çocukluğun ilk dönemlerinde baba algısına, çocukluk döneminin

ortalarında anne veya anne-babanın her ikisinin algısına benzemektedir. Erkek çocuklarının tanrı tasavvurları ile karşılaştırılırsa, kız çocuklarının tanrı tasavvurları anne-babalarının özelliklerinden ve aile ortamındaki disiplinin çeşidinden daha çok etkilenmiştir.

Son yıllarda dünya çapında aile eğitiminin önemi daha çok anlaşılmış ve bununla ilgili yapılan çalışmalara ağırlık verilmeye başlanmıştır. Çeşitli kuruluşlar tarafından çocuk gelişimi, eğitimi, ailenin çocuk yetiştirmeyle ilgili bilinçlendirilmesi, çocuk büyütmeye çocuk yetiştirmenin aynı şeyler olmadığı fark edilmesi, çocuğa karşı olumlu tutum geliştirmenin çocuk üzerindeki pozitif etkisi, olumsuz davranışların nasıl söndürülebileceği, çocuğun daha güzel yetiştirilmesiyle ilgili konularda ailelere yönelik planlı ve sistemli bir şekilde hazırlanan programlar konunun önemini bütün anne ve babalarca kavranmasını sağlamıştır.

1.1.2. Ailenin Görevleri

Çocuğun psikolojik, fiziksel ve duygusal gelişiminin maksimum düzeyde sağlanabilmesi, ailenin üzerine düşen birtakım görevleri yerine getirmesiyle mümkün olabilir. Bu sayede çocuk, kendinden beklenen davranışları yerine getirebilecek hazır bulunuşluluğu elde edebilecektir. Bu anlamda çocuğun sosyal kişiliğinin şekillenmesinde belirleyici olan sosyal rolleri öğrendiği yer, aile ortamıdır. Çocuğun maddi ve manevi gelişimi ve bulunduğu toplumun kültürüne göre yetiştirilmesi, öncelikle ailesinin sorumluluğundadır. Ailenin her bireyine en iyi gelişme olanağı sunma imkanını elinde bulduran (Erürker, 2007:9) aile kurumu, çocuğunu istediği yönde yetiştirebilme hakkına sahiptir. Çocuğunun hangi eğitimi ve hangi dini eğitimi alması gerektiğine karar verme hakkına ailesi sahiptir. Her ailenin çocuğundan beklentileri de aileden aileye göre farklılaşabileceğinden ailelerin çocuk yetiştirme tarzları farklı olabilir. Bu sebeple bütün aileleri kapsayan genel sorumluluklar olmakla birlikte, beklentilere göre değişebilen sorumluluklar da olacaktır. Burada genel anlamdaki sorumluluklara değinilecektir.

Yörükoğlu, ailenin çocuğa sağlayabileceği imkanları ve çocuğun gelişimindeki etki ve katkılarını şöyle izah eder:

“Beslenme, bakılma, korunma, sevilme ve eğitilme. Ana ve baba severek, özenli bakım vererek, çocuğa bir güven ortamı yaratır; onun sağlıklı büyümesini güvence

altına alırlar. Yeteneklerinin gelişmesine yardım ederler. Ona özgürce oynayacağı, denemelere girişeceği ve öğreneceği bir çevre sağlarlar. Yol göstererek, kuralları öğretmek davranışına yön verirler. Güç durumlarda yanında olur, desteklerler. Gerektiğinde, denetleyerek, sınır çekerek, cezalandırarak, kurallara uymasını sağlarlar. Doğru ile yanlış ayırt etmeyi öğretirler. Ana ve baba, kız ve erkek çocuklarına, kendi davranışlarıyla örnek olarak, onların hem kişilik geliştirmesine, hem de kendi cinsel kimliklerini kazanmalarına yardımcı olurlar” (Yörükoğlu, 1994:126).

Çocuğun doyum sağlayabileceği kadar sevgi gösterilerek, bir güven ortamı içinde yetiştirilmesi, toplumsal kurallara uyumunun sağlanması, kişiliğinin gelişiminde karşılaşacağı sıkıntılarda ona rehberlik edilmesi ailenin görevlerinin başına gelir. Ayrıca çocuk zor durumda kaldığında ona destek olunması, gelişim basamaklarını düzenli bir şekilde aşabilmesi için gözetim altında bulunması ailenin görevleri arasındadır. Çocuğun kişisel gelişimini sağlayabilmesi, kendi cinsel kimliğini kazanabilmesi de aile kurumunun sorumluluğundadır. Çocuğun toplumsal ilişkilerde önemli etkisi olan anlaşma, uzlaşma, işbirliği gibi olumlu nitelikleri kazandığı mekan, aile ortamıdır. Anlaşmazlık, çekişme ve çatışma gibi olumsuz durumlarda takınacağı tutumları da birlikte yaşadığı aile bireylerinden öğrenir. Ailenin evrensel ahlak ilkeleri doğrultusunda yaşaması ve bu değerleri çocuklarına benimsetmesi yine ailenin sorumluluğundadır (Erürker, 2007:12).

Ailenin, çocuk üzerinde bireysel ve toplumsal olmak üzere iki yönlü etkisi vardır. Ayrıca aile, çocuğunun üzerinde psikolojik, ekonomik, kültürel, cinsel, etik açıdan etkide bulunur. Ailenin bu etkisini en ideal şekilde çocuğunun yararına kullanabilmesi, en başta gelen görevlerindedir. Sevgi, saygı, güven, ait olma, paylaşma ve yardımlaşma gibi ihtiyaçları karşılama, çoğalma yani biyolojik bakımdan toplumun varlığının tehlikeye girmemesi için neslin devamının sağlanması, çocukların duygusal ve entelektüel gereksinmelerinin karşılanması, sorumluluk ve görevler verilerek kendine güveninin sağlanması, toplumsal yapıdaki hiyerarşi sistemini öğrenmesi, statü elde etme ihtiyaçlarının görülmesi, toplumun çekirdeğini temsil eden çocukların, sağlık, dinlenme, sosyal kontrol gibi fonksiyonlarını yerine getirmesi, temel gereksinimlerinin karşılanması, beslenme ve barınma imkânlarının sağlanması, çocukların korunması, gelişim ve eğitimlerinin desteklenmesi, toplumsallaştırma/kültürleme görevleri gibi görevleri vardır (Kasapoğlu, 2008:8-9).

Aile ortamının, insan ilişkilerinin sergilendiği bir sahne gibi düşünülebileceğini söyleyen Yörükoğlu'na (1994:126) göre, çocuk bu sahnede, insanlar arası ilişkileri, bütün karmaşık yönleriyle gözlemler ve yaşar. İnsan ilişkilerini belirleyen anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu nitelikleri aile ortamında kazanır. Anlaşmazlık, çekişme ve çatışma gibi olumsuz durumlarda takınacağı tutumları da yine bu ortamda öğrenir.

Dodurgalı, çocuğun eğitiminde anne ve babanın sorumluluk alanları hususunda, çocuğa verilecek terbiyenin şekli, araç ve metotlarının tespitiyle beraber annenin çocuk eğitimi hususunda eğitimi ve yetiştirilmesini, aile reisinin sorumlulukları sınıfına dahil etmiş, çocuk eğitiminde fiili görev yapacak olan annenin, çocuğun eğitimiyle ilgili her türlü hususta gerekli bilgi donanımına sahip olmasını ve uygulamalarını bu bilgiler ışığında yapmasıyla beraber çocuğun eğitimi sürecinde sevgi ve şefkat ilkesini elden bırakmamasını da annenin sorumluluk alanı olarak ayırmıştır (Dodurgalı, 1996:172-173).

Dodurgalı (1996:173-174), çocuk eğitiminde ana ve babaya düşen görevleri sayarken, çocuğun gelişim özellikleri hakkında geniş bilgi sahibi olma ve onu anlamaya çalışmayı, ona ve geleceğine ilişkin ilgi, saygı ve sorumluluk duymayı ve çocuğa zengin ve tutarlı ilişkilerin yaşandığı bir çevre sağlamayı bu meyanda zikretmiştir.

Çocuğuyla ilgilenmeyen anne-babaların çocuklarının, okul hayatında başarılı olamadığını netice veren birçok araştırmadan hareketle ailenin çocuklarıyla yeterince ilgilenmesi gerektiği bilimsel verilerle de ispatlanmıştır (Hakan, 2001:110: Arıcı, 2007:25-26: Abanoz, 2008:104).

Konuk, aile müessesesinin çocuğun toplumsallaşma sürecindeki öncelikli rolünü izah ederken, çocuğun, aile içindeki sosyal etkileşim sayesinde sosyal kişiliğini elde ettiğini, zorunlu olarak ilk diyaloglarının aile içinde gerçekleştiğini, bu sebeple çocuğun kabul görmüş sosyal normları, davranış kalıplarını, değerleri ve tutumları aile içinde öğrendiğini, dil, cinsiyet rolleri, dini inançlar, görgü kuralları ve çeşitli kültürel unsurların hepsinin öncelikle aile vasıtasıyla elde edildiğini anlatır (Konuk, trs.:22).

Ailede din eğitiminin, çocuğun dini eğilimlerinin şekillenmesinde iki boyutlu bir süreci içerdiğini söyleyen Tosun'a göre(2005:160), eğitimin kasıtlı davranış değiştirme

faaliyeti oluşundan hareketle, ebeveynin, çocuklarının sahip olmalarını istediği dini davranışları kasıtlı olarak öğretmelerinin, ailede din eğitiminin birinci boyutu olduğunu, eğitimin kültürleme ve sosyalleştirme faaliyeti oluşundan hareketle dini kültür unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini yaşarken çocuğun şahit olduğu bu model davranışları kopyalayarak kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece kendi dini kişiliğini oluşturmasının da ailede din eğitiminin ikinci boyutu olduğunu tespit etmiştir.

Aile içindeki duygusal etkileşimin yoğunluğunun çocuğun duygusal yönden gelişiminde etkili olduğunu söyleyen Yavuzer'e göre(2008:138-139), duygusal etkileşimin azlığının etkileri, sadece bireyin duygusal dünyasını etkilemekle kalmayıp aynı zamanda onun fizyolojik, psikomotor, zihinsel ve toplumsal gelişimine de olumsuz etkide bulunur. Bebeğin büyüme ve gelişimini, oturmak, ayakta durmak gibi belirtilerin gecikmesiyle motor gelişimini, konuşma bozukluklarıyla dil gelişimini, dikkatin bir konuya toplanamamasıyla zihinsel gelişimini, diğer insanlarla başarılı ilişkiler kuramamasıyla ve içine kapanması veya saldırgan bir kimlik geliştirmesiyle sosyal gelişimini geciktirebilir veya engelleyebilir.

Anne-babanın çocuğuna gösterdiği sevgi ve ilginin azlığı çocuğa bu gibi etkiler yaparken, aşırı sevgi ve ilgisi de eşdeğerde olumsuz belirtiler doğuran, gelişimde gecikmelere neden olan etkilere sebep olabilir. Buradan anne ve babanın çocuğuyla olan ilişkilerinde dikkatli olması ve hassas davranması gerektiği sonucuna varılabilir.

Konuk, çocuğun kabiliyetlerinin yeterince inkişaf ettirilmesi için aileye düşen öncelikli görevin, kuru anlatımlarla dini ilkeleri sıralamak yerine, çocuğun fitratıyla getirdiği tabii dindarlığı değerlendirmek, onun gün yüzüne çıkmasını sağlamak, taklit, telkin ve tecessüs yoluyla yerleşen ve şarta bağlı olmayan itaatkar davranışları bu seviyeden alıp şuur haline yükseltmek, çocukla birlikte duymak, yaşamak, yapmak ve uygulamak olduğunu söylemiştir (Konuk, trs.:24-25).

Işık, aile sisteminin temel görevlerini, kimlik görevlerini yerine getirme, sınırları düzenleme ve aile üyelerinin devamlılığının sağlanması, aile üyelerinin bakımı ve desteklenme stratejilerinin ve aile yapısında meydana gelen değişimlerin yönetilmesi şeklinde maddeleştirmiştir (Işık, 2006:15-16).

Ana-babaların birer ilk muallim olarak çocuklar üzerinde silinmesi zor izler bırakan tesire sahip olduklarını ifade eden Tekin (2003:89), delil olarak, Amerika’da 44 şehirde 9-10 yaşlarındaki yirmi bir bin öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların gözünde bir numaralı adamın, ezici çoğunluğa göre anne ve babaları, sonra da öğretmenleri olduğunu ortaya koyduğunu ve yine Amerika’da 26 yıl süren bir araştırmada çocuğun duygularına tesir etme bakımından ana-baba faktörünün yegane kuvvet olduğu sonucunu göstermiştir.

1.2. Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Önemi

Bütün dinlerde çocuğun eğitime önem verilmekle birlikte, İslamiyet’te, Allah’ın emaneti olan çocuğu Allah inancıyla yetiştirme sorumluluğu, dini terbiyeye gereken hassasiyetin gösterilmesini zorunlu kılmıştır. Çocuğun günahkar ve asi olmasından anne-babası sorumlu tutulmuş, ihmalkarlıklarından dolayı cezalandırılacakları belirtilmiştir (Buhari, Nikah, 81; Müslim, İmaret, 20; Ebu Davut, İmaret, 1; Tirmizi, Cihad, 27; Ahmed, Müsned, II, 5; Süveyd, 1998:21-24). Salih evlat yetiştirenlerin ise, öldükten sonra bile amel defterlerinin kapanmayıp, evlatlarının sevap hanesine yazılan iyiliklerin bir mislinin kendi sevap hanelerine yazılmaya devam edeceği ifade edilmiştir (Müslim, Vasiyyet:14; Tirmizi, Ahkam:36; Nesai, Vasaya:8; Ahmed b. Hanbel, II, s. 316; Süveyd, 1998:40,41). Hz. Peygamber (sav), aile kurmakla insanın dininin yarısını tamamlamış olduğunu söylemiş (Keşfu’l-Hafa, II, 239, hadis 2432; Çakan, 2010:35)., aile kurmaktan kaçınanları da, “kendi yolundan ayrılanlar” olarak vasıflandırarak kınamış (Buhari, Nikah, 1; Müslim, Nikah, 1/5; Nesai, Nikah, 4; Çakan, 2010:35), evlenmenin bütün peygamberlerin sünneti olduğunu ifade etmiştir (Tirmizi, Nikah, 1/1080; Said b. Mansur, Sünen, I, 167, hadis 573; İbn Ebi Şeybe, Musannaf, I, 156, hadis 1802; Çakan, 2010:35).

Yüce Allah, ana-babaya çocuklarını eğitmelerini emretmiş, onları buna teşvik etmiş ve “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan bir ateşten koruyun!(Tahrim, 66/6) buyurarak, onlara bu konuda sorumluluk yüklemiştir. Hz. Ali’nin, “kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun” sözünün, “kendinize ve ailenize hayrı öğretiniz” anlamına geldiğini söylediği rivayet edilmiştir (Hakim, el-Müstedrek, IV, 494; Süveyd, 1998:22). Yine bu ayet hakkında yapılan farklı izahlarda Mukatil, “müslümanın, kendisini ve aile fertlerini eğitmesi, onlara iyiliği emretmesi ve

kötülükten alıkoyması”, Zemahşeri, “günahları bırakmak ve ibadetleri yapmakla kendinizi koruyun, kendinizi sorumlu tuttuğunuz şeylerle onları sorumlu tutmakla da aile fertlerinizi koruyun” şeklinde yorumlamışlardır (Razi, et-Tefsiru’l-Kebir, XXX, 46; Süveyd, 1998:22). Bu konuda Hz. Ömer’in, Peygamberimize, "Kendimizi ateşten koruruz, ama çocuklarımızı nasıl koruyacağız?" sorusuna Peygamberimiz(sav)'in, "Allah'ın sizi yasakladığı şeylerden onları engellersiniz. Allah'ın size emrettiği şeyleri onlara emredersiniz. Böylece onları korumuş olursunuz" şeklinde cevap verdiği rivayetler arasındadır(Yazır, 2008, 8/462)

Kur'an-ı Kerim'de dini-ahlaki değer ve pratiklerin taklit gibi usullerle baba ve atalardan dolayısıyla aile büyüklerinden edinildiği hususunun tarihi-sosyal bir realite olduğuna dikkat çekildiği çıkarımında bulunan Tekin'e göre (2003:89), Hz. Nuh'un, bedduasında “Rabbim yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma. Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar, yalnız ahlaksız ve inkarcı çocuklar doğururlar” şeklindeki duasında, kafir çocuklarının kafir olarak doğduklarına değil, dini inanç ve tutumlarının kazanılmasında en etkili çevrenin aile ve bu noktada en etkili dönemin de ilk çocukluk devresi olduğuna delalet ettiğini ifade etmektedir (Tekin, 2003:89).

Kur'an'da, çocukların dini terbiyelerinin güzel bir şekilde verilmesi hususuna önem verilmiş, neslin devamını sağlayacak olan çocukların, anne-babalarından ve özellikle günün büyük bir bölümünü birlikte geçirdikleri annelerinden etkilendikleri için, güzel ahlak sahibi olmaları noktasında, mü'minlerin eş seçiminde dikkat etmesi gereken hususlar belirtilmiş, insanı harama nazar etmekten engelleyecek ve onunla tatmin olacağı, hoşuna giden biriyle evlenmesi tavsiye edilirken (Nisa, 4/3), mümin olması vurgulanmakta (Nisa, 4/25), iman etmedikçe müşrik kadın ve erkeklerle evlenmek yasaklanmakla beraber, bu hoş gitme vasfının tek başına tercih sebebi olmaması gerektiği, Allah'a inanan bir kölenin, hoş gitmese de ateşe çağıran putperest bir eşten daha hayırlı olduğu belirtilmekte (Bakara, 2/221), zinadan kaçınan ve gizli dost edinmeyen iffetli kadınlar olmaları halinde (Nisa, 4/25; Maide, 5/5) cariyelerle, sahiplerinin izniyle nikâhlanabilme hürriyeti verilmesinde, evlenilecek şahısta, zinadan kaçınma, gizlice karşı cinsten dostlar edinmeme, iffetini koruma gibi şartların aranması tavsiyelerinde bulunmaktadır.

Mesela Lokman Suresi'nde, Hz. Lokman'ın oğluna öğütlerinde her anne-babanın kendi çocuğunun din eğitimiyle ilgili dersler mevcuttur. Çocuğa şefkatli bir üslupla hitap edilmesi, tevhid akidesinin çocuğa bildirilmesi, Allah'ın kudretinin yeryüzündeki yansımalarının çocuğun anlayışına uygun bir dille ifade edilmesi, Allah'ın rızasına uygun hareket edilmesi, emrettiklerinin yapılması ve nehyettiklerinden kaçınılması, başına geleceklere sabredilmesi, kibrin çirkin ve kaçınılması gereken bir fiil olduğu, yürüyüşte itidalli olunması Allah'ın, yüce hitabı Kur'an'ın diliyle bütün anne-babalara evlat yetiştirmede yapmaları gereken tebliğ metodlarını ve üslubunu gösteren tedbirlerdir (Lokman, 31/13,16-19; Duman, 1991:111-116).

Birçok hadiste, insanın bir çoban olduğu ve sorumlu olduğu kişilerden hesaba çekileceği vurgulanmış, ailede erkeğin, aile halkı ve çocuklarının bakım ve eğitiminden sorumlu olduğu vurgulanmıştır (Buhari, Nikah, 81; Müslim, İmaret, 20; Ebu Davut, İmaret, 1; Tirmizi, Cihad, 27; Ahmed, Müsned, II, 5; Ulvan, 1994:38, 119; Süveyd, 1998:24). Mü'minlerin, aile halkını güzel bir şekilde terbiye etmeleri, onların edep ve terbiyesini güzelleştirmeleri (Ulvan, 1994:125), çocuklarına ve aile halkına hayır öğretmeleri ve onları edepli yetiştirmeleri (Ulvan, 1994:125), hiçbir babanın, oğluna, güzel edepten daha üstün bir hediye veremeyeceği(Ulvan, 1994:158-159) buyrularak, çocuğa dini terbiye verilmesindeki sorumluluğuna vurgu yapılmıştır. Buna ek olarak İbn Ömer'den rivayet edilen başka bir hadiste, "Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürünüzden mesulsünüz. İmam, çobandır ve sürüsünden mes'üldür. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden mesuldür. Kadın, kocasının evinde çobandır, o da sürüsünden mes'üldür. Hizmetçi, efendisinin malından sorumludur ve sürüsünden mes'üldür." buyrularak, erkeğin, ailesinin idaresinden, kadının, kocasının evinin idaresinden genel anlamda sorumlu tutulduğu ifade edilmektedir (Ulvan, 1994:132).

Doğacak çocuğun dini terbiye almasında, dindar bir çocuk olarak yetişmesinde ailesinin önemini vurgulamak için, eş seçiminde, erkek Mü'minlere, "Nutfeniz için araştırıp seçin (kendinize denk pak kadınlar bulun). Çünkü soy ve kan çok hilekar ve aldatıcıdır", "Çünkü kadınlar erkek kardeşlerine ve kız kardeşlerine benzer çocuklar doğururlar", "(Birçok yönden size) denk gelecek yerleri araştırın. Çünkü doğan erkek (çocuk) çoğu zaman dayılarına daha çok benzer" buyrularak (Ulvan, 1994:32-33), çocuğunun karakterinin annesinden ve annesinin soyundan etkilendiğini bildirmiştir. Ayrıca dindar (Ulvan, 1994:30), düzenli, elverişli bir nahiyede yetişen, ahlaki terbiye sahibi ailelerin

kızlarıyla evlenmeleri, çocuğun zayıf ve geri zekalı doğmaması için de yakın hısımlarla değil yabancı kadınlarla evlenmeleri(Ulvan, 1994:33-35), bakire ve doğurgan kızlarla evlenmeleri (Ulvan, 1994:36-38), evlenemeyenlerin de şehveti kıracağından dolayı oruç tutmaları tavsiye edilmiştir (Ulvan, 1994:26).

Fıtrat hadisine göre çocukta doğuştan var olan inanma eğilimi, ailesi tarafından eğitime tabi tutulduğu nispette düşünce ve davranışa dönüştürülebilir. Çocuk buluş çağına gelinceye kadar dini açıdan bir sorumluluğu yok ise de anne-baba, çocuğunu kendi başına dini ibadetlerini yapabilecek şekilde yetiştirmekle yükümlüdür. Çocukların hayatının sonraki dönemlerindeki dindarlığı ya da dinden uzaklaşması üzerine etki eden faktörlerle ilgili araştırmalarda, daha sonraki dindarlık üzerinde, özellikle dinden soğuma ve irtidat etme konusunda en iyi göstergelerden bir tanesinin bir kişinin çocukluk dönemi ev hayatı olduğu tespit edilmiştir (Yiğit, 2006:183).

Dini gelişim konusunda birçok sürecin etkili olduğu, bu süreçlerden birinin sosyal öğrenme ve taklit olduğu, bu süreçte özellikle ebeveynin taklit edilmesinin ön plana çıktığını söyleyen Karaca'ya göre, din görevlileri ve dini temsil eden kişilerin taklit edilmesi son derece önemlidir. Çocuğun onaylanma ve aidiyet ihtiyacıyla ikiye katlanan gruba uyum beklentisi, çocuğun dini kişilik geliştirmesinde etkili rol oynar (Karaca, 2007:29).

“Her insanı annesi fıtrat üzere doğurur” buyrulmasıyla anneye dikkat çekildiğini ifade eden Tekin, ailede özellikle annenin, çocuğun dini yönden gelişiminde büyük rol oynadığını vurgulamak için böyle söylendiğini açıklamıştır. Tekin'e göre, dindar bir anne, dinin ilk öğretmeni olarak telakki edilebilir. Gerçekten de ailede kadının çocuklarla ilişkisinin erkeğe oranla daha fazla olduğu düşünülürse, anne ile çocuk arasındaki dini şuurlandırmanın etki ve sürecinin daha yüksek olması beklenir. Tekin'in aktardığına göre, çocuğun dindarlığının etmenleri konusunda yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre, Anadolu'nun hemen her yerinde İslam'ın temel akaidi konuları, cennet-cehennem, günah-sevap, abdest ve boy abdesti, namaz ve oruç gibi dini konuların aile içinde öğrenildiği, İzmir bölgesinde yapılan diğer bir araştırmada da aile içinde çocuğun dini sosyalizasyonunda ağırlıklı rolün babadan çok annede olduğu ortaya çıkmıştır (Tekin, 2003:89). Konuk, Pestalozzi'ye göre kardeşlik sevgisi, itaat,

“Tanrının mahiyetini anlamayı” teşkil eden bütün duygu ve hareketlerin, ilk olarak ana kucağında geliştiğini aktarır (Konuk, trs.:27).

Hız. Peygamber (sav), çocuğun terbiyesinde dikkat edilecek hususları sayarken, anne-babaların ahlaklı ve dindar bir kişiliğe sahip olmalarından başka, çocuk ana rahmine düşmeden Allah’ın hem anne-babayı hem de doğacak çocuğu şeytanın şerrinden koruması için (Buhari, Bed’ül-Halk, 11; Müslim, Talak, 6; Ebu Davud, Nikah, 45; Tirmizi, Nikah, 6; İbn Mace, Nikah, 27; Darimi, Nikah, 29; Ahmed b. Hanbel, I, 217; Süveyd, 1998:48), çocuk doğduktan sonra, iyi cins hurmayı çiğneyip çocuğun damağına sürme anlamına gelen tahnik yapılmasını (Buhari, Akika, 1; Müslim, Adab, 24, 26; Tirmizi, Menakıb, 44; Müslim, Taharet, 101; Ulvan, 1994:65; Süveyd, 1998:58-60), sağ kulağına ezan ve sol kulağına kamet okunmasını (Ebu Abdullah Hakem, Müstedrek, 3/189; Ebu Davud, Edeb, 107; Canan, 2010:112-113; Ulvan, 1994:63-64; Canan, 1979:48-49), güzel bir isimle isimlendirilmesini(Buhari, Edeb, 108; Müslim, Adab, 17-19; Ebu Davud, Edeb, 62; İbn Mace, Edeb, 32; Darimi, İsti’zan, 62; Ahmed b. Hanbel, II, 18), doğumunun yedinci gününde doğan çocuğu ipotekten kurtarmak için akika kurbanının kesilmesini(Ebu Davud, Edahi, 21; Tirmizi, Edahi, 21; Nesai, Akika, 5; İbn Mace, Zebaih, 1; Ahmed b. Hanbel, V, 8), erkekse sünnet edilmesi(Ahmed b. Hanbel, IV, 264; V, 421; Buhari, Libas, 63; Müslim, Taharet, 49; Ebu Davud, Taharet, 29; Tirmizi, Nikah, 1; Beyhaki, 8/324; İbn Kayyim El-Cevziyye, 1994:197-272), kızsız kulağının delinmesini (Buhari, 1448; Müslim, 884), çocuğun saçlarının kesilerek ağırlığınca altın ya da gümüşün sadaka olarak verilmesini (Muvatta, 2/501; İbn Kayyim El-Cevziyye, 1994:129-132), çocuğun dindar bir kişilik geliştirmesi için tavsiye etmiştir. Ayrıca, bir çocuk konuşmaya başladığında ilk sözünün Allah’ın kelamı olmasını istediğinden, konuşmaya başlayan çocuğa İsra Suresi’nin, meali “Hamd O Allah’a olsun ki, O, ne bir çocuk edinmiştir ne de mülkünde bir ortağı sahiptir” olan 111. ayetinin okutulması/ezberletilmesi tavsiyesinde bulunmuştur (İbn Kayyim El-Cevziyye, 1994:129-133; Muvatta, 2/501; Sağlam, 2002:171; Çeleğen, 2007:41).

Başka bir rivayette de “İlk konuşmaya başlayan bir çocuğa ilk önce kelime-i tevhid öğretilirse, onun geleceğinden korkulmaz” buyurmuştur (Duman, 1991:118). Yeri ve zamanı geldikçe küçük çocukları iman etmeye çağırılmış, küçüktür, akli ermez demeyip buluş çağına ermemiş çocukları muhatap almış, onlara Allah’ın selamıyla selam vermiştir (Buhari, İsti’zan, 15). Çocuklara imanı anlatırken, onların anlayışlarını dikkate

almış, Kur'an'da Hz. Lokman'ın çocuğuna hitabında kullandığı "yavrucuğum" ifadesinde de vurgulandığı gibi (Lokman, 31/13), onlara karşı şefkatli, hoşgörülü ve müsamahalı davranmış, çocuklara karşı genellikle "yavrucuğum" hitabında bulunmuştur (Ay, 2005:368). Henüz ergenlik çağına gelmemiş İbn Seyyad'ı, "Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahadet eder misin?" diyerek, iman edip Müslüman olmaya çağırmış (Buhari, Cihad:182; Tirmizi, Fiten:63; Sağlam, 2002:172), kendisine hizmet eden Yahudi bir çocuk hastalanınca, onu ziyarete gitmiş ve bu esnada onu İslam'a davet etmiştir (Ebu Davud, Cenaiz:5).

İbn Kayyim da, çocuğu eğitime sorumluluğu hakkında, bazı âlimlerin, şüphesiz, Allah'ın, kıyamet gününde çocuğu, babasına karşı sorumluluklarından dolayı hesaba çekmeden önce, çocuğun babasını hesaba çekeceğini belirtmiştir. Zira babanın oğlu üzerinde bir hakkı olduğu gibi, oğlun da babası üzerinde bir hakkının olduğunu, çocuğuna faydalı bilgileri öğretmeyi ihmal eden ve onu başıboş bırakan kimsenin, şüphesiz en kötü şeyi yapmış olduğunu, çocukların çoğunun bozulmasının, babalarından, babalarının onları ihmal etmesinden, dinin farz ve sünnetlerini öğretmemelerinden kaynaklandığını, velilerin, çocuklarına küçüklüğünde gereken aile terbiyesini vermeyince, çocukların da büyüdüklerinde velilerine zararlı olduklarını söylediklerini nakletmiştir (Süveyd, 1998:23).

Okul öncesi ve okul çağında, dıştan gelen uyarılar ve kişisel algılarla çocuğun duygu, düşünce, alışkanlık ve davranışlarının şekillendiğini (Tavukçuoğlu, 2002:54) ve onun çevresinin dininden etkilenmeden kalamayacağını söyleyen Yavuz'a göre, çocuğun dini gelişimi, bedeni, zihni ve ruhi gelişimi içinde, duruma göre biçimlenecek ve anlam kazanacaktır. Böylece yetişkin kişinin dininin temelleri, büyük ölçüde çocukluk döneminde atılmış olacaktır(Yavuz, 1987:27).

Çocuğun din eğitimine etki eden faktörler üzerine yapılan araştırmalarda çocuğun yakınlarının en belirgin faktör olduğu hususunda ittifak edildiğini söyleyen Vergote, bu hususta Lisager'in çalışmalarının sonuçlarını örnek gösterir. Bu sonuçlara göre, dini formasyon faktörleri önem sırasına göre, aile terbiyesi, şahsi düşünce ve okuldur. Vergote, sosyolog Wach'ın, hangi kültür olursa olsun yetişkinlerin dini tavırlarının, çocukların dini tavırlarına, içinde yaşadıkları ortama ve özellikle aileye sıkı sıkıya bağlı olduğunu beyan ettiğini, sosyologların din psikolojisiyle aile psikolojisi arasında

yakınlık bulduklarını ve bu yakınlığın dini tavırların teşekkülünde ailenin etkili bir şekilde baskın olduğunu açıkladığını aktarmaktadır (Vergote, 1978:316).

Dindarlığı etkileyen faktörler üzerinde gerçekleştirilen istatistiksel araştırma bulgularından hareketle, Kurt, çocukların sosyo-kültürel kişiliğini etkileyen birincil sosyal çevre grubunun, kimliğin şekillenmesinde başlıca faktör olan aile olduğunu ifade eder. Kurt'un tespitlerine göre, yakın sosyal çevre içerisinde özellikle anne-babalar, bütün kavrayışların gelişimini etkilerler (Kurt, 2009:3-4). Kurt'un Erikson'dan aktardığına göre, çocuğun ailede özellikle anneye iletişimi ölçüsünde edindiği güven ya da güvensizlik tecrübesi, Allah'a karşı duyduğu güven duygusunu etkilemektedir ve bu duyguyu yaşamayan çocuk, Allah sevgisini hissetmekte ve Allah'a inanmakta güçlük çekmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalarda, çocuk ve gençlerin aileden edindikleri davranış özellikleri arasında dürüstlük, geleneğe saygı ve dine bağlılık özellikleri aileden alınan ilk sıradaki özelliklerdendir. Çocuk ve gençlerin dini sosyalleşmesinde ve dini yöneliminde, anne-babanın dini tutum ve davranışları model oluşturmaktadır (Kurt, 2009:4).

Yavuz, dini inancın uyanmasında ailenin rolünü izah ederken şöyle demektedir:

“Dini inancın uyanmasında kültürel ve sosyal etkenlerin en önemlilerinden birisi şüphesiz ailedir. Çocuğun gelişmesinde en önemli dönemin ilk çocukluk dönemi olduğunu, bunun da ailede geçtiğini söylersek, durum daha iyi belirlenmiş olacaktır. Özellikle orada dini inanç yaşıyorsa, çocuğun ilk dini tecrübeyi ve ilk dini denemeleri de burada edindiği bir gerçektir” (Yavuz, 1994:159).

Aileye yeni katılan çocuk, kendisini büyüklerin arasında bulur. Büyüklerin dini yaşayışlarına, gelenek ve göreneklerine, namaz kılmalarına, dua etmelerine, camiye gidip gelmelerine, oruç tutmalarına ve iftar vaktinde yedikleri yemeğe, Kur'an okumalarına, kurban kesmelerine, fakirlere sadaka vermelerine, anlatılan dini hikâyelere, din adına yapılan her şeye şahit olur. Bunların çocuğun önünde tekrarlanma sıklıklarına göre, bunlara karşı ilgi ve merak duymaya, ailesine sorular sormaya, hangi davranışı, niçin, nerede, nasıl yaptıklarını öğrenme girişimlerine başlar. Büyüklerinde gördüğü din ile ilgili davranışlardan iyi, doğru ve güzel bulduğu ne varsa onları kendi isteğiyle, fakat bilmeden ve düşünmeden kabullenir. Çocuk, aile çevresinde gözlemlediklerini kabul edip taklit ederken, onların sadece görüldüğü şekillerini değil, aynı zamanda sözlere dökülen dilini de taklit eder. Böylelikle çocukta din dili, yine

çevresini oluşturan ailesinin dini davranışlarda bulunmasıyla başlar. Dıştan içe doğru yönelimli taklit etkinlikleriyle başlayan dini faaliyetler, çevrenin dini atmosferine ve çocuğun şahsi kabiliyetine göre zamanla özümsemekle doğal dini davranış haline dönüşür (Yavuz, 1994:131-133).

Ailenin dini yapısını, çocuğun dini inanışının ve anlayışının şekillenmesinde temel etken olarak gören Yıldırım'a göre (1997:132), çocuğun hangi dine mensup olacağına, dine yönelik geliştireceği sevgi, korku veya nefret tutumunun ya da ilgisizliğinin temelinde aile ortamında çocuğun yaşadığı ya da şahit olduğu dine yönelik tutum, davranış ve yaşantılar vardır. Aile, bunları iradesiyle düzenleyerek çocuğa sevdirmek istediklerini sevdirebilir, çocuğun kaçınmasını istediklerinden de nefret ettirip kaçındırabilir. Kendi benimsediği dini sevdiren ve inanmadığı ve benimsemediği dinden de soğutabilir, ürkütebilir ya da ilgi duyduğu dine olan ilgisini köreltebilir. Çocuğun dini inancının şekillenmesinde belirleyici rol oynar (Yıldırım, 1997:132).

Sağlam'ın 1999'da, örneğini Bursa'nın Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer ilçelerindeki ilköğretim okullarından seçilen 421 öğrenci, 378 veli ve 86 öğretmen olmak üzere 885 kişinin oluşturduğu araştırmasında elde ettiği sonuçlara göre, çocukların yetiştiği aile ve sosyal çevrenin çocukların hayatına yön vermedeki etkisi öğrencilere göre % 67,7, velilere göre % 62,5'tir. Yine aynı sosyal çevrenin çocukların ibadet eğitimi ve öğretimine katkısı, öğrencilere göre % 56,6, velilere göre % 62,7'dir. Öğrencilerin ibadetlerini yapamayışlarının sebeplerinden en önemlileri, öğrencilere göre % 39,2'lik en yüksek oranla "okulun ve sosyal çevrenin ibadetler için elverişsizliği", velilere göre % 40,4'lük en yüksek oranla "motivasyon eksikliği" ve öğretmenlere göre % 34,9'lük en yüksek oranla "ailedeki ve öğrencilerdeki bilgi ve bilinç eksikliği"dir. Araştırmanın bulgularına göre, öğrenciler ibadet eğitimi ve öğretimi için en verimli kurum olarak % 35'lik oranla birinci sırada cami kurslarını, % 32,4'lük oranla ikinci sırada aileyi görmüşlerdir (Sağlam, 2003:92). Veliler ise, ibadet eğitimi ve öğretimi için en verimli kurum olarak % 30,4'lük oranla birinci sırada aileyi, % 28,8'lik oranla ikinci sırada cami kurslarını görmüşlerdir (Sağlam, 2003:94). Bu sonuçlara göre, çocukların ibadet eğitimleri ve öğretimleri, onların yetiştiği sosyal çevreyle, dini konuda ibadetle ilgili sahip oldukları bilgi düzeyleriyle ve ibadetle ilgili dini davranışları hangi

yoğunlukta gözleme ve tecrübe etme imkanına sahip olmalarıyla yakından ilgilidir (Sağlam, 2003:75-77, 269-274).

Ay, birçok bilimsel gözlemin, çocuğun inanma ve ibadet konularındaki tutum ve tavırlarını belirleyen en etkili faktörün aile kurumu olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir (1994:314-315). Konuk (trs.:24-25), 11-12 yaşlarına kadar her telkenden ‘kolay etkilenir’ olma özelliğiyle bağlantılı olarak, çocukların, inanma ve ibadet konularındaki tutum ve tavırlarını belirleyen en baskın dış unsurun -manevi alana yaptığı etkilerin farkında olmasa da- aile kurumu olduğunu, anne-babanın kullandığı dini ifade, sembol, terim, jest ve tavırların, zihinsel kapasitenin tam gelişmemiş olmasından dolayı çocuğa benzer şekillerle transfer edildiğini ifade etmiştir. Konuk’a göre bu transfer, yalnız hareket ve davranışlarla sınırlı değildir, aynı zamanda duygu ve heyecanları da kapsar ve böylece aile içindeki duygusal birlikteliğe vasıta olur. Ailenin, çocuğun dini bilinçlenme sürecindeki rolü, iyi bir örnek olma vasıtasıyla dini hislerin ve tutumların biçimsellikten ziyade, içtenlikle yaşanan, içselleştirilen iradi davranışlar haline gelmesi, çocuğun kişiliğine yansımadır.

Sağlam’ın yapmış olduğu anket çalışmasının sonuçlarına göre, çocukların, ibadetleri ilk defa tecrübe etmelerinde teşvikini gördükleri kişileri, yüzdelerine göre, “anne, baba, dede, babaanne/anneanne, öğretmen, cami hocası, bir yakın akraba, anneyle baba, diğer ve kendim” şeklinde sıraladıkları görülmektedir. Verilen cevaplara bakıldığında, öğrencilerden ibadetleri ilk defa tecrübe etmelerinde teşvikini gördükleri kişileri belirtirken annelerini seçenlerin oranı, ilk defa abdest almada % 34, ilk defa namaz kılmada % 30, ilk defa oruç tutmada % 26,7, ilk defa dua etmede % 25,1 ve ilk defa camiye gitmede % 18’dir. Babalarını tercih edenlerin oranları ise, ilk defa abdest almada % 8,3, ilk defa namaz kılmada % 11,1, ilk defa oruç tutmada % 4,3, ilk defa dua etmede % 6,4 ve ilk defa camiye gitmede % 16,3’tür. Anne-babanın birlikte teşvikinin oranları ise, ilk defa abdest almada % 25,1, ilk defa namaz kılmada % 24,7, ilk defa oruç tutmada % 4,3, ilk defa dua etmede % 6,4 ve ilk defa camiye gitmede % 16,3’tür (Sağlam, 2003:170). Sağlam’ın yapmış olduğu alan araştırmasının verilerine bakıldığında, en başta annenin, ikinci sırada da babanın çocukların dini tecrübelerini yaşamalarında en büyük yüzdeye sahip ilk kişiler oldukları anlaşılmaktadır.

Çocuğa tesir eden etmenler üzerine yapılan araştırmalarda, çocuk üzerinde en önemli etkiyi anne-baba davranışlarının yaptığı, dini değerlerin ailede temsil edilen şekliyle çocuğun dnyasına girdiği, olumlu davranışların doğrudan çocuğa yansıdağı ve onun dini yaşantısına olumlu ynde katkıda bulunduğu tespit edilmiştir (Apaydın, 2001:327). Ailenin dindarlığının, çocukların sadece dini sosyalleşmelerini değil, genel sosyalitelerini de etkilediğini söyleyen Kurt'un aktardığına gbre, ABD'de yapılan bir araştırmada, dindar aile çocuklarının sosyal kabul ölçümünde daha yüksek puan almaya eğilimli oldukları, toplumca makbul görülmeyen davranışlar konusunda sosyal bakımdan daha kabul edilebilir bir tavır ortaya koydukları tespit edilmiştir (Kurt, 2009:4).

Çocuklarda güvenin oluşumunda anne-baba sevgisinin çok önemli olduğunu ifade eden Apaydın'a gbre, çocuklarını yeterince sevmeyen anne-babalar, onların kendilerini değersiz bulmalarına ve yeni ilişkilerden çekinmelerine neden olurlar. Çocukların fazla himaye görmelerinin dini inanış aısından olumsuz etkilerinin görülebileceğine vurgu yapan Apaydın, fazla himaye gören çocukların başkalarıyla yakın ilişkiler kurmada problem yaşayabileceklerine, başkalarına aşırı bağımlılık göstererek, araştırıp-inceleyip ondan sonra bir dini kabul ve o dinin kavramlarını içselleştirme yerine, taklide dayalı, akli ve mantıki düzleme oturtulmamış, duygusal boyutu zayıf bir dini tecrübe geliştirebileceklerine, sağlam temellere oturtulmamış bu inanç yapısının da ufak sarsıntılarla yıkılabileceğine ve dinin aleyhine bir tutum geliştirebileceklerine değinir (Apaydın, 2001:327-328).

Çocuk görerek, duyarak, taklit ederek öğrendiğinden, kişiliğinin, çevresinde görüp duyduklarına göre oluştuğunu, çocukların ancak on yaşlarında ilköğretim dördüncü sınıfta DKAB dersleriyle tanıştığını ifade eden Gülçür'e gbre, bu durum anne-babanın, çocuklarının dini eğitiminden birinci derecede sorumlu olduğunun apaçık göstergesidir. Bu sorumluluğu yerine getirebilmek, çocuğun her şeyden yoğun derecede etkilendiği bu ilk yaşlarda, onunla dini konularda yeterince ilgilenecek, merakını dine ve dini kavramlara yönlendirecek, ilk dini tecrübelerini yaşamasına fırsat verecek, din hakkındaki tutumunu gözlemleyip, yönlendirecek, toplumca beğerilen ve ahlaki aından güzel olan davranışlara yönlendirip, zararlı tutum ve tavırlardan uzaklaştıracak dini

yeterliliğe sahip bir aile ya da çevre içinde bulundurulması ile gerçekleşebilir(Gülçür, 2001:27-28).

1.3. Anne-Babanın Çocuğuna Yönelik Tutumlarını Belirleyen Faktörler

İnsanoğlu, diğer tüm canlılar gibi doğar, büyür ve ölür. Fakat, diğer bütün canlılardan farklı olarak, doğduğunda en az gelişmiş olarak dünyaya gelip, kendi türüne özgü faaliyetleri yerine getirebilmek için en uzun gelişim süresine ihtiyaç duyan bir canlıdır. Biyo-psiko-sosyal ve kültürel bir canlı olarak tanımlanan insanoğlu, beden gelişimiyle bilişsel gelişimine, bilişsel gelişimiyle de sosyal, ahlaki ve dini gelişimine ortam hazırlayan bir gelişim zincirini takip eden, yapısı çok boyutlu ve çok yönlü bir varlıktır (Hökelekli, 2008:21). Her insanın kendine özgü bir gelişme temposu ve örüntüsü vardır. Davranışlarının altında, kişisel farklılıklara göre farklı sebepler yatar. Çünkü farklı duygularıyla her bir insan, farklı bir hayat serüveninin sonucudur. İnsanın duygu, tutum ve davranışları, sürdürdüğü hayat serüvenine göre şekillenir. Bir insanın lezzet aldığı bir şeyden, başkası nefret edebilir. Birinin acıdığı bir duruma diğeri aldırış etmeyebilir. Anne-babanın çocuklarına yönelik tutumları da anne-babanın yaşantıları sonucunda edindiği tecrübelerle şekillenir ve ona göre yoğrulur.

Bazı bilim adamları, anne-babaların davranış ve tutumlarının altında bazı bilinçaltı faktörlerin etkili olduğunu ifade etmişler ve bu faktörleri farklı şekillerde kategorize etmişlerdir. Demir, Hurlock(1972)'un, aile tutumlarını etkileyen faktörleri, kültürel değerler, anne-babanın kişilik ve evlilik uyumu, anne-baba rolünde kendini yeterli hissetme ve bu rolle tatmin olma durumu, çocukların cinsiyet, saygı ve kişiliklerinden duyduğu memnuniyet, anne-babanın çocuklar için kişisel ve ekonomik faaliyette bulunmayı istemesi ve anne-babanın çocuğa sahip olma sebebi şeklinde sıraladığını aktarır (Demir, 2006:26).

Yavuzer'e (2008:133-134) göre, toplumun kültürel değerleri, anne ve babanın kendi çocukluk yıllarındaki deneyimleri, anne-babanın zihninde nasıl bir çocuk istedikleri, çocuklarının sayısı, cinsiyet ve kişilik özelliklerinden memnun olup olmamaları, aralarındaki ilişkiden memnun olma durumu, üstlendikleri ebeveyn rolünden haz duyma ve görevlerini yeterince yaptıklarına inanma durumları, anne-babaların çocuklarına yönelik tutumlarını belirler.

1.3.1. Ailenin Bulunduğu Kültürel Çevre

Sosyal bir varlık olan insanoğlu, yaşadığı ailenin yaşam tarzı, hayat koşulları, inançları, düşünce yapıları ve ailenin diğer fertleriyle olan ilişkilerinden etkilendiği gibi, çevresinde iletişime geçtiği komşu ailelerin fertlerinden de etkilenir. Özellikle kırsal kesimde yaşayanlar, yakın çevrelerindeki ailelerin kültürel özelliklerinden, şehir merkezlerinde yaşayanlara göre daha çok etkilenirler. Ailelerin buldukları kültürel çevreyi, aileyi oluşturan fertlerin sayısına ve özelliklerine, çocukların aile içindeki konumlarına, ailedeki yönetim şekline göre genel olarak kırsal kültür, gecekondu kültürü ve kentsel kültür olmak üzere üç kısma ayıran Başaran, ailenin yaşadığı kültürel çevreleri şu şekilde aktarmıştır (Başaran, 2005:299-300).

Kırsal kültür, köy ve kasabada yaşayan ailelerin oluşturduğu, genelde geçimini tarımdan sağlaması dolayısıyla tarımsal kültür de denen kültür çevresidir. Adet ve geleneklerine, inanç ve törelerine sıkı sıkıya bağlı olan bu kültür çevresini paylaşan ailelerde, aile üyelerinin sayıca fazla olması, daha çok çalışan kişi demek olduğundan birleşik ve çok çocuklu aile özelliği gösterir. Kırsal ailelerde ataerkil yönetim hâkimdir. Birleşik ailelerde ailenin en yaşlı erkeği olan dede, çekirdek ailelerde baba ailenin yönetiminden sorumludur. Kırsal ailelerde çocuklar, küçük yaşlardan itibaren gerek tarım işçisi olarak gerekse hayvancılıkta ailenin geçimine katkıda bulunmak için küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kaldığından, eğitim olanaklarından yararlanma oranları çok düşüktür.

Gecekondu kültürü, kırsal kültürden kentsel kültüre geçen ve yeni hayat koşullarına uyum sağlamaya çalışan, henüz kırsal kültürdeki özelliklerinin bir kısmını korumaya devam eden ailelerin oluşturduğu kültürdür. Bu kültürde çoğunlukla çekirdek aile türü görülür. Gecekondu kültürü etkisindeki ailede çocuk sayısı, kırsal kültürdekinden az, kentsel kültürdekinden çoktur. Toplumsal dayanışma ve denetimin azaldığı bu aile kültüründe, çocuklar, aile ve yakın çevrelerinin denetiminden uzaklaşarak, kötü alışkanlıklar edinmeye ve suç işlemeye daha elverişli bir ortam bulur. Gecekondu aile kültüründeki çocuklarda, okuryazarlık oranı, kırsal ailelerdeki orana benzemekle beraber, erkek okur-yazar oranı daha fazladır. Buna gerekçe olarak, şehir merkezinde bir işe başvurmak için en azından lise mezunu olma şartının aranması gösterilebilir. Evin erkeğinin evin idaresindeki rolü, ailenin geçimine katkısının oranına göredir. Baba,

anne ya da çocuktan hangisi eve daha çok para getiriyorsa evin idaresinde onun sözü daha ağır basar.

Kent kültürüne gelince, bu kültürel yapıyı oluşturan ailelerde, çekirdek aile türü egemendir. Hem ebeveynin hem de çocukların tahsil durumu diğer kültürlerdeki ailelere göre daha yüksek, çocuk sayısı daha azdır. Bazı yerlerinde bir apartmanda oturan ailelerin dahi birbirlerini tanımayacakları kadar sosyal denetimin azaldığı kent kültüründeki büyük kentlerde aileler, toplum baskısından oldukça uzak bir yaşam sürdürürler. Bu ailelerdeki çocukların, hayatlarının büyük bölümünü apartmanda geçirmek zorunda olmaları, bedensel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini destekleyecek ve onları gelecekteki rollerine hazırlayacak oyun ve diğer sosyal faaliyetlerden uzak kalmaları, merkezlerde yaşayan çocuklarda ruh hastalıklarının görülme riskini ve suç işleme sıklığını artırır.

1.3.2. Ailenin Toplumsal Konumu

Bir ailenin toplumsal konumunu, yaşadığı çevre, mal varlığı, toplum işlerine katılma sıklığı, soyu, ünü ve mesleğinin belirlediğini ve bu kriterlere göre aileyi, alt, orta ve üst katman olmak üzere üç katmanda değerlendiren Başaran'a göre, üst katmandan olan aileler, devlet okullarının koşullarını çocuklarına uygun bulmadıkları için çocuklarını özel okullara gönderme eğilimindedirler. Böylelikle çocuklarına ayrıcalık sağladıklarını düşünürler. Bu ailelerin okula ve öğretmene karşı tutumu, genellikle, yüksekten bakmak, baskıda bulunmak biçiminde görülür. Bazılarında ise çocuklarına ekonomik zenginliklerine güvenerek iyi bir gelecek temin edeceklerini düşünürler ve okulu pek umursamazlar. Orta katmandan olan aileler, okula çok düşkünlüdürler. Bu aileler toplumsal konumlarını yükseltmenin tek yolu olarak, çocuklarına yükseköğrenim vermek olduğu kanısındadırlar. Bu aileler, başarıları yüksek başarıları yüksek olursa çocuklarını ödüllendirir; düşük olursa cezalandırırlar. Çocuklar, ailece sürekli olarak, daha çok çalışmaya, daha yüksek başarıya itilirler. Alt katmandan olan aileler ise, çoğunlukla, okulun kendilerine yararlı olacağı kanısında değildirler. Okula göndermekle çocuğun aileye yapacağı yardımdan, katkıdan ailenin yoksun kalacağını düşünürler. Bu aileler, kendi günlük ihtiyaçlarının karşılanmasını yeterli görerek çocuklarının, yıllarca sonu gelmeyen tahsil peşinde koşmalarını gereksiz görürler. Çoğunlukla, dinsel inançları güçlü olduğundan, çocuklarının ahiret işleriyle uğraşmasını, dünya işlerine

üstün tutarlar, bu yolda kendilerine yapılan telkinlerin etkisi altında kalarak, çocuklarının yalnızca dinin gereklerini öğrenmesiyle yetinirler (Başaran, 2005:303-304).

1.3.3. Ailenin Yapısı

Her aile, kendine özgü özellikleriyle başka ailelerden ayrılır. Ama ailenin bu ayrılığı, içinde yaşadığı toplumun aile için benimsediği kalıplaşmış toplumsal davranışların ve değerlerin genel çerçevesinin dışına pek çıkamaz.

Aile üyelerinin tümü, çocuğu aynı derecede etkilemez. Çocuğun davranışlarını ailenin etkileyişinde, çocuğun sahip olduğu kişilik özellikleriyle yaşı büyük rol oynar. Çocuğun yaşı küçük olduğu oranda, aile üyelerinin etkisi artar (Abanoz, 2008:33).

Geleneksel ailede baba, ailenin başkanıdır. Anne ikinci sırada gelir; ardından büyükten küçüğe erkek daha sonra da kız çocuklar yer alır. Büyük erkek çocuğun, sıralamadaki konumunu yükselterek, babadan sonra gelen kişi olduğu da olabilir (Başaran, 2005:306).

Ölüm, boşanma ya da ayrı yaşama yüzünden aile birliğinin bozulması, çocuğun, yaşının küçüklüğüne göre daha fazla etkilenmesine ve gelişiminin tehlikeye girmesine akrabalarının yanında yaşamak zorunda kalmasına neden olabilir, böylece bu tip durumlarda kişilik gelişimi olumsuz yönde etkilenebilir. Aile reisinin erken yaşta ölmesi, ailenin geçimini sarstığından, diğer aile fertlerinin de çalışmasını eve para getirmesini mecbur kılabilir. Annenin çalışmak zorunda kalması, çocuğu başıboş kalmasına, kötü arkadaşlar edinmesine sebep olabilir. Yaşı çalışmaya elverişli olmamasına karşın, çocuğun çalışmasına bile ihtiyaç olabilir (Başaran, 2005:306-307).

Akrabalardan bir ya da birkaçının aileyle beraber kalmasının, çocuğun eğitimi ve bakımı konusunda katkıları olabilmekle birlikte, çocuğun kişilik gelişimine, ailenin kendi başına karar vermesi gereken hususlara karışma yoluyla olumsuz etkileri de olabilir. Evde yaşayan akrabaların, çocuğu şımartma, ailenin birtakım kurallarını çiğneme konusunda çocuğu cesaretlendirme, çocuğun düzeltilmesi gereken bazı davranışlarına sahip çıkarak “o daha çocuktur” anlayışıyla ebeveynin vereceği ahlaki ve dini terbiyeyi engelleme gibi hususlarda kötü yönde etkileme olasılığı da söz konusudur. Yine örneklik vasfını taşıdığı için, yaşam tarzındaki hata ve kusurlarının,

kötü alışkanlıklarının çocuğa kötü örnek olması da tehlike arz edebilir. Bazı birleşik ailelerde yetişen çocuk, ana-babasıyla ilişkilerinin zayıf olması yüzünden, onlara yeterince bağlanamaz. Böyle yetişen çocukta, özgüvenin düşük olması, utangaçlık geliştirmesi, kendi gereksinmelerini gidermede başarısızlığı, sorumluluk almada yetersiz kalması durumlarına rastlama olasılığı artabilir (Başaran, 2005:307).

Çeşitli nedenlerle, akraba çocuğunun da aile içinde yaşadığı ailelerde, çocuklara ayrıcalıklı davranıldığı takdirde kıskançlık, saldırganlık, düşmanlık, suçluluk, utangaçlık, aşağılık ve güvensizlik gibi kişiliği zedeleyici duygular gelişebilir (Başaran, 2005).

1.3.4. Ailenin Yönetimi

Ailenin yönetim biçimi de çocuğu etkiler. Ailede genel anlamda sözü geçen ferde göre çocuğun aile bireylerinden etkilenmesi farklı olur. Ayrıca yöneten kişinin yönetim biçimi de yetkeci yönetimden demokratik yönetime kadar derece derece değişebilir.

Başaran(2005:308-310), yönetimin ananın ya da babanın elinde oluşuna, yoğunluğuna ve yönetim biçimine göre, beş tür yönetimle bu yönetim çeşitlerinin altında yetişen çocuklarda görülmesi muhtemel davranışları şöyle açıklamıştır:

Annenin denetiminde (anaerkil) olan ailede, baba edilgen kalmayı yeğler. Babadan kaynaklanan birtakım idari boşluğu anne doldurur, baba yalnızca gücünün gerektirdiği işleri üzerine alır. Böyle bir ailede yetişen çocuğun kişilik gelişiminde problemler olabilir. Çocuk saplantılı, serkeş ya da olabildiğince erken yaşlarda aileden uzaklaşmaya çalışabilir.

Annenin önderliğindeki aile türünde aileye ilişkin kararlar, babanın katılımıyla; ama daha çok anne tarafından verilir. Babada duygusal anlamda güvensizlik eğilimi gösterir. Ana zorba olmaktan daha çok önderdir. Bu yüzden böyle ailede çocuk, babasından daha çok anasına saygı gösterir, hayran olur, ona tutkuludur; ama babasını da sever.

Demokratik ailede anneyle babanın ortaklaşa anlaşarak kurduğu bir yönetim tarzı mevcuttur. Anne ve baba, yeterli oldukları konular dışında, aileye ilişkin ve çocukları ilgilendiren bütün kararları onlarla birlikte (takım olarak) verirler. Anne ile baba, ailenin iki eşit yarım küresidir. Böyle bir ailede anne ve baba, çocuklarının bağımsız ama

sorumlu birer kişi olarak yetişmesi için gerekli eğitim ortamını hazırlar. Çocuk, başkaları ile nasıl işbirliği yapılacağını, aile işlerinin nasıl paylaşılacağını, ailenin ortaklaşa oluşturulmuş ilke ve kurallarına (disiplinine) nasıl uyulacağını öğrenir. Çocuk, kendine güvenmede, bağımsız birey olmada, yetişkinlik çağına hazırlanmada iyi bir gelişim içindedir.

Babanın önderliğindeki ailede, aileyle ilgili alınan kararlar, karı-kocanın görüş birliğiyle fakat anneden çok babanın önderliği söz konusudur. Öte yandan anneye de düşen büyük görevler vardır. Belki baba, ara sıra kararların dışına çıkarak yetkeci davranışlarda bulunur; ama çoğunlukla bir önder olarak işleri yürütür. Böyle bir ailede yetişen çocuk, babasına karşı sevgi, saygı ve hayranlık duymakla beraber annesine karşı da sevgi, saygı ve bağlılık duyar.

Babanın denetimindeki (babaerkil) ailede baba, tüm yetkileri elinde tutar ve aileyi öfke ve şiddet silahlarıyla, egemenliği altında yönetir, karaları o verir. Çocuğundan, genellikle yeteneklerinin çok üstünde hedefleri ister ve onu buna zorlar. İsteklerine uymadığında çocuğu kırar, hırpalır ve onun cesaretini yok eder. Çocuğunun başarısızlığından karısını sorumlu tutar, kendisini üstün, karısını aşağı görür. Karısının ve çocuğunun, kendi istediği ve ilgilendiği konulara ilgi göstermesini zorunlu görür. Karısına ve çocuğuna karşı ya hiç sevgi beslemez ya da bunu dışarı vurmaz. Baba çocuğunu aşırı korumayla veya zorla kendine bağımlı kılarak, üstünlük kurar. Böyle bir ailede yetişen çocuk, özellikle ergenlik çağında babasına karşı saygı ve güvenini yitirir, serkeşlik, içe kapanıklılık ya da babaya aşırı bağımlılık gösterebilir. Annesine de acımayla koruma karışımı bir sevgi besler.

1.3.5. Ailede Disiplin

Eğitimcilere göre disiplin, bir çocuğun kendi istek ve ihtiyaçları ile çevresinden gelen istekleri bağdaştırmasına yardım etmek için planlanmış bir etki biçimidir. Disiplin çocuğu korkutmak, onu baskı altına almak değildir. Disiplin, çocuğa rehberlik etmek, onu yönlendirmek, kendine güvenini artırmak ve çevresine uyum sağlamasına yardımcı olmaktır (Erdil, 1991:48).

Her anne baba, çocuğunun kendi değerlerine göre beğenilen davranışları kazanması için birtakım ilke ve kurallar koyar, bunların uygulanmasını takip eder. Genelde bu disiplin

kurallarının takipçisi ve uygulayıcısı babadır. Bu kurallarının tespiti ve uygulanmasında çocuğun anlayabileceği ve uygulayabileceği, uyguladığında kişisel gelişimini kötü yönde etkilemeyecek boyutta ilke ve kurallar ve bu kurallara uymadığında suçla orantılı olan cezaların tespiti ve uygulama tarzı, büyük bir eğitsel birikim ve hassasiyet gerektirir.

Erdil, anne-babanın uyguladıkları disiplin tarzlarını üç grupta tasnif etmiştir (Erdil, 1991:48-54):

a. Otoriteye Dayanan Disiplin: “otoriter disiplin” anlayışı olarak da isimlendirilen bu anlayışta, çocuğun hemen her davranışını yasaklayan, engelleyen, katı, sert ve serbestlik tanımayan bir disiplin uygulaması söz konusudur. Bu bazı evde dayakla, bazı evde ayıplama, suçlama ve korkutma ile sağlanır. Kişisel yetenekleri bozan, çocukta ruh ve beden sağlığının işareti olan dengeyi ortadan kaldıran bu tür uygulama, korkak, miskin, girişimden yoksun, zorba ve dalkavuk insanlar yetiştirmeye sebep olur. Bu tür eğitim ve disiplin uygulaması gören bir çocukta kişilik ölmektedir. Böyle yetişenlerde genellikle ya içine kapanma, aşırı uysal ve itaatkar görünme ya da her türlü otoriteye karşı çıkma eğilimleri görülür.

Kendisine sıkça fiziksel ceza uygulanan çocuk, ana ve babasını kaçınılması gereken kişiler olarak algılar ve bu model çerçevesinde ahlak gelişimi içsel kontrol yerine dışarıdan gelecek cezadan kaçınma yöntemleri doğrultusunda gerçekleşir (Abanoz, 2008:34).

b. Toleranslı (hoşgörülü) disiplin: Sınırsız bir disiplinin söz konusu olduğu disiplin türüdür. Bu disiplin çeşidinde yetişen çocuk neyin iyi, neyin kötü olduğu, nerede, ne zaman, neyin nasıl yapılması gerektiği hususunda anne-babası öğretmediği ve özgür bıraktığı için bilgi sahibi değildir. Bu disiplin altında yetişen çocuk da her aklına geleni yapmakta hiçbir sakınca görmemektedir (Erdil, 1991).

c. Demokratik disiplin: Karşılıklı anlayış esasına dayanan bir disiplin türüdür. Çocuk eğitiminde en makul olarak kabul edilen fakat çok dikkatli davranmayı gerektiren disiplin uygulamasıdır. Bu disiplin anlayışında çocuk yaptığı hatalardan ötürü ne aşırı bir şekilde baskı altına alınır, ne de hatası her zaman hoşgörü ile karşılanır. Yerine göre çocuk azarlanır, yerine göre de hatası hoşgörü ile karşılanır. Bu disiplin türünde bir şey

çocuğa yasaklanıyorsa bunun sebebi izah edilir, hatalar uygun zaman ve zeminde ve uygun bir üslupla çocuğa ifade edilir. Bu tür eğitim ve disiplin anlayışı ile yetişen insan, her şeyden önce vicdan özgürlüğüne sahip bir insan demektir. Bu sistemde insan cezadan, korktuğu için değil, vicdanen doğru bulduğu için ahlak kurallarını kabul eder. Bunları benimser, zaruri olduklarını anlar, bunların karşısında kendini sorumlu tutar. Bu nedenle disiplin türüne “kendi kendini yönetme” de denilmektedir. Çocuğun bir şeyi yapması ya da yapmaması istenirken ona daima nedeni anlatılmalıdır. Çocuğun davranışlarına konulan yasağın niçin konduğu açıklanmalıdır. Çocuk bu karşılıklı “diyalog” ile daha özgür karar verme ve kişilik geliştirme imkânını elde etmiş olur (Erdil, 1991).

Başaran(2005), çocuğun kişilik gelişimini ve ruh sağlığını tehlikeye sokan üç disiplin biçiminden bahseder:

Cezalandırıcı disiplin, genelde yetkeci ailelerin benimsediği ve çocuğun yetkeye saygısından değil, korkusundan boyun eğdiği bu disiplin türünde çocuğa utangaçlık, güvensizlik, küstahlık, serkeşlik duyguları aşılanır. Bu disiplin altında yetişen çocuk, özgüveni düşük olduğu ve kendisini ezilmiş hissettiği için sorunlarını çözmede başarısız ve çabuk yılan bir kişilik geliştirebilir.

Başboş disiplin, çocuğun istediğini yapmakta serbest bırakıldığı hatta bazı ailelerde çocuğun ana-babasını yönetmesine göz yumulduğu disiplin türüdür. Çocuğun istediğini yapmakta serbest bırakıldığı disiplinde çocuk hem anne babasına her istediğini yaptırma olanağı bulur hem de yolunu bulmakta güçlük çeker.

Durulaşmamış disiplin ise, çocuğun anne babanın hangi davranışında nasıl bir tepki vereceğini kestiremediği, benzer davranışları karşısında ailesinden bazen ceza bazen de mükâfat gördüğü, çocuğun ruhsal dengesini kaybettiği disiplin türüdür.

Aşırı sert ve otoriter bir disiplin yöntemi olumsuz ve itaatsiz çocukların yetişmesine neden olacaktır. Aşırı ilgi ve düşkünlük, çocuğun yalnızca kendisiyle ilgilenmesine, yaşam savaşımdan kaçmasına ve onu koruyanlar olmadığında kendini açıkta ve yalnız hissetmesine yol açar. Çocuğun gelişimi açısından daha uygun olan yöntem ise aile içi demokrasidir (Abanoz, 2008:34).

1.3.6. Ailenin Geçimi

Ailenin geçim koşulları, anne-baba tutumlarını etkileyen bir başka önemli etkidir. Ailenin çocuklarına sevgi, bakım ve koruma sağlayabilmesi için, birtakım temel ihtiyaçlarının düzenli bir şekilde karşılanmasına, iyi bir yaşam standardına ihtiyacı vardır. Yoksul ailelerin çocuklarının doğuştan itibaren gelişimleri risk altındadır. Yoksulluk çocukların gelişimini ve geleceğini önemli derecede etkilemektedir. Araz, bir toplumda yoksulluktan en çok etkilenen grubun çocuklar olduğunu aktarmaktadır. Çünkü yoksulluk sebebiyle çocukların yaşama, büyüme ve gelişme hakları tehlikeye girmektedir (Araz, 2007:61).

Yoksulluk gibi zenginliğin de, kişiliğe bazı olumsuz etkileri vardır. Çocuğun küçük yaşlardan beri, kendisine verilen harçlığı nasıl yöneteceğini öğrenememesi, ailenin varlıklı olmasına karşın çocuğun bu hususta kendisini yetiştirememesine sebep olabilir. Böyle bir ortamda yetişen çocuk, bencil, sorumsuz, ileriye düşünemeyen, parasız kaldığında kendine güvenini yitiren kişi olabilir (Başaran, 2005:313).

Babann işi: Çocuğun toplum içinde itibar görmesi, kendine güven duygusunu geliştirmesi, babasının mesleğiyle, ailesinin gelirinin miktarı ve toplumca beğenilmesiyle ilgili bir durumdur. Babasının mesleğini beğenmeyen çocuk, güvensizlik, utangaçlık, suçluluk duyguları gibi duygular geliştirebilir (Başaran, 2005:311).

Çalışan anne: Anne, çalışarak ailenin geçimine katkı sağlar; fakat günün büyük bir bölümünü çocuğundan ayrı geçirdiği için bu durum çocuğun gelişiminde aksaklıklara sebep olabilir. Çünkü anneden yoksun olma, çeşitli düzeylerde davranış bozukluklarının nedenidir. Örneğin, “kısmi yoksunluk”, beraberinde endişe, aşırı sevgi gereksinimi, güçlü bir intikam duygusu ve bunlardan suçluluk davranışına sebep olabilir. İç dünyasındaki bu karışıklıkları bu tür tepkilerle dışa vuran çocuğun sinir sisteminde bozukluklar, davranış ve karakter yapısında dengesizlikler görülebilir (Yavuzer, 2008:139-140).

Anne, toplumca itibar görmeyen bir işte çalışıyorsa, çocuk arkadaşlarının hor görmesi ve kınamasıyla karşılaşabilir. Anne işe gittiğinde, evde bakıma muhtaç bir çocuk bırakıyorsa, böyle durumlarda çocuk, hem ana sevgisinden mahrum kalır hem de

değişik kimselerin, değişik eğitim tutumları altında istenmeyen alışkanlıklar ve davranışlar geliştirebilir. Eğer evde annesinin yerine çocuğa bakan kişi, ona yeterince sevgi gösterirse, çocuk anasının yerine ona bağlanır, anasıyla arasındaki bağlar kopabilir. Fakat çocukta kişilikle ilgili kusurlarının görünme oranı azalır, çocuk bağımsızlık, özgüven ve sorumluluk duygusunu geliştirmeye fırsat bulur. Çocuğa bakan kişiden yeterince ilgi ve sevgi göremezse, çocuğun kişiliği tehlikeye düşer, başkaları ile iletişim kurmada zorluk ve beceriksizlik gösterebilir (Başaran, 2005).

Çalışan çocuk: Ailenin içinde bulunduğu kötü sosyo-ekonomik koşullardan dolayı küçük yaştaki çocuklar çalışmak zorunda kalabilir. Kendisine model arayan çocuk sokaklarda kötü alışkanlıkları olan satıcılar veya sokak çocuklarıyla iç içe kalır ve bu yaşlarda çalışan gençlerin birçoğu kötü alışkanlıklara başlama tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ekonomik düzeyi düşük olan ailelerde, küçük yaşta çalışma hayatına atılma ve eğitim hayatından kopma sık görülebilen çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen durumlardır (Erürker, 2007).

Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyesi İhsan Yüksel'in "İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi" adlı araştırmasına göre, araştırmaya katılanların yüzde 69,8'i, işsiz kalmalarından sonra aile ortamlarının bozulduğunu; işsiz kalanların yüzde 86,3'ü de depresyonda olduklarını bildirmişlerdir" (Başaran, 2005:311).

1.3.7. Aile İçi İlişkiler

Ailenin düzeni, ailedeki üyeler arasındaki ilişkilerin samimiyeti ve yoğunluğu ile yakından ilgilidir. Aile içinde sürekli bir duygusal etkileşim mevcuttur. Bu etkileşimin yoğunluğunu bazı faktörler belirler. Bunların başında, anne ya da babadan birinin kaybı veya ayrılıkları ya da çocuklarına karşı ihmal etme veya reddetme şeklinde takınılan tavırlar gelir. Duygusal etkileşimin azlığı sadece bireyin duygusal dünyasını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda onun bedensel, zihinsel ve toplumsal gelişimine de olumsuz etkide bulunur. Yavuzer, duygusal etkileşim eksikliğinin etkili olduğu alanları şöyle sıralamıştır:

- “1. Duygusal etkileşim azlığı, bebeğin büyüme ve gelişimini geciktirip engelleyebilir.
2. Oturmak, ayakta durmak gibi motor gelişim belirtilerinde gecikme görülebilir.

3. Yemek yememek, yatağını ıslatmak gibi olumsuz belirtilere neden olabilir.
4. Dil gelişimi gecikir. Bazı konuşma bozuklukları görülebilir.
5. Zihinsel gelişim gecikir. Dikkatin bir konuya toplanması konusunda uğranılan güçlük, çocuğun öğrenmesini ve akıl yürütmesini etkiler.
6. Çocuğun diğer insanlarla başarılı ilişkiler kuramaması sonucu, sosyal gelişimde gecikme ve saldırganlık gibi olumsuz davranışlar görülebilir. Bunun sonucunda meydana gelen sosyal tepkiler, bireyin kişiliğini etkiler ve içe dönük, bencil bir kişilik oluşumuna yol açabilir” (Yavuzer, 2008:139).

Bu ilişkiler anne ile baba, anne ve baba ile çocuk ve ailedeki kardeşler arasındaki ilişkiler olmak üzere gruplandırılabilir.

Anne ile baba ilişkileri: Aile hayatının devamı, dirlik ve düzeninin temelidir. Aile düzenini bozan anne ile baba arasındaki ilişki bozukluklarının ana nedenleri cinsel uyumsuzluk, alkol, uyuşturucu, kumar gibi bağımlılıklar, davranış bozuklukları ve ruh hastalıkları, terslik, huysuzluk, kavgacılık, inatçılık gibi kişilik bozuklukları, akrabalarla (kaynana, kayınbaba vb. gibi) ilişkilerde anlaşamama gibi şeyler olabilir: (Başaran, 2005:313).

Anne-baba arasındaki ilişkilerdeki problemlerin etkisi, sadece anne-babayı kötü etkilemekle kalmayıp ailedeki çocukların da duygusal bunalımlara girmesine sebep olur. Böyle bir aile ortamı içinde büyüyen çocuk, güvensizlik, aşağılık, utangaçlık duyguları geliştirebilir; saldırganlık, kavgacılık, düşmanlık gibi eğilimlere daha açıktır (Başaran, 2005:313).

Anne baba ile çocuk arasındaki ilişkiler: Ana-babanın çocuğuna verebileceği en güzel şey, abartıya, gösterişe kaçmayan, samimi, yerinde, zamanında, yeter derecede gösterilen sevgidir. Çocuğun eğitimi açısından aşırı sevgi, sevgisizlik kadar tehlikelidir. Çocuk, ailesine bağımlılaşacağından, başkalarına bağlanmakta zorluk çeker. Çocuk, ona gösterilen sevgiyi kötüye kullanıp her dediğini yaptırabilir ve aile üyeleri arasında çocuğun isteklerini yerine getirme yarışına dönüşür. Aşırı sevgi gösterisi ana-babayı, çocuğu aşırı korumaya yöneltip, çocuğun beceriksizleşmesine böylece çocuk, işleri için ana-babayı kullanmayı öğrenir ve aile çocukerkil aileye dönüşür (Başaran, 2005:314).

Kardeşler arasındaki ilişkiler: Anne-baba kardeşler arasında ayrım yapmadıkça, genellikle kardeşler birbirlerini sever, birbirleriyle iyi anlaşır. Kardeşlerin birbirleriyle aralarındaki ilişkiler toplum içindeki ilişkilerinin temelini oluşturur,

toplumsallaşmalarına yardım eder. Toplum içindeki sevgi saygı önce aile ortamında bu şekildeki karşılıklı ilişkilerle öğrenilir. Büyük kardeşler küçük kardeşleriyle olan ilişkilerini topluma yansıtır, kendisinden küçüklere daha çok yakınlık göstererek onların sevgi içinde büyümelerini sağlayabilir, küçük kardeşlerse, büyüklerine gösterdikleri samimi saygı ve sevgiyi toplum içindeki büyüklerine de gösterir. Evde küçük kardeşler için hem kendilerinin bakımına yardımcı olmada hem de kendilerine örnek alıp davranışlarını ona göre biçimlendirmede ailesince tasvip edilen davranışları öğrenmiş bir büyüğünün olması küçük kardeşler için büyük bir fırsattır (Başaran, 2005:315).

Kardeşler, ana-babanın kendilerine gösterdikleri tutuma göre davranışlarını ayarlarlar. Ana-babanın çocukları kendi aralarında paylaşması, her çocuğa karşı değişik bir ilgi, sevgi ve tutum içinde bulunmaları kardeşler arasındaki ilişkiyi bozabilir, aralarına rekabet, kin ve düşmanlık sokabilir. Özellikle, kardeşlerden birinin ana ya da babanın gözdesi olması, öteki kardeşleri ona düşman yapabilir; düşman oldukları kardeşe zarar vermeye kalkışabilirler (Başaran, 2005:315). Hz. Yusuf(as)'un kardeşlerinin ona düşman olup babalarının ilgisini kendilerine çekebilmek için Hz. Yusuf(as)'u ortadan kaldırmak istemeleri gibi kötülükleri kardeşler kıskançlıktan dolayı birbirlerine yapabilirler.

1.3.8. Çocuğun Ailedeki Konumu

Anne-baba ve diğer aile üyelerinin çocukla ilişkileri, çocuğun aile içindeki konumuna göre ayarlanır. Çocuğun ailedeki konumunu belirleyen faktörlerin en önemlileri, ailede tek oluşu, aileye geliş sırası, kız ya da erkek oluşudur.

Tek çocuk: Çocuğun gelişiminde, kardeş çok önemli bir faktördür. Hiç kimse, kardeşlerin yerini tutamaz. O ortam, çocuğu sosyal yaşama hazırlar. Tek çocuk, yeni bir deneyim girişiminde bulunmaktan nefret eder. O, ana-babasıyla olan ilişkilerinden memnundur ve bunu yeterli görür. Yetişkinlerle iletişim kurması, bazı durumlarda çocuğun kendisini yaşlılarından üstün görmesine sebep olabilir. Yetişkinin yardıma her zaman hazır olması, çocuğun doğasındaki güçsüzlüğü artırır. Böyle durumlarda, güvensizlik duygusu ve sıkıntı artar. Bu tip iyi niyetle yapılan müdahaleler, çocuğu korumaktan ziyade, onu daha büyük tehlikelere sokar (Yavuzer, 2001:114).

Ailede tek çocuğun bulunması, aile fertlerinin ve yakın akrabaların ilgisinin çocuğa odaklanmasına yol açar. Daha önce anne baba ile çocuk arasındaki ilişkilerde de değinildiği gibi, çocuğa aşırı sevgi ve ilgi göstermek, çocuğun gelişimine çok zararlı etkiler doğurabilir. Böyle durumlarda çocuğun kendi problemlerini kendisinin çözmesine fırsat verilmez, kendi işini kendisi yapamadığı, yaptığı işlerin kusurunu görüp düzeltmediği, kusur işleme hakkını kullanamadığı için yetersizleşir, yeteneklerini geliştirme fırsatı bulamaz, bağımsızlık kazanamaz, şımarık olabilir, arkadaşlarınca seilmeyebilir, toplumsallaşmada problemlerle karşılaşabilir. Başka bir kardeşi olmadığı için paylaşma ve yarışmaya alışmadığı için kavgacı ya da içedönük bir tutum geliştirebilir (Başaran, 2005). Aşırı ilgi ve düşkünlük, çocuğun yalnızca kendisiyle ilgilenmesine, yaşam savaşından kaçmasına ve onu koruyanlar olmadığına, kendini açıkta ve yalnız hissetmesine yol açar (Yavuzer, 2008:139-118).

Eşler en çok ilk çocuklarını kendilerinin bir örneği gibi görmek eğilimindedirler. Bu açıdan ilk çocuk, anne-babanın beklentilerini karşılayıp karşılayamama, hayallerini gerçekleştirip gerçekleştirilememeye mücadelesi verir. Anne-babanın çocuk büyütme hakkında deneyim kazandığı ilk çocuk, bu gibi beklentileri karşılama, ebeveyni tarafından kendisinden beklenen tutum ve davranışları uygulamak zorunda olma ve bu kalıpların dışına çıkamama gibi problemlerle karşılaşabilir (Yörükoğlu, 1994:160).

İyi bir eğitim, dıştan gelen bir zorlama değildir. İçselleşmiş bir sorumluluk duygusunun oluşturulmasıdır. Böyle bir ortamda tek çocuk bencillikten kurtulabilir, kapalı ortamdan çıkarak, çevresiyle ilişki kurabilir, onları sevebilir. Çocuğun diğer insanlarla ilişki kurmasına fırsat verilirse çocuğa, arkadaş edinme, kendini tanıma, sorumluluk duygusu kazanma imkanı da tanınmış olur. Çocukluğunda iyi ilişkiler kurmuş olan birey, bunu hayatı boyunca sürdürecektir. Çocuğun karşı cinsteki çocuklarla da arkadaş olmasına, oyun oynamasına, onları tanımasına izin verilmelidir (Yavuzer, 2001:119).

Büyük çocuk: İlk çocuk, önce tek çocuktur. Ana-babasının sevgisi tümüyle kendisine aittir. Daha sonra bu sevgiyi paylaşmak ve ebeveyn karşısında statü kazanmak için mücadele etmek durumunda kalır (Yavuzer, 2001:104). İkinci çocuğun cinsi önemlidir. İlk çocuk erkekse, ikinci çocuğun kız olması pek sorun yaratmaz. Ama ilk çocuğun tersine ikinci çocuk erkekse, ilginin ona çevrilmesi ile ilk çocuk unutulabilir (Başaran, 2005:316). İlk çocuğun üstüne olumlu ya da olumsuz, her bakımdan düşme vardır.

Çocuk hem çok sevilir, hem de sıkı bir gözetim altına alınır. Küçük sorunların üstünde çokça durulur. Çocuğun özgürlüğü kısıtlanır. Başka bir deyişle anne-baba ilk çocuklarında hem büyük umutlar içindedir, hem de gergindirler. Çocuğu rahat bir ortamda, tadını çıkararak büyütmezler. Ancak ana-babanın bu gerginliği ve güvensizliği aileden aileye göre değişir (Yörükoğlu, 1994:161-162).

İkinci çocuk, ilk çocukça kıskanılabilir. Çok yoğun kıskançlıklarda büyük çocuk, bebeğe zarar vermeye kalkışabilir. Kardeşini benimsemesi için, büyük çocuğun bu duruma hazırlanması gerekir, en iyisi bu konuda doğal davranmak, son doğanı önce doğana sevdirmek için abartılı girişimlerde bulunmamak; onun da çocuk olduğunu unutmamaktır (Başaran, 2005:316).

Ana-baba, genellikle ilk çocuğa, diğerlerinin doğumundan sonra farklı davranırlar. İlk çocuk her zaman daha farklı kabul edilir. Birçok anne, ilk çocuğuna daha fazla özen göstermiştir. Bununla birlikte ilk çocuk anne-babanın acemiliğine gelir. Bu da aşırı hoşgörü ve kırgınlık arasında gidip gelen davranış değişiklikleriyle, çocukta ne zaman nasıl davranacağını kestirememesine, anne-babanın otoritesinden uzaklaşmak istemesine sebep olabilir (Yavuzer, 2001:104-105).

Ortanca çocuk: Ortanca çocuk, bir süre, küçük çocuk olmanın tadını tatmıştır. Ama bu tat, üçüncü çocuğun doğmasıyla damağında kalır. Anne-babanın sevgi ve ilgisinden birdenbire yoksun kalmak, onu huysuz, içedönük, aşırı duygusal yapabilir. Çocuklara eşit davranma bu durumu düzeltmeye yarayabilir (Başaran, 2005:316-317).

İkinci kardeşin aileye katılışı, daha az heyecanlı, daha olağan sayılan bir olaydır. Karı koca, anne ve baba rollerini daha iyi öğrenmiş, toyluk ve tedirginliklerinden sıyrılmışlardır. İkinci çocuğun sorunları ilk çocuğunki kadar abartılmaz. Daha hoşgörülü, daha az kaygılı bir tutumla ele alınır. Beklentiler ve bunun sonucu, ilk çocuğa yapılan baskılar azalmıştır. Ancak ana-babanın tutumlarına, çocuğun özelliklerine bağlı olarak ortanca çocuk diğer kardeşleri arasında sıkışıp kalabilir, bu da gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir (Yörükoğlu, 1994:162).

Kardeş sırası, çocuğun kardeşleri karşısındaki tavrını belirlemez. Bunda daha çok ana-babanın tutumu etkilidir. Genelde ortanca çocuk, ne büyüğün ayrıcalıklarına, ne de küçüğe gösterilen özene sahiptir. Ortanca çocuğun sahip olduğu bu hassas konumdan

dolayı aile içinde bir yeri olduğu gösterilmeli, düzeyine göre işler verilerek diğerlerinin yanında başarılı olabileceği vurgulanmalıdır (Yavuzer, 2001:107).

Yavuzer, hükümlü gençler üzerinde yaptığı bir araştırmada, suçlu gençlerin % 22'sinin dağılmış ailelerden geldiklerini, suçlu deneklerin % 48'inin çeşitli nedenlerle anne ve babalarından ayrı kaldıklarını, % 60'ının ortanca çocuk olduklarını tespit etmiştir (Yavuzer, 2008:140). Ortanca çocuk olmadaki negatif durum, ilk ve son çocukların aile tarafından daha kıymetli görülebilmesi, daha fazla ilgi görmesinden dolayı ortanca çocukların onların gölgesinde kalarak ilgi ve sevgiyi ailenin diğer çocuklarına göre daha az görmeleri olarak açıklanması mümkündür.

Küçük çocuk: Küçük çocuk, diğer aile bireylerinin ilgi odağıdır. Bu sebeple en çok sevgi ve ilgiyi gören ve en çok kıskanılan çocuktur. Daha önce de belirtildiği gibi ona her hususta yardım edilip kendi işini kendisinin görmesi için fırsat tanınmazsa bu durum onun gelişimini geciktirici bir etki gösterebilir. Bu yüzden küçük çocuk, bir problemle karşılaştığında başarısızlıklar yaşayabilir. Bazen bunun tersi de görülebilir, küçük çocuk büyükleriyle yarışa girerek onları geçip büyük başarılar da elde edebilir (Başaran, 2005).

Ailenin ilgi merkezi olarak en çok şımartılan kişi olan en küçük çocuk, diğer aile üyelerinin gözünde her zaman çocuk kalır. Bu durum en küçük çocuğun, benmerkezci tavırlar geliştirmesine ve kendisinden güçlü ve yetenekli kardeşlerinin yanında sürekli olarak yetersizlik duygusu yaşamasına sebep olabilir (Yavuzer, 2001:107).

Ana-baba yaşlandıkça tutumlarında gevşeme görülür. Anne-babasının bu yaşlılık dönemine denk gelen çocuk, evin en küçüğü olmanın bütün önceliklerinden, üstünlüklerinden yararlanır. Yaramazlıkları daha hoşgörülle karşılanır. Kısacası, bencil ve şımarık büyütülmesi için iyi bir ortam bulmuştur (Yörükoğlu, 1994:163).

Küçük çocuk aile içinde, kendinden büyüklerle ve güçlülerle birlikte bulunur. Kardeşlerinin ve öteki büyüklerin güçlülüğü, onu imrendirir. Bu imrenme onda aşağılık duygusu yaratabilir. Öte yandan küçük çocuğa büyükler, herhangi bir işin altından kalkabileceğine güvenemezler. Bu yüzden çocuk, huysuzlaşabilir ve kimi kez kendinin de büyük işler yapabileceğini kanıtlamak için boyundan büyük işlere girişebilir (Başaran, 2005:317).

Böylece, kardeşlerin doğum sıraları, ailedeki yerleri, kişiliklerinin oluşumunda bir etken olarak ele alınabilir. Ancak kişiliği biçimlendiren nedenler zincirinde doğum sırası sadece bir halka olarak düşünülmelidir. Yoksa, çocuğun kişiliğini belirleyen en önemli etken değildir (Yörükoğlu, 1994:163).

1.4. Anne-Babanın Çocuklarına Yönelik Tutumları

Anne-babalar, çocuklarıyla olan ilişkilerinde çocuklarına karşı belli davranış tutumları geliştirirler. Anne-baba-çocuk ilişkisi, temelde bu tutumlara bağlıdır. Anne-babanın çocuğa karşı davranışlarının alt yapısını oluşturan tutumlar; ailenin toplumsal konumu, yapısı, eğitim düzeyi, kültürü, yönetimi, disiplin anlayışı, geçimi, çocuğun ailedeki konumu, aile bireyleri arasındaki ilişkiler gibi etmenlerin etkileşimlerinin ürünüdür (Başaran, 2005).

Yavuzer, anne-babaların çocuklarına karşı en yaygın tutum ve davranış biçimlerini altı kategoriye ayırır (Yavuzer, 2001:28-34):

1.Baskılı ve otoriter tutum, 2. Gevşek tutum (çocuk merkezci aile), 3. Dengesiz ve kararsız tutum, 4. Koruyucu tutum, 5. İlgisiz ve kayıtsız tutum, 6. Güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum.

Çocuk Psikolojisi adlı kitabında ise daha farklı bir tasnif yaparak sekiz kategoriye ayırır (Yavuzer, 2008:135-137): 1. Aşırı koruma, 2. Hoşgörü sahibi olma, 3. Aşırı hoşgörü ve düşkünlük, 4. Reddetme, 5. Kabul etme, 6. Baskı altında bulundurma, 7. Çocuklara boyun eğme, 8. Çocuk ayırma.

Aydın, anne-baba tutumlarını altı kategoride incelemiştir (Aydın, 2007:12-28):

1.İlgisiz anne baba tutumu, 2.Baskıcı anne baba tutumu, 3.Aşırı koruyucu anne baba tutumu, 4.Aşırı serbest anne baba tutumu, 5.Dengesiz ve tutarsız anne baba tutumu, 6.Dengeli anne baba tutumu.

Dodurgalı, Jersild'in de kitabından aktardığı, Lafore'nin dörtlü tasnifini aktarmıştır (2010:155):

1.Diktatörler, 2.İşbirlikçiler, 3.Kararsızlar, 4.Yatıştırıcılar.

Ünal, anne-babanın çocuklarına yönelik geliştirdiği tutumları ilgisiz, baskıcı (otoriter), aşırı koruyucu, aşırı serbest, dengesiz ve tutarsız ve dengeli ana-baba tutumu olmak üzere beş ayrı sınıfta incelemiştir (Ünal, 2008:22-27).

Araz, çocukla iletişim açısından anne-baba tutumlarını a.aşırı otoriter reddedici; b.aşırı hoşgörülü; c.kabul eden, güven veren, demokratik; d.dengesiz ve tutarsız ve e.mükemmeliyetçi aileler olmak üzere yine beş grupta sınıflamıştır (Araz, 2007:54-57).

Ucur, anne baba tutumlarını aşırı koruyucu, demokratik/destekleyici-yetkili ve güvenilir, baskıcı ve otoriter, tutarsız ve kararsız, reddedici ve gevşek anne baba tutumu olmak üzere beş sınıfta incelemiştir (Ucur, 2005:65-69).

Gürler ise bu tutumları aşırı koruyucu, aşırı otoriter ve aşırı hoşgörülü tutum olarak sınıflar (Gürler, 2005:61-62).

Demir, anne-baba tutumlarını Yavuzer'in sınıflandırdığı aşırı baskılı ve otoriter, aşırı hoşgörülü, dengesiz ve kararsız, aşırı koruyucu ve güven verici ve hoşgörülü tutum olarak incelemiştir (Demir, 2006:23-24).

Demir, Amerika'da aile tutumlarını sınıflandırmak için okul öncesi çocuklardan bazılarının aileleriyle yapılan çalışmalar hakkında, Baumrind'in, California-Berkeley Üniversitesi'nde okul öncesi çocukların aileleriyle çeşitli çalışmalar yaptığını, bu çalışma ve araştırmalar sonucunda yetki veren, otoriter ve serbest aile tutumu olmak üzere üç tip aile tutumu belirlediğini aktarmıştır. Onun taksimine göre, yetki veren aile tutumu içinde yetişen çocukların sıcakkanlı, sevecen, vicdanlı, dışavurumcu, saygılı, mantıklı, kontrollü, uyumlu, beklentileri belirli, güvenli çocuklar olduğunu; otoriter aile tutumu içinde yetişen çocukların ise güvensiz, kendi kural ve kararlarını dile getirmede cesaret göstermeyen, pasif, kendine az güvenen, insanlarla iyi ilişkiler kuramayan çocuklar olduğunu belirtmiştir. Çocuğu serbest bırakan aile tutumu içerisinde yetişen çocukların ise kontrolsüz, disiplinsiz, aşırı özgür, bebeksi, bağımlı, direnen davranışlar gösteren çocuklar olarak yetiştiklerini belirtmiştir (Demir, 2006:26).

Duran, anne-baba tutumlarını baskıcı, otoriter, aşırı koruyucu, izin verici(gevşek), tutarsız(dengesiz ve kararsız), mükemmeliyetçi, reddedici ve demokratik tutum olmak üzere yedi kategoriye ayırmıştır (Duran, 2007:12-24).

Duran, Devereux ve arkadaşlarının geliştirdiği çocuğa ilgi ve şefkat gösterildiği ve disiplin yöntemlerinde tutarlı standartların izlendiği destekleyici tutum, çocuğa başarılı olması için baskı yapıldığı aşırı istekleri olan tutum, kontrol ve koruyuculuğun hakim olduğu denetleyici tutum, hem duygusal hem de fiziksel cezaların hakim olduğu, çocuklara ayrıcalık tanınmadığı cezalandırıcı tutum olmak üzere dörtlü bir anne-baba tutumu sınıflaması yaptığını aktarır (Duran, 2007:24).

Olçay, anne-baba tutumlarını demokratik, otoriter, aşırı koruyucu, reddedici ve aşırı hoşgörülü tutum olmak üzere beş grupta inceler (Olçay, 2008:84-91).

Başaran'ın yapmış olduğu sekizli tasnif, Baldwin'in kitabından alınarak yorumlanmıştır (Başaran, 2005:318-324). Bu tasnif, anne-baba tutumları hakkında detaylı bilgi verilmesi ve konunun daha iyi anlaşılmasına kolaylık sağlaması noktasında temel alınmıştır.

1.4.1. Yoğun Reddedici Tutum: Bu tutumdaki ailede çocuk, herhangi bir nedenle istenmeden doğmuş ya da sonradan istenmemiştir. Bu yüzden ana-baba, çocuğa düşmanmış gibi davranır; çocuk beğenilmez, sürekli eleştirilir. Ana-baba, çocuğa baskı yapmak için fırsat arar; her fırsatta istenmediğini yüzüne vurur (Başaran,2005:318). Bu tutum, Yavuzer'in "reddetme" tutumuyla benzerdir (Yavuzer, 2008:136).

Çocuk, yaşadığı kötü anıları, değer verdiği büyüklerce iç dünyasını yıkan, onu ezen söz ve davranışları hiç unutmaz. Bu anılar, ailesinin kendisini değersiz bulduğu, ayak bağı olarak gördüğü yargısına kapılarak kendisini değersiz görmesine ve kendinden utanmasına sebep olur. Kişinin kendi öz benliğinden utanmaya başlayınca iç dünyasıyla ilişkisini koparmaya ve öz benliğine yabancılaşması bazı düşünürlere göre asrın en yaygın psikolojik hastalığıdır. Birçok psikolog ve psikiyatriste göre, sigara, alkol, uyuşturucu gibi bağımlılık yapan maddelerin kullanımının temelinde insanın iç dünyasına yabancılaşması vardır(Cüceloğlu, 2001:93; Sağlam, 2001:216).

Çocuğa yönelik davranışlarda baskıcı bir tutum içine girilmesinin ve daha ileri safhada dayak cezasına başvurulmasının çocukta heyecan verici bir gerginliğe sebep olduğu, aşırı kaygı ve nörotik eğilimlerin temelinde katı ve cezaya yönelik otoriter ana-baba davranışlarının olduğu (Ramazan Abacı'dan akt. Ay, 2005:371), çocuğun kişiliğini ezmek, kendine güvenini yok etmek, yalana ve ikiyüzlülüğe sevk etmek gibi kötü

ahlaklar geliştirilmesine, evden kaçmak, korkak, öfkeli ve saldırgan, sadist veya dayak yemekten zevk alan mazoşist bir kişilik sahibi olmasına sebep olduğu araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur (Ay, 2005:371). Ay'ın yapmış olduğu çalışmada ise, çocuk üzerinde en fazla olumsuz etkiye dayak cezasının yol açtığı tespit edilmiştir (Ay, 2005:371).

Baskıyla yaptırılan bir din eğitimi-öğretimi faaliyeti, ancak baskıcı otoritenin varlığıyla doğru orantılı olarak devam edecektir. Baskının kalktığı veya nispeten zayıfladığı ergenlik öncesi ve ergenlik dönemlerinde, çocuğun ibadetleri terk eden, dini değerlere sırt çeviren, hatta dini değerlerden nefret eden bir dini kişilik geliştirmesine sebep olabilir (Ay, 2005:370-371).

1.4.2. İlgisiz-Reddedici Tutum: Bu tutumda olan ana-baba, çocuğu sevmez; çocukta kusur bulmaya çalışmaz; çocuğun kendisini rahatsız etmesine kadar, ona karşı ilgisiz kalır. Olabildiğince çocuğu savaştıran ana-baba, zorda kalındığında çocukla yalın bir ilişki kurar; eğer çocuk kendini rahatsız eder ya da yolunun üstüne çıkarsa, çocuğa karşı düşmanca ve sert bir tutum takınır; sonra çocuğa karşı yeniden ilgisizleşir (Başaran,2005:319). Bu tutum, Aydın'ın ilgisiz anne baba tutumuyla benzerdir (Aydın, 2007:15-16). İlgisiz-reddedici tutumla yetişen çocuk, ailesinden bekleyip göremediği ilgiyi ailesi dışında, arkadaş gruplarında bulmaya başlayınca eve yabancılaşmaya başlar (Başaran, 2005). Zamanla ailesinde gördüğü değerleri bırakıp, ilgi, sevgi ve değer gördüğü arkadaş grubuna bağlanmaya, onların değerlerini hayatına aksettirmeye başlar.

1.4.3. İlgisiz-Yetkeci Tutum: Bu tutumdaki ailede, bir yandan çocuğa karşı ilgi duyulmazken, öte yandan çocuğun kendiliğinden yaptığı davranışlar üzerinde baskı uygulanır. Ana-baba, çocuğa neyi, nasıl yapması gerektiğini söylemez; ama çocuk hoşlarına gitmeyen bir davranış yaptığında onu azarlar, baskı altında tutarlar (Başaran, 2005:319). Bu tutuma sahip aileler, çocuğa hem ilgisiz davranır hem de çocuğun yaptığı her hareketi eleştirerek çocuğun girişimci kişiliğini köstekler ve ürkek, içine kapanık, pasif bir kişilik geliştirmesine sebep olurlar.

Çocuğun en yoğun destek beklediği ailesinin ona gerekli olan ilgi ve alakayı göstermemesi, ona değer vermemesi, çocuğun kendini evde fazlalık olarak görmesine belki de suçluluk psikolojileri geliştirmesine, aşırı kaygı duymasına, içine kapanmasına sebep olabilir (Bilgili, 2005:181). Çocuğun maruz kaldığı yoğun baskı, çocuğun

kendine güveninin yok olmasına, evden kaçmasına, altını ıslatmasına, ezik, korkak, öfkeli, saldırgan, sadist veya mazoşist bir kişilik bir geliştirmesine sebep olabilir (Ay, 2005:371).

Anne babalar, çocuklara karşı disiplini uygun şekilde kullanmalı, kişilik gelişimini engelleyecek katı uygulamalardan, onu şımartacak aşırı hoşgörüden uzak durmalıdır. Evde, ailenin tüm bireylerinin kişisel haklarını koruyan bir disiplin bulunmalıdır. Yanlış türden bir disiplin altında yetişen çocuklar hayatları boyunca bu yalanı yaşarlar. Hiçbir zaman kendileri olmayı göze alamazlar (Aydın, 2007:25).

1.4.4. Yetkesiz-İlgili Tutum: Bu tutumda olan ailede ana-baba, çocuğu ile ilgilidir, ama onun üzerinde yetke kullanmanın sakıncalı olduğuna inanırlar. Ana-baba, çocuk için evde oldukça hoş bir hava geliştirir ve kendilerini rahatsız etmeyecek biçimde, çocuğun dilediği gibi davranmasına izin verirler. Ana-baba, çocuğa dilediğini vermenin, ona karşı koymaktan daha kolay olduğuna inanmıştır (Başaran, 2005:320). Bu aile tutumu, ailenin kavga gürültü çıkmaması için çocuğa istediğini verdiği, terbiye metotlarına uygunlukla alakası olmayan bir çocuk yetiştirme tutumudur. Çocuğa olan yoğun sevgiden kaynaklanan aşırı hoşgörölü yaklaşıma benzer; fakat yetkesiz-İlgili tutum, çocuğa olan yoğun ilgiden değil, disiplin uygulamanın sakıncalı olduğuna inanılmasından kaynaklanır. Bu tutum çoğunlukla çocuğu cezalandırmaktan korkmanın ve çocuğa bebekmiş gibi davranmanın bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Bu tutumdaki anne baba, çocuğun doğru veya yanlış hiçbir hareketine karışmaz, yanlışlarına bile kızmaz. Çocuk da neyin doğru ve yanlış olduğunu kesin olarak öğrenemez, deneme yanılma yolu ile öğrenmeye çalışır. Disiplinin yok denecek kadar gevşek olduğu ailelerde, “çocuktur yapar” denilerek, çoğu olumsuz davranışlar hoşgörölüyle karşılanır. Çocuk, bile bile kırıp dökse de anne babadan belirli bir tepki görmez; “varsın kırsın” denilerek, destek bile görür. Çocuğa sayısız haklar tanınmıştır, ancak, nerede duracağı kesinlikle belirlenmemiştir. Öğretilen şeylerin, uygulama ve denetimi düzensizdir. Verilen cezalar, çok yetersizdir ve çocuk tarafından ciddiye alınmaz (Aydın, 2007:20-21). Çocuklar neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusunda karar veremeyen, aşırı serbestlik beklentisi içinde, bencil, özgürlüğü kısıtlandığında toplumdışı ve isyankar davranışlara başvuran bireyler olabilmektedir (Ünal, 2008:25).

Bu tutum, Dodurgalı'nın yatıştırıcı anne baba tutumunun benzeridir (Dodurgalı, 2010:155; 1996:138).

1.4.5. Benimsen-İlgili Tutum: Bu tutum içinde olan ailede ana-baba, çocuğa boğucu bir ilgi ve sevgi gösterir, çocuğa bebek gibi davranır, çocuğu aşırı derecede korur, çocukla ilgili kararlarda ussal değil duygusal davranır. Aile için çocuğun istekleri birer emir gibi hemen yerine getirilir. Bu durum aileyi çocukerkil bir niteliğe dönüştürür (Başaran, 2005:320-322). Yavuzer'in Ana-Baba ve Çocuk adlı kitabındaki "gevşek tutum(çocuk merkezci aile)"la aynıdır. Çocuk merkezci aileye, genellikle orta yaşın üzerinde çocuk sahibi olan ailelerde ya da çocuğun kalabalık yetişkinler grubu içinde yetişen tek çocuk olması halinde sıklıkla rastlanır. Böyle bir ortamda çocuk, ailede inisiyatif sahibi tek kişidir ve onun isteklerine diğer aile bireyleri kayıtsız şartsız uyarlar (Yavuzer, 2001:29). Bu tür ailelerde bencil tavırlar sergilemeye alışmış olan çocuklar, anne ve babalarına hükmeder ve onlara çok az saygı gösterirler. Aile dışında ailelerinden gördükleri ilgi ve sevgiyi göremeyen bu çocuklar, sosyal ilişkilerinde başarısız olup hayal kırıklığına uğrarlar, genelde arkadaş çevreleri tarafından reddedilirler.

Çocuğun el bebek gül bebek bir anlayışla bütün isteklerinin yerine getirildiği bu tutuma sahip ailelerde yetişen çocuk, yeteneklerini kullanma fırsatı bulamaz, gelişimi için şart olan özgüveni elde edebileceği şartlar oluşmadığından gelişimi sekteye uğrar. Çocuk, zamanla alışmış olduğu gibi başkalarını kendi ihtiyaçlarını karşılamak için birer araç olarak gören, ailesine bağımlı, kendisine güven duygusu geliştirmesi gerekirken çevresindeki yetişkinlere güvenen, asalak bir karakter geliştirir (Bilgili, 2005:175).

1.4.6. Benimsen-Yetkesiz Tutum: Ana-baba, çocuğa boğucu bir sevgi ve aşırı bir koruyuculuk gösterir. Çocuğun isteklerine karşı koymanın zor olduğunu bildiklerinden, ana-baba, çocuğun davranışlarına karışmaz; ancak bir sorun çıktığında çocukla ilgilenir (Başaran, 2005:322).

Dengeli disiplin, çocuk eğitiminde oldukça önemlidir. O halde anne babalar ve eğitimciler, disiplini sağlamak uğruna çocuğa, onu kendinden soğutacak hatta düşman edecek şekilde sert davranmaması gerektiği gibi, hiçbir değeri ve kuralı tanımayacak kadar söz dinlememeye varacak özgürlüğü de tanımamalıdır (Aydın, 2007:24).

1.4.7. Benimsen-İlgili-Yetkeci Tutum: Bu tutumda olan anne baba, çocuğunu içtenlikle sever, onun her davranışıyla ilgilenir, yanlış davrandığını görünce ona kılavuzluğa dayanan, sertçe sayılabilecek bir yetke uygular. Ana-baba, aile içinde çocuğa kendilerinininkine eşit sayılabilecek haklar verirler (Başaran, 2005:322). Bu tutuma sahip ailelerde çocuk özgürdür. Aile, çocuğa, büyüklere yaptığı muameleyi yapar; fakat çocuğun hedeflerini kendisinin belirlemesine fırsat tanımaz, kendilerinin istediği bir kişi olması için, sevgiyi ve yakın ilgiyi bir araç olarak kullanırlar; çocuğun kendilerinin bir benzeri olmasına çalışırlar.

Çocuğa altından kalkamayacağı yükleri yüklemek, çocukta strese ve yoğun kaygıya sebep olur. Çocuktan kapasitesinin üstünde başarı beklemek çocuğun psikolojisinin bozulmasına sebep olur.

1.4.8. Benimsen-Demokratik-İlgili Tutum: Tutumun benimseme, ilgi ve yönetim boyutlarının denge içinde olduğu bir yaklaşımdır. Bu tutum içinde olan ana-baba, ailenin vereceği kararlara çocuğun da katkıda bulunacağına, çocuğun bir birey olarak bağımsızlığını kazanması gerektiğine inanır. Bu tutumla kimi ana-baba, maksatlı olarak çocuğuna olan sevgi ve ilgilerini açıkça göstermekten sakınır ve çocuğuna karşı eylemlerinde yansız ve ussal olmaya çalışır. Böyle bir ana-baba, bir sorun karşısında çocuğun yardım istemesine karşın, yardım etmekten sakınır. Çocuğu, kendisinin başa çıkabileceği tehlikelerden korumak için, ya çok az bir girişimde bulunur ya da hiç bulunmazlar (Başaran, 2005:323). Dodurgalı'nın (2010:155)"işbirlikçi aile tutumu"na, Aydın'ın (2007:23-28)"dengeli anne baba tutumu"na, Yavuzer'in (2001:33-34)"güven verici, destekleyici ve hoşgörülü tutum"una karşılık gelir

Katı kurallar, insanda, kaçamak yapmak ve boşluklardan yararlanmak eğilimini doğurur. Denetim gevşeyince, kurulu sanılan düzen dağılıverir. Baskıcı yönetim altında yaşayan toplumlarda bunun örnekleri sıklıkla görülür. Her baskı döneminin ardından, kargaşa ve baş kaldırma dönemi gelir. Bu çerçevede içinde ele alınınca, disiplini, insanın elini kolunu bağlayan yasaklamalar olarak değil, özgürlüğün en uygun biçimde kullanılmasını sağlayan kurallar bütünü olarak tanımlamak gerekir (Aydın, 2007:24). Böyle bir tutumda evde kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları bellidir. Bu sınırlar içinde çocuk özgürdür. Söz hakkı vardır. Duygu ve görüşlerine saygı duyulur. Sevgi ve teşvik görür. Yetişkinler tarafından dinlenir. Böyle bir ortamda çocuk, girişim

yeteneğine sahip olur. Özgüvenini kazanır ve kendi kendine karar verip sorumluluk taşımasını öğrenir (Yavuzer, 2001:33-34).

Dengeli anne babalar, çocuklarını seven ve benimseyen, ilişkileri sevgi ve saygıya dayanan, sorunları konuşup danışarak çözümleyen anne babalardır. Sevgi ortamı çocukluğun dert ve sıkıntılarının çoğunu önler. Bu tutuma sahip anne baba çocuğun yaptıklarıyla ilgilenir, doğru davranışlarını takdir ve teşvik eder, yanlışlarını düzeltmesi için uyarır ve verdiği zararı telafi etmesine yardımcı olur. Bu ortamda yetişen çocuklar da bildiği doğruları yerine getirir, yanlışlardan kaçınır ve güvenilir olur (Aydın, 2007:24).

Özellikle ikna ederek denetlemeyi seçen anne-babanın çocuğu, onların duygu, düşünce, değer ve beklentileri hakkında sebepleri ve sonuçları ile birlikte bilgi sahibidir. Anlaşılır ve tutarlı tepkilerin birikimi, hangi davranışın sonuçlarının ne olacağını belirlemiştir. Dolayısıyla çocuk ve genç, hem davranış seçimlerinde kendini özgür görebilir, hem de seçimleri hakkında, kısıtlanacağından çekinmeden ana-babasına danışabilecek bir durumdadır. Başka bir deyişle, ana-baba-çocuk/genç ilişkisi, yetişkin-yetişkin etkileşimine yaklaşan bir niteliktedir (Yavuzer, 2001:34).

BÖLÜM 2 : ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde, araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, veri toplama aracı, araştırma verilerinin toplanması ile çözümlenmesine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Diyarbakır İli'nin 3. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre, Diyarbakır'da 2010-2011 eğitim-öğretim yılı itibarıyla 38606 tane 3. sınıf öğrencisi bulunmaktadır. Hazır tablo değerlerine göre evreni temsil edebilmesi için anketin 380 tane 3. sınıf öğrencisine uygulanması gerekmektedir (Ural ve Kılıç, 2006:49). Bu evreni temsil edebilmesi ve çocuğun dini değerlerinin oluşumu ve şekillenmesinde ailesinin etkisinin ölçülebilmesi için Diyarbakır'ın Yenişehir İlçesi'nden Cemil Özgür ve Hülya Tugay İ.Ö.O., Bağlar İlçesi'nden Eczacılar ve Nuriye Çelebi Eser İ.Ö.O., Sur İlçesi'nden Süleyman Nazif ve Ali Paşa İ.Ö.O. ve Kayapınar İlçesi'nden Şehit Polis Sabri Kun ve İMKB Hattat Hamit Aytaç İ.Ö.O. olmak üzere 4 merkez ilçesinden rastlantısal olarak seçilen 8 okulun DKAB dersi almamış olan 3. sınıflarındaki öğrenciler örneklem olarak alınmıştır. Hazırlanan anket formu örnekleme oluşturan öğrencilere uygulanmıştır.

Milli Eğitim Müdürlüğü ile yapılan yazışmalar neticesinde araştırmacının gözetiminde sınıf öğretmenlerinin yardımıyla dört merkez ilçeden ve sekiz İlköğretim Okulu'ndan toplam 1175 öğrenciye ankete uygulanmıştır. 45 anket formu hatalı ve eksik doldurulduğundan analize dahil edilmemiştir. 1130 anket formu analize dahil edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Diyarbakır Merkezde sadece sekiz ilköğretim okulu 3. sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Yaş itibarıyla 9 yaşları civarındaki öğrenciler üzerinde anket uygulanmıştır. Ankete katılan öğrenciler üçüncü sınıf öğrencileri olduğu için anket sorularını anlamada zorluk çekmişlerdir. Okullardaki 3. sınıf öğrencilerinin sayıları farklı olduğundan her okuldan gelen doldurulmuş anket sayısı toplamı da birbirinden farklıdır. Bu sebeple okul bazında karşılaştırma yapılmamıştır.

2.3. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve, ilgili literatürden derlenerek ortaya konmuş ve ikinci bölümde de uygulama kısmına yer

verilmiştir. Kavramsal çerçeve için kütüphane, dergi ve kitaplardan faydalanılmıştır. Alan araştırması için ise, literatürden faydalanılarak özgün olarak hazırlanmış olan anket formu kullanılmıştır. Bu çalışmada çocuğun aldığı dini eğitim düzeyinin, anne-baba değişkenleri tarafından nasıl ve ne şekilde etkilendiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmada tarama(survey) modeli kullanılmıştır. Tarama araştırmaları, bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek ve tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre örnekleminin daha büyük olduğu araştırmalardır (Büyüköztürk ve diğ., 2009:226). Bu araştırmada, çocukların din eğitiminde anne-babalarının dini yaşantılarının etkisini tespit etmek amacıyla geliştirilen bir anket formu uygulanmıştır.

2.4. Veri Toplama Aracı

Araştırmada belirlenen amaçlara ulaşılabilmesi için bir anket formu hazırlanması kararlaştırılmıştır. İlgili literatür ve anket formları tarandıktan sonra 88 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. Sınıf öğretmenleri ile yapılan görüşmeler sonucunda havuzdan yararlanarak 25 maddelik bir “Çocuğun Din Eğitiminde Anne-Babanın Etkisi (Diyarbakır Örneği) Anketi” taslağı oluşturulmuştur. Hazırlanan taslağın kapsam geçerliliği için, Din Eğitimi, Din Sosyolojisi ve Eğitim Programları alanlarındaki öğretim üyelerinin görüşlerine başvurulmuştur. Görüşler doğrultusunda hazırlanan ifadeler 22 maddeye indirilmiştir. Anket uygulanmadan önce, anket formunun anlaşılabilirliğinin değerlendirilmesi için sınıf öğretmenlerine tekrar incelettirilmiş ve gelen görüşler doğrultusunda değişiklikler yapılarak, anket formu uygulamaya hazır duruma getirilmiştir.

2.5. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma verilerinin toplanması sürecinde, Diyarbakır İl Milli Eğitim Müdürlüğü Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi'nin (EARGED) izniyle Diyarbakır İl Merkezi'nde 8 İlköğretim Okulu 3. sınıf öğrencilerine araştırmacının gözetiminde sınıf öğretmenleri yardımıyla anket uygulanmıştır.

2.6. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmanın genel amacı çerçevesinde cevapları aranan alt problemlere yönelik toplanan veriler öncelikle veri kodlama formuna işlenmiştir. Daha sonra bilgisayar ortamına SPSS paket sürümüyle veriler aktarılmış, bu paket sürümüyle gerekli istatistiksel çözümlerden yararlanılmıştır. Katılımcılara ait verilerin betimlenmesi için yüzde ve frekans puanları hesaplanmıştır.

BÖLÜM 3: BULGULAR ve BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hazırlanan anket, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi almamış olan Diyarbakır'ın Yenişehir, Bağlar, Sur ve Kayapınar olmak üzere dört merkez ilçesindeki Eczacılar, Cemil Özgür, Nuriye Çelebi Eser, Süleyman Nazif, Ali Paşa, Hülya Tugay, Şehit Polis Sabri Kun ve İMKB Hattat Hamit Aytaç İlköğretim Okulu olmak üzere toplam sekiz ilköğretim okulunun 3. sınıf öğrencilerine anketör gözetiminde sınıf öğretmenleri aracılığıyla uygulanmıştır. Ankete katılan öğrencilerin demografik özellikleri ve anne-babanın eğitim ve dindarlık düzeyi, mesleği, çocuklarının dini sorularına cevap verme şekli ve sıklığı, çocuklarının dini durumuyla ilgilenme, çocuklarına nasihat etme ve onları dini etkinliklere götürme düzeyleri, aile fertlerinin beraber yaptığı etkinlikler ile çocuklarının dindarlık düzeyi arasındaki ilişkiyi tespit etmek için sorular kullanılmıştır.

Hazırlanan anket formu SPSS paket programına puanlanarak kodlanmış, araştırmadan elde edilen yüzde ve frekans dağılımları çıkarılmış ve bu bölümde tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 1: Ankete katılan öğrencilerin okullara göre dağılımı

Okullar	F	%
Eczacılar	71	6,3
Cemil Özgür	55	4,9
Nuriye Çelebi Eser	183	16,2
Süleyman Nazif	169	15,0
Ali Paşa	129	11,4
Hülya Tugay	167	14,8
Şehit Polis Sabri Kun	185	16,4
İMKB Hattat Hamit Aytaç	171	15,1
Toplam	1130	100,0

Anket verilerine göre Eczacılar İ.Ö.O.'da ankete katılan öğrenciler genel katılımın % 6,3'ünü oluşturmaktadır. Cemil Özgür İ.Ö.O. % 4,9'unu, Nuriye Çelebi Eser İ.Ö.O. % 16,2'sini, Süleyman Nazif İ.Ö.O. % 15'ini, Ali Paşa İ.Ö.O. % 11,4'ünü, Hülya Tugay İ.Ö.O. % 14,8'ini, Şehit Polis Sabri Kun İ.Ö.O. % 16,4'ünü, İMKB Hattat Hamit Aytaç İ.Ö.O. ise % 15,1'ini oluşturmaktadır. Burada en çok yüzdeye sahip olan % 16,4'lük oranla Şehit Polis Sabri Kun İ.Ö.O ile % 16,2'lik oranla Nuriye Çelebi Eser İ.Ö.O'dur. En az yüzdeye sahip okullar ise, % 4,9'luk oranla Cemil Özgür İ.Ö.O. ve % 6,3'lük

oranla Eczacılar İ.Ö.O.'dur. İlgili okullardaki oranlar birbirine yakın olmakla beraber Cemil Özgür ve Eczacılar İ.Ö.O.'dan ankete katılan öğrenci diğerlerine göre daha azdır.

Tablo 2: Ankete katılan öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet	F	%
Erkek	560	49,6
Kız	570	50,4
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan bayan öğrencilerin sayısı 570, erkek öğrencilerin sayısı 560'tır. Bayan öğrencilerin oranı % 50,4, erkek öğrencilerin oranı % 49,6'dır. Ankete katılan bayan öğrencilerin sayısı erkek öğrencilerden 10 kişi fazladır.

3.1. Öğrencilerin Aile Profiliyle İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi:

Öğrencilerin aile profiliyle ilgili bulgular anket formundaki 3, 4, 5, 6 ve 9. sorularına verilen cevaplardan elde edilebilir.

Tablo 3: Ankete katılan öğrencilerin kardeş sayısına göre dağılımı

Kardeş Sayısı	F	%
1	28	2,5
2	120	10,6
3	217	19,2
4	233	20,6
5	168	14,9
6	130	11,5
7	83	7,3
8	64	5,7
9	45	4,0
10	17	1,5
11	13	1,2
12	7	,6
13	2	,2
Cevapsız	3	0,3
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin kardeş sayısına bakılırsa, ailesinin tek çocuğu olan öğrenciler, genel toplamın % 2,5'ini oluşturmaktadır. 2 çocuklu aileler, araştırma grubunun % 10,6'sını, 3 çocuklu aileler % 19,2'sini, 4 çocuklu aileler %20,6'sını, 5 çocuklu aileler % 14,9'unu, 6 çocuklu aileler % 11,5'ini 7 çocuklu aileler % 7,3'ünü, 8 çocuklu aileler % 5,7'sini, 9 çocuklu aileler % 4'ünü, 10 çocuklu aileler % 1,5'ini, 11

çocuklu aileler % 1,2'sini, 12 çocuklu aileler % 0,6'sını ve son olarak 13 çocuklu aileler % 0,2'sini oluşturmaktadır. Bu soruyu cevaplamayan 3 çocuk ise genel toplamın % 0,3'ünü oluşturmaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin kardeş sayılarına bakıldığında, 4 çocuklu ailelerin toplam katılımın %20,6'sını, 3 çocuklu ailelerin %19,2'sini oluşturduğu, 4 ve 3 çocuklu ailelerin, genel toplamın yaklaşık %40'ını oluşturduğu görülecektir. Buna 5 çocuklu aileler de eklenirse, ankete katılan öğrencilerin ailelerinin %54,7'sini 3, 4 ve 5 çocuklu aileler oluşturmaktadır. Yapılan bu anketin verilerine göre, 3. sınıf öğrencilerinin çoğunluğu 2, 3 ve 4 kardeşli öğrencilerdir. Daha az ve daha çok çocuklu ailelerin yüzdesi, kardeş sayısı arttıkça ve azaldıkça düşmektedir. Bununla beraber 6, 7, 8 ve 9 çocuklu aileler de toplamın %28.5'ini oluşturmaktadır. Yapılan bu ankette çocuk sayısı en çok 13 çocuklu aileye rastlanmıştır.

2010 yılında 18 yaş üstü 6035 kişiyle görüşmeler sonucunda yapılan Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'nın verilerine göre, 1 çocuklu ailelerin oranının % 14,3, 2 çocuklu ailelerin oranının % 26,5, 3 çocuklu ailelerin oranının % 14,1, 4 çocuklu ailelerin oranının % 7, 5 çocuklu ailelerin oranının % 3,7, 6 çocuklu ailelerin oranının 1,9, 7 ve daha fazla çocuğa sahip ailelerin oranının % 2,6 olduğu, burada en büyük oranı % 26,5'le 2 çocuklu ailelerin oluşturduğu görülecektir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:50).

Diyarbakır'daki araştırmanın verilerine göre ise, % 20,6 ile en çok 4 çocuklu ailelerin oranının olduğu, ikinci sırada % 19,2 ile 3 çocuklu ailelerin olduğu ve 5 çocuklu ailelerin % 14,9'luk bir orana karşılık geldiği görülecektir. Ankete katılan öğrencilerin ailelerinin Diyarbakır'da % 64'ünü 3, 4 ve 5 çocuklu ailelerin oluşturduğu, Türkiye ortalamasında bu oranın % 24,8 olduğu, 7 ve daha fazla çocuğa sahip ailelerin oranının, Diyarbakır'da % 20,5 ve Türkiye genelinde % 2,6 olduğu ve bu araştırmanın verileriyle karşılaştırıldığında, Diyarbakır'da genelde çok çocuklu ailelerin olduğu ve ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının, aile değerleri araştırmasındaki çocuk sayısı sonuçlarından yüksek çıktığı sonuçlarına varılabilir.

Tablo 4: Ankete katılan öğrencilerin doğum sırasına göre dağılımı

Doğum Sırası	F	%
1	256	22,7
2	260	23,0
3	199	17,6
4	148	13,1
5	108	9,6
6	77	6,8
7	38	3,4
8	16	1,4
9	15	1,3
10	8	,7
11	1	,1
Cevapsız	4	,4
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan 1130 öğrencinin doğum sırasını belirten tabloya göre, % 0,4'üne karşılık gelen 4 kişi doğum sırasını belirtmemiştir. Ankete katılan öğrencilerin % 22,7'si ailesinin birinci, % 23'ü ikinci, % 17,6'sı üçüncü, % 13,1'i dördüncü, % 9,6'sı beşinci, % 6,8'i altıncı, % 3,4'ü yedinci, % 1,4'ü sekizinci, % 1,3'ü dokuzuncu, % 0,7'si onuncu ve % 0,1'i ise ailesinin birinci çocuğu olduğunu belirtmiştir. İkinci çocuktan itibaren doğum sırası arttıkça o sırada doğan çocuk sayısı da azalmaktadır. Genel yoğunluk ilk dört çocukta toplanmaktadır.

Tablo 5: Ankete katılan öğrencilerin annelerinin mesleklerine göre dağılımı

Annelerin Meslekleri	F	%
İşçi	17	1,5
Memur	47	4,2
Emekli	3	,3
Ev hanımı	1057	93,5
Çalışmıyor	1	,1
Diğer	5	,4
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan 1130 öğrenciden “Anninizin mesleği nedir?” sorusunu yanıtlayan 1130 öğrenciden annesinin mesleğini işçi olarak belirtenler, genel katılımın % 1,5'ini, memur olarak belirtenler % 4,2'sini, emekli olarak belirtenler % 0,3'ünü, ev hanımı olarak belirtenler % 93,5'ini, çalışmıyor olarak belirtenler % 0,1'ini, diğer olarak belirtenler ise % 0,4'ünü oluşturmaktadır. Burada Diyarbakır'daki 3. sınıf öğrencilerinin annelerinin

mesleğini ev hanımı olarak işaretleyenlerin % 93,5'lik bir çoğunluk oluşturduğu görülmektedir.

Diyarbakır'daki 3. sınıf öğrencilerinin annelerinin mesleğini ev hanımı olarak işaretleyenlerin % 93,5'lik bir çoğunluk oluşturduğu görülmektedir. Diyarbakır'ın merkez ilçelerinde oturan öğrencilerin sadece % 6,5'inin annelerinin herhangi bir işte çalışıyor olması ilginçtir. Annelerin % 93,5'inin çalışmıyor olması ve çalışma vaktini evine ve çocuklarına ayırıyor olması, çocukların Tablo 10'daki verilere göre en sık annelerine dini konularda soru sorduklarının, ve Tablo 21'de dini bilgilerini en çok annelerinden aldıklarının sebebi olarak anlaşılabilir. Alınan bu sonuçlar, çocuğun din eğitiminde anne-babanın birinci derecede etkili olduğu tezini doğrular niteliktedir.

Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'nın verilerine göre, işçi meslek grubuna dahil olanlar, genelin % 15,7'sini oluştururken, Diyarbakır'da ankete katılan öğrencilerin annelerinin mesleğini işçi olarak belirtenlerin, genel katılımı % 1,5'ini, babalarının mesleğini işçi olarak belirtenlerin ise, genel katılımın % 24,6'sını oluşturduğu görülmektedir. Buradan bayanların işçi oranlarının çok düşük olduğu ve erkeklerden işçi olanların oranlarının Türkiye'de yapılan araştırmanın sonuçlarına göre daha yüksek çıktığı anlaşılmaktadır (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:47).

Erkeklerin bile zor iş bulabildiği ve genç erkek nüfusun büyük bölümünün büyük şehirlere çalışmak üzere işçi göçü yaptığı göz önüne alınırsa, Diyarbakır şartlarında bu sonuçların kaçınılmaz olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 6: Ankete katılan öğrencilerin babalarının mesleklerine göre dağılımı

Babaların Meslekleri	F	%
İşçi	278	24,6
Memur	159	14,1
Emekli	33	2,9
Serbest	354	31,3
Çalışmıyor	233	20,6
Diğer	70	6,2
Cevapsız	3	,3
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan 1130 öğrenciden “Babanızın mesleği nedir?” sorusunu yanıtlayan 1127 öğrenciden babasının mesleğini işçi olarak belirtenler genel katılımın % 24,6'sını,

memur olarak işaretleyenler % 14,1'ini, emekli olarak işaretleyenler % 2,9'unu, serbest olarak işaretleyenler % 31,3'ünü, çalışmıyor olarak işaretleyenler % 20,6'sını, diğer olarak işaretleyenler % 6,2'sini işaretlemiştir.

Ankete katılan öğrencilerin işaretledikleri seçeneklerden birinci sırayı, % 31,3'lük çoğunlukla babasının mesleğini serbest olarak belirtenler almıştır. İkinci sırayı % 24,6'lık çoğunlukla işçi olarak belirtenler ve dördüncü sırayı % 14,1 ile memur olarak belirtenler almıştır. Ankete katılan öğrencilerden babalarının çalıştığını belirtenler, öğrencilerin % 76,2'sini, çalışmadığını belirtenler ise, % 20,6'sını ve böylece üçüncü sırayı almıştır ve genel toplamın yaklaşık 1/5'ini oluşturmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin babalarının mesleklerine göre değerlendirildiğinde, 3. sınıf öğrencilerinin yaklaşık 1/5'inin babalarının herhangi bir işinin olmadığı ve çalışmadığı görülmektedir.

Eldeki verilerden Diyarbakır'da en yoğun çoğunluğa sahip baba mesleğinin, serbest meslek olduğu görülmektedir. Tarımın genelde sulamayla yapılıyor olması, tarım yapabilmek için yeterli bir bütçeye sahip olmayı gerektirir. Diyarbakır'daki tarım arazilerinin büyük bölümünün belli kişilerin ellerinde toplandığı ve halkın genelde bu kişilere günlükçü olarak çalıştığı göz önüne alınırsa, işçi oranının yüksek olması daha iyi anlaşılabilir. Tarıma elverişli arazisi olmayan ya da tarım yapabilmek için yeterli bütçesi olmayan vatandaş, fabrikaların yaygın olmadığı Diyarbakır'da serbest girişimlerde bulunmuş, az sermayeyle geçimini sağlamaya çalışmış ve bu şekilde ailesinin geçimini sağlamaya çalışmıştır.

Eğitimin maddi destek gerektiren bir yapısının olduğu hesaba katılırsa, Diyarbakır'da okuma-yazma oranının düşük olmasında eğitimin maddi boyutunun da etkili olabileceği, ailelerin, çocuklarını okutmak için il merkezine göndermeleri, barınmalarını sağlayabilmeleri, belli bir maddi refaha ulaşmaları ile mümkündür. İl merkezinde durum böyle olunca ilçe ve köylerde durumun daha vahim olduğu sonucuna ulaşılabilir. Eldeki veriler, ailenin sahip olduğu imkanların çocuğa sunulan imkanlarla doğru orantılı olarak artacağı ve böylelikle okuma-yazma oranının da yükseleceği beklentisini (Araz, 2007:51) doğrular niteliktedir.

Tablo 7: Ankete katılan öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre dağılımı

Annelerin Eğitim Durumu	F	%
Okur-yazar değil	536	47,4
İlkokul mezunu	313	27,7
Ortaokul mezunu	101	8,9
Lise ve dengi okul mezunu	78	6,9
Üniversite veya yüksekokul mezunu	66	5,8
Cevapsız	36	3,2
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin % 47,4'ü annesinin eğitim durumunu okur-yazar değil olarak, % 27,7'sini ilkokul mezunu olarak, % 8,9'unu ortaokul mezunu olarak, % 6,9'unu lise ve dengi okul mezunu olarak ve % 5,8'ini üniversite veya yüksekokul mezunu olarak işaretlemiştir. Ankete katılanların % 3,2'si bu soruda herhangi bir işaretlemeye bulunmamıştır. Ankete katılanların % 47,4'ünün annesi okuma-yazma bilmemektedir. Okuma-yazma bilenlerin ise % 27,7'lik büyük çoğunluğunu ilkokul mezunu anneler oluşturmaktadır. Ankete katılan öğrencilerden ortaokul, lise ve dengi ve üniversite veya yüksekokul mezunu olanların toplamı, genelin % 21,6'sını oluşturmaktadır.

Diyarbakır'ın 4 merkez ilçesindeki 8 ilköğretim okulunun öğrencileri üzerinde yürütülen bu anket çalışmasının sonuçlarına göre, annelerin yaklaşık olarak yarısının okuma-yazma bilmemesi, düşündürücü bir durumdur. Çocukta sevgi duygusunun uyanmasının, ailesiyle ve özellikle annesiyle ilişkileri sonucu ortaya çıktığı, çocuğun duygusal gelişiminde, ruhsal, sosyal ve ahlaki değerlerin oluşumu ve şekillenmesinde ilk ve en önemli etkiyi annenin yaptığı genel yargısından hareketle (Binbaşıoğlu, 2000:45-46) çocuğunu yetiştirecek ilk öğretmen olan annenin, bilgi paylaşımının yapıldığı kaynaklar olan kitapların dilini bilmemesi ve çocuk eğitiminde sadece annesinden gördükleriyle yetinerek bunları uygulaması, bu konuda nasıl hareket edileceği hususunda uzmanların görüşlerinden istifade edememiş olmasının, çocuğun duygusal, sosyal ve psikolojik gelişiminde olumsuz etkiye sebep olabileceği ve ankete katılan öğrencilerin yaklaşık % 50'sinin bu tehlikeye maruz olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Ankete katılan öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre dağılımı

Babaların Eğitim Durumu	F	%
Okur-yazar değil	227	20,1
İlkokul mezunu	406	35,9
Ortaokul mezunu	172	15,2
Lise ve dengi okul mezunu	120	10,6
Üniversite veya yüksekokul mezunu	167	14,8
Cevapsız	38	3,4
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin % 20,1'i babasının eğitim durumunu okur-yazar değil olarak, % 35,9'unu ilkökul mezunu olarak, % 15,2'sini ortaokul mezunu olarak, % 10,6'sını lise ve dengi okul mezunu olarak ve % 14,8'ini üniversite veya yüksekokul mezunu olarak işaretlemiştir. Ankete katılanların % 3,4'ü bu soruda herhangi bir işaretlemeye bulunmamıştır. Ankete katılanların % 20,1'inin babası okuma-yazma bilmemektedir. Okuma-yazma bilenlerin ise % 35,9'luk büyük çoğunluğunu ilkökul mezunu babalar oluşturmaktadır.

Tablo 9: Ankete katılan öğrencilerin anne-babalarının eğitim durumuna göre dağılımı

Anne-Babaların Eğitim Durumu	Anne		Baba	
	F	%	F	%
Okur-yazar değil	536	47,4	227	20,1
İlkokul mezunu	313	27,7	406	35,9
Ortaokul mezunu	101	8,9	172	15,2
Lise ve dengi okul mezunu	78	6,9	120	10,6
Üniversite veya yüksekokul mezunu	66	5,8	167	14,8
Cevapsız	36	3,2	38	3,4
Toplam	1130	100,0	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumu karşılaştırılırsa, öğrencilerin annelerinin % 47,7'si okur-yazar değilken, babalarının % 20,1'i okur-yazar değildir. Annelerin yaklaşık yarısı okur-yazar değilken, babaların yaklaşık beşte biri okur-yazar değildir. Annelerin % 49,4'ü okuma-yazma bilmekteyken, babaların 76,5'i okuma-yazma bilmektedir. Öğrencilerin anneleriyle babaları arasında okuma-yazma bakımından belirgin derecede fark vardır. Babaların eğitim durumunun annelere göre daha iyi olduğu söylenebilir.

Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması’nın verilerine göre, ilkokul mezunu olanların oranı % 38,1 iken, Diyarbakır’da yapılan bu araştırmanın verilerine göre, annelerde % 27,7 ve babalarda % 35,9’dur. Ortaokul mezunu olanların oranı % 11,7 iken, Diyarbakır’da annelerde % 8,9 ve babalarda % 15,2; lise mezunu olanların oranı % 24,9 iken, Diyarbakır’da annelerde % 6,9 ve babalarda % 10,6; yüksekokul veya üniversite mezunu olanların oranları % 15,5 iken, Diyarbakır’da annelerde % 5,8 ve babalarda % 14,8’dir. Türkiye Aile Değerleri Araştırması’nın verilerine göre, Diyarbakır’ın eğitim düzeyinin, ilkokul mezunu olan annelerdeki oranı düşük çıkarken, babalarda yaklaşık, ortaokul mezunu olanlarda, annelerde düşük çıkarken, babalarda Türkiye’nin genelinden yüksek, lise mezunu olanlarda annelerde de babalarda da düşük, yüksekokul veya üniversite mezunu oranlarına bakıldığında, annelerde çok düşük, babalarda yaklaşık çıktığı görülmektedir. Türkiye’de aile değerleri araştırmasıyla Diyarbakır’daki 3. sınıf öğrencilerinin velileriyle kıyaslandığında en yüksek farkın lise mezunu olanlarda çıktığı görülmektedir.

Diyarbakır’ın kültürel durumu incelendiğinde, çalışıp eve para getirme sorumluluğunun babalara ait olması, evin dış işleri ve hesap işlerinden babaların sorumlu olması ve ihtiyaç duyulana onlar temin ettiğinden onların toplumla daha çok muhatap olmaları, bayanların okumasının gereksiz görülmesi ve buna dini gerekçelerin getirilmesi, ailenin büyüklerinin bayanların okumasını ayıp görmeleri gibi sebepler, erkeklerin okuma-yazmayı öğrenme olasılıklarının bayanlara göre daha yüksek olmasına gerekçe olabilir.

Tablo 10: Ankete katılan öğrencilerin kaldıkları evde akrabalarının da yaşayıp yaşamamasına göre dağılımı

Evde Yaşayan Akrabaların Varlığı	F	%
Evet	322	28,5
Hayır	797	70,5
Cevapsız	11	1,0
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin % 28,5’i yaşadıkları evde akrabalarıyla beraber kaldıklarını, % 70,5’i de ise evlerinde akrabalarıyla kalmadıklarını belirtmiştir. % 1’i ise bu soruyu cevaplandırmamıştır. Türkiye’de şehirde yaşayan ailelerin yapısına bakıldığında, genelde çekirdek aile tipi yaşantının yaygın olduğu görülmektedir. Diyarbakır’da yapılan bu çalışmaya katılan ailelerin anket verilerinden çıkan profiline göre ise, ailelerin 1/4’ünden fazlasının geniş aile tipinde bir yapıda olduğu görülmektedir.

Genelde şehirleşme oranının yüksek olduğu ailelerde çekirdek aile tipi yaşam tarzının yaygın olduğu kanaatine göre, Diyarbakır'ın şehirleşme yapısının diğer şehirleşmiş illere göre farklı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tablo 11: Ankete katılan öğrencilerden kaldıkları evde hangi akrabaları yaşadıklarının dağılımı

Birlikte Kalınan Akrabalar	F	%
Dede/nineyle aynı evi paylaşma durumu	200	17,7
Hala/teyzeyle aynı evi paylaşma durumu	142	12,6
Amca/dayıyla aynı evi paylaşma durumu	146	12,9
Bunlardan başkasıyla aynı evi paylaşma durumu	51	4,5
Cevapsız	591	52,3
Toplam	1130	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin % 17,7'si dedesi veya ninesiyle aynı evde yaşadığını, % 12,6'sı halası veya teyzesiyle aynı evde yaşadığını, % 12,9'u amcası veya dayısıyla aynı evde yaşadığını ve % 4,5'i bu sayılan akrabalarından başkasıyla aynı evde yaşadığını belirtmiştir. En az bir akrabasıyla kalan öğrenciler % 47,7'lik bir oranı oluşturduğuna ve akrabasıyla aynı evi paylaştığını belirten öğrenciler de genelin % 28,5'ini oluşturduğuna göre, akrabasıyla aynı evi paylaşan öğrencilerin bir kısmının birden fazla akrabasıyla kaldığı sonucu çıkarılabilir.

Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'nın verilerine göre, ailelerin % 75,2'si eş ve çocuklarıyla birlikte çekirdek aile oluşturmuştur. Evinde eşi, çocukları ve aile büyükleriyle kaldıklarını belirtenler, genelin % 6,2'sini, eş, çocuklar ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler % 1,6'sını, eş, çocuklar, aile büyükleri ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler % 0,8'ini, eş, aile büyükleri ve akrabalarıyla kaldıklarını belirtenler ise genelin % 0,4'ünü oluşturmaktadır (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010:49). Anketin 11. sorusuna verilen cevaplara bakıldığında, herhangi bir akrabasıyla aynı evi paylaştığını belirtenler, genelin % 28,5'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu oranların, Türkiye ortalamasının üstünde olduğu ve Diyarbakır'da daha sık bir şekilde geniş aileye rastlandığı görülmektedir.

3.2. Anne-babaların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi:

Anne-babaların dini durumuyla ilgili bulgular anket formundaki 8, 10, 11, 16, 18 ve 20. sorulara verilen cevaplardan elde edilebilir.

Tablo 12: Ankete katılan öğrencilerin annelerinin, çocuklarının dini sorularına cevap verme sıklığı ve şekline göre dağılımı

Annelerin Sorulara Cevap Verme Şekli	F	%
Sık sık anlayacağım şekilde cevap verir	719	63,6
Bazen anlayacağım şekilde cevap verir	264	23,4
Anlayacağım şekilde cevap vermez	37	3,3
Sorularıma cevap vermez ve kızar (azarlar)	12	1,1
Cevapsız	98	8,7
Toplam	1130	100,0

Annelerin, çocuklarının dini sorularına cevap verme sıklığı ve şeklinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 63,6'sı, annelerinin kendilerine sık sık anlayacakları şekilde, % 23,4'ü bazen anlayacakları şekilde cevap verdiğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin % 3,3'ü annelerinin kendilerine anlayacakları şekilde cevap vermediğini, % 1,1'i sorularına cevap vermeyip kızdığını belirtmişlerdir. % 8,7'si ise bu soruda herhangi bir şıkkı işaretlememiştir.

Tablo 13: Ankete katılan öğrencilerin babalarının, çocuklarının dini sorularına cevap verme sıklığı ve şekline göre dağılımı

Babaların Sorulara Cevap Verme Şekli	F	%
Sık sık anlayacağım şekilde cevap verir	609	53,9
Bazen anlayacağım şekilde cevap verir	327	28,9
Anlayacağım şekilde cevap vermez	49	4,3
Sorularıma cevap vermez ve kızar (azarlar)	13	1,2
Cevapsız	132	11,7
Toplam	1130	100,0

Babaların, çocuklarının sorularına cevap verme sıklığı ve şeklinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 53,9'u, babalarının kendilerine sık sık anlayacakları şekilde, % 28,9'u bazen anlayacakları şekilde cevap verdiğini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin % 4,3'ü babalarının kendilerine anlayacakları şekilde cevap vermediğini, % 1,2'si sorularına cevap vermeyip kızdığını belirtmişlerdir. % 11,7'si ise bu soruda herhangi bir şıkkı işaretlememiştir.

Ankete katılan öğrencilerin ifadelerinden, annelerin babalara göre, çocuklarına daha sık anlayacağı şekilde cevap verdiği anlaşılmaktadır. Genel anlamda öğrencilerin anneleriyle babalarının cevap verme şekillerinin oranlarının yakın çıktığı gözlenmiştir. Diğer cevaplarda ciddi anlamda farklılaşma yoktur. Anneye ve babaya dini konularda soru sorma sıklığıyla ilgili Tablo 10 ve 11. anket verilerine bakıldığında, öğrencilerin % 63,6'sının annelerine, % 53,9'unun ise babalarına dini konularda sık sık soru sorduklarını belirttikleri, yine öğrencilerin % 86'sının annelerine, % 80,3'ünün ise babalarına bazen de olsa dini konularda soru sorduklarını belirttikleri görülmektedir. Bu sonuçlar, öğrencilerin dine yönelik ilgilerinin olduğunu göstermektedir. Bu ilgilerini öğrencilerin anne-babalarının doğru bir şekilde tatmin etmesinin çok önemli olduğu, anne-babalarının yarısından çoğunun sık sık anlayacakları şekilde, 4/5'ten fazlasının ise bazen de olsa anlayacakları şekilde tatmin ettikleri, bu durumun da öğrencilerin soru sorma sıklıklarını arttırdığını, böylelikle çocukların din eğitiminde etkili faktör olduklarını göstermektedir.

Tablo 14: Ankete katılan öğrencilerin evlerinde yemeklerden sonra dua okunup okunmamasına göre dağılımı

Yemeklerden Sonra Dua Okunma Sıklığı	F	%
Sık sık okunur	586	51,9
Bazen okunur	360	31,9
Okunmaz	152	13,5
Cevapsız	32	2,8
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin % 51,9'u evlerinde yemeklerden sonra sık sık dua okunduğunu belirtirken, % 31,9'u bazen dua okunduğunu belirtmiştir. % 13,5'i ise evlerinde yemeklerden sonra dua okunmadığını belirtmiştir. % 2,8'i ise bu soruda herhangi bir işaretlemeye bulunmamıştır. Buradan ankete katılan öğrencilerin % 83,8'inin evinde bazen de olsa dua okunduğu, % 13,5'inin ise, evlerinde yemeklerden sonra dua okunmadığı, 4/5'inden fazlasının, evlerinde yemeklerden sonra ara sıra da olsa dua okunduğunu belirttikleri görülmektedir.

Yemeklerden sonra okunan duanın, çocuğun, kime ve niçin dua edildiğini sorup öğrenmesine, böylece kendisini yaratan ve bunca nimetleri önüne seren Allah'ı, bütün varlıkları doyuran, onlara ve bütün sevdiklerine yiyecek-içecek gönderen zat olarak

tanınmasına, onu ve bütün sevdiklerini doyurduğu, gıdalandırıldığı için Allah'a teşekkür etmesine, minnettarlık duymasına, Allah'ı daha çok sevmesine imkan tanıyabileceği göz önüne alınırsa, buradan, Diyarbakır'daki öğrencilerin, Allah ile bu anlamda tanışabilme şansına büyük oranda sahip oldukları sonucu çıkarılabilir.

Çocukların çevrelerindeki kişilerin davranışlarından yoğun şekilde etkilendikleri bu erişkinlik öncesi dönemde, anne-babaların Allah ile iletişime geçmeleri ve bu esnada sofrada oturan herkesi bu iletişime davet etmeleri, diğer aile fertlerinin de bu şekilde Allah ile iletişime girmesinde ve iletişimi sıklaştırmasında, sofrada başında Allah'a, bunca nimetlerine karşılık yapılan teşekkürün çok önemli bir yeri vardır. Anne-babanın çocuklarına davranışlarıyla model olduğu hatırlanırsa, ailelerin 4/5'inden fazlasının evinde bazen de olsa yemeklerden sonra dua okunmasının, sofrada duası vasıtasıyla aile fertlerinin ailece Allah ile dini iletişime girmelerinin, çocuğun dini kişilik geliştirmesinde, Allah ile iletişimi sıklaştırmada, aile fertleriyle bir teşekkür ibadeti olarak bir arada dini paylaşımlarda bulunmakta ve bundan dolayı mutluluk duymakta etkili olabileceği iddia edilebilir.

Tablo 15: Ankete katılan öğrencilerin evlerinde ailece dini filmler izlenip izlenmemesine göre dağılımı

Dini Film İzlenme Sıklığı	F	%
Sık sık izleriz	318	28,1
Bazen izleriz	694	61,4
Hiç izlemeyiz	74	6,5
Cevapsız	44	3,9
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin % 28,1'i evlerinde ailece sık sık dini filmler izlediklerini, % 61,4'ü bazen ailece dini filmler izlediklerini belirtmiştir. % 6,5'i ise evlerinde hiç ailece dini filmler izlemediklerini belirtmiştir. % 3,9'u ise bu soruda herhangi bir işaretlemeye bulunmamıştır. Bu sonuçlarda ankete katılan öğrencilerin % 89,5'inin evinde bazen de olsa ailece dini filmler izlendiği görülmektedir.

Aileyle birlikte yapılan etkinlikler, çocuğun sevgi ve ilgiyi daha yoğun olarak gördüğü özel anlardan biridir. Aile büyükleriyle bir araya gelip, aile büyüklerinin de değer verdiği, tasvip ettiği tutum, rol ve davranışları sergileyen bu tür filmler izlenirken,

çocuğun bu değerleri tanınması, onları örnek alması ve içselleştirmesi için büyük bir fırsat doğmuş olur. Çocuğun hayatı süresince ancak tecrübe edebileceği erdemli davranışları ailesiyle izlerken, bu davranışlar hakkında hem soru sorabilecek hem de ailenin bakış açısına göre, filmin içeriği hakkında ailesinin yönlendirmeleri neticesinde bağlantılar kurabilecektir. Aile içinde dini bir havanın esmesine vasıta olacaktır. Çocuk, izledikleri hakkındaki yorumlarını ailesiyle paylaşacak, ailesine sorular soracak, kendisini ve ailesini izlediği rollerle karşılaştırma fırsatı edinmiş olacaktır. Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre, Diyarbakır’da aileyle dini film izlenme oranının yüksek çıkması, ailesel anlamda dindarlık eğilimlerinin yüksek olmasıyla bağlantılı olabilir. Çocuğun ezberlediği sure veya dua sayısı, Kur’an okumayı bilme durumu, Ramazan Ayı’nda oruç tutmayı isteme durumu, ailesine soru sorma sıklığı gibi çocuğun dindarlık eğilimlerini belirleyen sorulardan elde edilen bulgulara bakıldığında, düşük yüzdelerin elde edilmediği, buradan ailenin çocuğun dini bir kişilik geliştirmesinde anne-babasının aile içi tutumlarının, ev içindeki hayat tarzının etkili olduğu, evde birlikte izlenen TV programların çocuğu etkilediği sonucu çıkarılabilir.

Tablo 16: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini annelerinden kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Annenin Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	587	51,9
2	178	15,8
3	67	5,9
4	17	1,5
5	6	,5
6	2	,2
7	2	,2
8	1	,1
Cevapsız	270	23,9
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere, dini bilgilerini kimlerden öğrendiklerinin sorulduğu soruda, öğrencilerin % 51,9’u, annesine birinci sırayı, % 15,8’i, ikinci sırayı, % 5,9’u, üçüncü sırayı, % 1,5’i de dördüncü sırayı vermiştir. Annesine sıralamada yer veren öğrenciler, genelin % 76,1’ini, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise, % 23,9’unu oluşturmaktadır. Öğrencilerden, annesini dini bilgi almada ilk dört sırada referans gösterenlerin, genelin % 75,1’ini oluşturduğu ve % 51,9’luk oran ile birinci sırada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 17: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini babalarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Babanın Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	150	13,3
2	432	38,2
3	109	9,6
4	29	2,6
5	11	1,0
6	3	,3
7	3	,3
8	2	,2
Cevapsız	391	34,6
Toplam	1130	100,0

Öğrencilerin % 13,3'ü, babasına birinci sırayı, % 38,2'si, ikinci sırayı, % 9,6'sı, üçüncü sırayı, % 2,6'sı, dördüncü sırayı ve % 1'i de beşinci sırayı vermiştir. Babasına sıralamada yer veren öğrenciler, genelin % 65,4'ünü, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise % 34,6'sını oluşturmaktadır. Öğrencilerden, dini bilgi almada babasını ilk dört sırada referans gösterenlerin, öğrencilerin % 63,7'sini oluşturduğu ve % 38,2'lik oran ile ikinci sırada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 18: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini dedeleri veya ninelerinden kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Dede/Ninenin Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	77	6,8
2	94	8,3
3	189	16,7
4	99	8,8
5	21	1,9
6	9	,8
7	5	,4
8	3	,3
Cevapsız	633	56,0
Toplam	1130	100,0

Öğrencilerin % 6,8'i, dedesine veya ninesine birinci sırayı, % 8,3'ü ikinci sırayı, % 16,7'si üçüncü sırayı, % 8,8'i dördüncü sırayı ve % 1,9'u beşinci sırayı vermiştir. Dedesine veya ninesine sıralamada yer veren öğrenciler, genelin % 44'ünü, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise % 56'sını oluşturmaktadır. Öğrencilerden, dini bilgi almada

dedesini veya ninesini ilk dört sırada referans gösterenlerin, öğrencilerin % 40,6'sını oluşturduğu ve % 16,7'lik oran ile üçüncü sırada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 19: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini diğer akrabalarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Diğer Akrabaların Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	21	1,9
2	22	1,9
3	47	4,2
4	89	7,9
5	80	7,1
6	29	2,6
7	15	1,3
8	5	,4
Cevapsız	822	72,7
Toplam	1130	100,0

Öğrencilerin % 1,9'u diğer akrabalarına birinci sırayı, yine % 1,9'u ikinci sırayı, % 4,2'si, üçüncü sırayı ve % 7,9'u dördüncü sırayı vermiştir. Diğer akrabalarına sıralamada yer veren öğrenciler genelin % 27,3'ünü, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise % 72,7'sini oluşturmaktadır. Öğrencilerden, dini bilgi almada diğer akrabalarını ilk dört sırada referans gösterenlerin, öğrencilerin % 15,9'unu oluşturduğu ve % 7,9 ve 7,1'lik oran ile dördüncü ve beşinci sıralarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 20: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini komşularından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Komşuların Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	33	2,9
2	17	1,5
3	24	2,1
4	26	2,3
5	46	4,1
6	63	5,6
7	40	3,5
8	5	,4
Cevapsız	876	77,5
Toplam	1130	100,0

Öğrencilerin % 2,9'u komşularına birinci sırayı, % 1,5'i ikinci sırayı, % 2,1'i üçüncü sırayı ve % 2,3'ü de dördüncü sırayı vermiştir. Komşularına sıralamada yer veren öğrenciler, genelin % 22,5'ini, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise % 77,5'ini

oluşturmaktadır. Öğrencilerden, dini bilgi almada komşularını ilk dört sırada referans gösterenlerin, öğrencilerin % 8,8'ini oluşturduğu ve % 4,1 ve 5,6'lık oran ile beşinci ve altıncı sıralarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 21: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerinin arkadaşlarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Arkadaşların Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	4	,4
2	13	1,2
3	17	1,5
4	15	1,3
5	31	2,7
6	50	4,4
7	58	5,1
8	20	1,8
Cevapsız	922	81,6
Toplam	1130	100,0

Öğrencilerin % 0,4'ü arkadaşlarına birinci sırayı, % 1,2'si ikinci sırayı, % 1,5'i üçüncü sırayı ve % 1,3'ü de dördüncü sırayı vermiştir. Arkadaşlarına sıralamada yer veren öğrenciler, genelin % 18,4'ünü, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise % 81,6'sını oluşturmaktadır. Öğrencilerden, dini bilgi almada arkadaşlarını ilk dört sırada referans gösterenlerin, öğrencilerin % 4,4'ünü oluşturduğu ve % 4,4 ve 5,1'lik oran ile altıncı ve yedinci sıralarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 22: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerinin cami imamından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Cami İmamının Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	163	14,4
2	75	6,6
3	100	8,8
4	83	7,3
5	35	3,1
6	24	2,1
7	22	1,9
8	9	,8
Cevapsız	619	54,8
Toplam	1130	100,0

Öğrencilerin % 14,4'ü cami imamına birinci sırayı, % 6,6'sı ikinci sırayı, % 8,8'i üçüncü sırayı ve % 7,3'ü dördüncü sırayı vermiştir. Cami imamına sıralamada yer veren

öğrenciler, genelin % 45,2'sini, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise % 54,8'ini oluşturmaktadır. Öğrencilerden, dini bilgi almada cami imamını ilk dört sırada referans gösterenlerin oranının % 37,1 olduğu ve % 14,4'lük oran ile birinci sırada yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 23: Ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini başkalarından kaçınıcı sırada aldıklarına göre dağılımı

Başkalarının Dini Bilgi Verme Sırası	F	%
1	45	4,0
2	40	3,5
3	25	2,2
4	25	2,2
5	19	1,7
6	9	,8
7	15	1,3
8	19	1,7
Cevapsız	933	82,6
Toplam	1130	100,0

Öğrencilerin % 4'ü, diğerlerine birinci sırayı, % 3,5'i ikinci sırayı, % 2,2'si üçüncü sırayı ve % 2,2'si dördüncü sırayı vermiştir. Diğerlerine sıralamada yer veren öğrenciler, genelin % 17,4'ünü, sıralamada yer vermeyen öğrenciler ise % 82,6'sını oluşturmaktadır. Öğrencilerden, dini bilgi almada başkalarını ilk dört sırada referans gösterenlerin, öğrencilerin % 11,9'unu oluşturduğu ve % 4'lük oran ile birinci sırada yoğunlaştığı görülmektedir.

Eldeki veriler incelendiğinde, ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini aldıkları kişilerle ilgili yaptıkları sıralamada yer alan kişilere bakıldığında, 76,1'lik oranla birinci sırada annenin, % 65,4'lük oranla ikinci sırada babanın, % 45,2'lik oranla üçüncü sırada cami imamının, % 44'lük oranla dördüncü sırada dede veya ninenin, % 27,3'lük oranla beşinci sırada diğer akrabaların, % 22,5'lik oranla altıncı sırada komşuların, % 18,4'lük oranla yedinci sırada arkadaşların ve % 17,4'lük oranla sekizinci ve son sırada burada sayılmayan diğer kişilerin olduğu anlaşılmaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin en büyük çoğunluğunun, dini bilgilerini birinci sırada anneleri ve ikinci sırada babalarından aldıkları, anket verilerinden anlaşılmaktadır. Buna göre, çocukların dini bilgi alma anlamında en başta anne ve babalarından etkilendikleri, çocuğun din eğitiminde annenin ve babanın en etkili faktörler olduğu sonucu

çıkarılabilir. Elde edilen veriler, çocukluk yıllarının büyük bölümünün genelde aile ortamı içerisindeki annelerle baba arasında geçmesinin, çocukların anne-babalarından daha etkili, kalıcı ve uzun süreli bir şekilde etkilendikleri tezini doğrular niteliktedir.

Tablo 24: Ankete katılan öğrencileri annelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı

Annenin Dini Etkinliğe Götürme Sıklığı	F	%
Evet sık sık götürür	331	29,3
Bazen götürür	556	49,2
Hayır hiç götürmez	157	13,9
Cevapsız	86	7,6
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere annelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürüp götürmediğinin sorulduğu bu soruda öğrencilerin % 29,3'ü, annesinin bu tip etkinliklere onları da götürdüğü, % 49,2'sinin bazen götürdüğü, % 13,9'unun ise hiç götürmediği görülmektedir. Annesinin bu tip dinin sosyal etkinliklerine ara sıra da olsa götürdüğü öğrenciler genelin % 78,5'ini oluştururken, bu soruya herhangi bir cevap vermeyenler % 7,6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 25: Ankete katılan öğrencileri babalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı

Babanın Dini Etkinliğe Götürme Sıklığı	F	%
Evet sık sık götürür	275	24,3
Bazen götürür	457	40,4
Hayır hiç götürmez	261	23,1
Cevapsız	137	12,1
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere babalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürüp götürmediğinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 24,3'ü, babasının bu tip dinin sosyal etkinliklerine onları da götürdüğü, % 40,4'ünün bazen götürdüğü, % 23,1'inin ise hiç götürmediği görülmektedir. Babasının bu tip dinin sosyal etkinliklerine ara sıra da olsa götürdüğü öğrenciler genelin % 64,7'sini oluştururken, bu soruya herhangi bir cevap vermeyen öğrenciler % 12,1'ini oluşturmaktadır.

Tablo 26: Ankete katılan öğrencileri dede/ninelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı

Dede/Ninenin Dini Etkinliğe Götürme Sıklığı	F	%
Evet sık sık götürür	219	19,4
Bazen götürür	271	24,0
Hayır hiç götürmez	328	29,0
Cevapsız	312	27,6
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere dedeleri veya ninelerinin taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürüp götürmediğinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 19,4'ü, dedesi veya ninesinin bu tip dinin sosyal etkinliklerine onları da götürdüğü, % 24'ünün bazen götürdüğü, % 29'unun ise hiç götürmediği görülmektedir. Dedesi veya ninesinin dinin bu türden sosyal etkinliklerine ara sıra da olsa götürdüğü öğrenciler genelin % 43,4'ünü oluştururken, bu soruya herhangi bir cevap vermeyen öğrenciler % 27,6'sını oluşturmaktadır.

Tablo 27: Ankete katılan öğrencileri başkalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürme sıklığına göre dağılımı

Başkalarının Dini Etkinliğe Götürme Sıklığı	F	%
Evet sık sık götürür	90	8,0
Bazen götürür	140	12,4
Hayır hiç götürmez	258	22,8
Cevapsız	642	56,8
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere başkalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürüp götürmediğinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 8'i, başkalarının bu tip dinin sosyal etkinliklerine onları da götürdüğü, % 12,4'ünün bazen götürdüğü, % 22,8'inin ise hiç götürmediği görülmektedir. Başkalarının dinin bu türden sosyal etkinliklerine ara sıra da olsa götürdüğü öğrenciler genelin % 20,4'ünü oluştururken, bu soruya herhangi bir cevap vermeyen öğrenciler % 56,8'ini oluşturmaktadır.

Çocukların sohbet, taziye, mevlit, iftar gibi toplumun diğer fertleriyle, varsa çocuklarla tanışmasına ve oynamasına fırsat veren bu tip dini sosyal etkinliklere götürülmesi, oradaki dini havanın fotoğrafını çekmesine, dinin bu sosyal yönüyle tanışmasına, bu tip toplanmalarda neyin niçin yapıldığını anlamaya çalışmasına, insanların birbirleriyle nasıl dini paylaşımlarda bulunduğunu izlemesine vasıta olabileceğinden dolayı

önemlidir. Dini bazı etkinliklerin toplum halinde yaşanmasının hem anne-babanın hem de çocuğun zihninde bir toplumsal kontrol mekanizması vücuda getirebileceği ve toplumca hoş karşılanmayan tutum ve davranışların sönüp, toplumca hoş görülen davranışların pekişmesine yardımcı olabileceği böylece insanların toplumsallaşma sürecini hızlandırabileceği noktasında bu tip etkinliklerin topluma ne denli önemli etkisinin olduğu açıktır. Öğrencilerin bu tip etkinliklere götürülmelerinin, çocukların din eğitimlerine katkı sağlayacağı, aynı zamanda toplumsallaşmalarını da hızlandıracak bir etkiye sahip oldukları beklenmektedir.

Çocukların, kendilerine en yakın buldukları anne-babalarıyla birlikte bu tip etkinliklere katılmaları, hem anne-babalarına sevgi ve güvenlerinin pekişmesine hem anne-babanın başrollerini canlandığı aile hayatının çocuğun din eğitimini zenginleştirecek, içselleştirmesini kolaylaştıracak, dine yabancılaşmasını önleyecek aktivitelerle, sevgi ve muhabbetle geçmesine, katkı sağlayabilir.

Ankete katılan öğrencilere taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere kimler tarafından, hangi sıklıkla götürüldüklerinin sorulduğu soruya öğrencilerin verdikleri cevaplara bakıldığında, annelerin öğrencilerin % 78,5'ini, babaların öğrencilerin % 64,7'sini, dede veya ninelerin öğrencilerin % 43,4'ünü ve burada sayılmayan başka kişilerin öğrencilerin % 20,4'ünü bazen de olsa dini inancının gereği olarak bu tip sosyal etkinliklere götürdüğü anlaşılmaktadır.

Eldeki verilerden anlaşıldığına göre, öğrencileri % 78,5'lik oranla en çok annelerinin ve % 64,7'lik oranla da ikinci sırada babalarının taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürdükleri, çocukların dini kişilik geliştirmesinde etkili faktör oldukları, özellikle anneye babanın diğer aile bireyelerine göre daha etkili oldukları tezini doğrulamaktadır.

Tablo 28: Ankete katılan öğrencilere annelerinin dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı

Annenin Nasihat Etme Sıklığı	F	%
Sık sık nasihat eder	729	64,5
Bazen nasihat eder	253	22,4
Hiç nasihat etmez	58	5,1
Cevapsız	90	8,0
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere annelerinin dini konularda nasihat edip etmediklerinin sorulduğu soruda, öğrencilerin % 64,5'inin annelerinin dini konularda sık sık nasihat ettikleri, % 22,4'ünün annelerinin bazen nasihat ettikleri, % 37,2'sinin annelerinin ise dini konularda hiç nasihat etmedikleri ve bu soruya herhangi bir cevap vermeyenlerin % 8'lik bir dilimi oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 86,9'unun, annelerinin ara sıra da olsa kendilerine dini konularda nasihat ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 29: Ankete katılan öğrencilere babalarının dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı

Babanın Nasihat Etme Sıklığı	F	%
Sık sık nasihat eder	602	53,3
Bazen nasihat eder	304	26,9
Hiç nasihat etmez	84	7,4
Cevapsız	140	12,4
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere babalarının dini konularda nasihat edip etmediklerinin sorulduğu soruda, öğrencilerin % 53,3'ünün babalarının dini konularda sık sık nasihat ettikleri, % 26,9'unun babalarının bazen nasihat ettikleri, % 7,4'ünün babalarının ise dini konularda hiç nasihat etmedikleri ve bu soruya herhangi bir cevap vermeyenlerin % 12,4'lük bir dilimi oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 80,2'sinin, babalarının ara sıra da olsa kendilerine dini konularda nasihat ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 30: Ankete katılan öğrencilere dedelerinin dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı

Dedenin Nasihat Etme Sıklığı	F	%
Sık sık nasihat eder	367	32,5
Bazen nasihat eder	273	24,2
Hiç nasihat etmez	149	13,2
Cevapsız	341	30,2
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere dedelerinin dini konularda nasihat edip etmediklerinin sorulduğu soruda, öğrencilerin % 32,5'inin dedelerinin dini konularda sık sık nasihat ettikleri, % 24,2'sinin dedelerinin bazen nasihat ettikleri, % 13,2'sinin dedelerinin ise dini konularda hiç nasihat etmedikleri ve bu soruya herhangi bir cevap vermeyenlerin %

30,2'lik bir dilimi oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 56,7'sinin, dedelerinin ara sıra da olsa kendilerine dini konularda nasihat ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 31: Ankete katılan öğrencilerin ninelerinin dini konularda nasihat etme/öğüt verme sıklığına göre dağılımı

Ninenin Nasihat Etme Sıklığı	F	%
Sık sık nasihat eder	407	36,0
Bazen nasihat eder	272	24,1
Hiç nasihat etmez	110	9,7
Cevapsız	341	30,2
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere ninelerinin dini konularda nasihat edip etmediklerinin sorulduğu soruda, öğrencilerin % 36'sının ninelerinin dini konularda sık sık kendilerine nasihat ettikleri, % 24,1'inin ninelerinin bazen nasihat ettikleri, % 9,7'sinin ninelerinin ise dini konularda hiç nasihat etmedikleri ve bu soruya herhangi bir cevap vermeyenlerin % 30,2'lik bir dilimi oluşturduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 60,1'inin ninelerinin ara sıra da olsa kendilerine dini konularda nasihat ettikleri anlaşılmaktadır.

Ankete katılan öğrencilere, dini konularda kimlerin, ne sıklıkta nasihat ettiğinin sorulduğu soruya verilen cevaplara bakıldığında, öğrencilerin sırasıyla % 86,9'unun annelerinin, % 80,2'sinin babalarının, % 60,1'inin ninelerinin, % 56,7'sinin dedelerinin ara sıra da olsa kendilerine dini konularda nasihat ettikleri, kendileriyle dini paylaşımlarda buldukları anlaşılmaktadır. Nasihat etme sıklıklarına bakıldığında ise, "sık sık nasihat eder" seçeneğini işaretleyen öğrencilerden, annelerin sık sık nasihat ettiğini belirtenlerin oranının % 64,5, babaların oranının % 53,3, ninelerin oranının % 36 ve dedelerin oranının % 32,5 olduğu görülmektedir.

Öğrencilere nasihat etme yoğunluğu ve sıklığıyla en başta annelerin ve ikinci sırada da babaların gelmesinin, çocuğun din eğitiminde ve dindar bir kişilik geliştirmesinde anne ve babaların ne kadar önemli bir rol üstlendiğini, birincil derecede rol oynadığını bilimsel anlamda ispat ettiği görülmektedir.

3.3. Çocukların Dini Durumuyla İlgili Bulgular ve Bu Bulguların Değerlendirilmesi:

Çocukların dini durumuyla ilgili bulgular anket formundaki 7, 12, 14, 15, 17, 19 ve 22. sorulara verilen cevaplardan elde edilebilir.

Tablo 32: Ankete katılan öğrencilerin dini konularda annelerine soru sorma sıklıklarına göre dağılımı

Anneye Soru Sorma Sıklığı	F	%
Sık sık sorarım	425	37,6
Bazen sorarım	547	48,4
Hiç sormam	91	8,1
Cevapsız	67	5,9
Toplam	1130	100,0

Dini konularda anneye soru sorma sıklığının ifade edildiği yukarıdaki tabloya göre, öğrencilerin % 37,6'sı annelerine dini konularda sık sık soru sorduklarını, % 48,4'ü ise bazen soru sorduklarını, % 8,1'i ise hiç soru sormadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 86'sı annelerine dini konularda soru sorduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 33: Ankete katılan öğrencilerin dini konularda babalarına soru sorma sıklıklarına göre dağılımı

Babaya Soru Sorma Sıklığı	F	%
Sık sık sorarım	389	34,4
Bazen sorarım	530	46,9
Hiç sormam	126	11,2
Toplam	1045	92,5
Cevapsız	85	7,5
Toplam	1130	100,0

Babalara dini konularda soru sorma sıklığını ifade eden tabloya göre, öğrencilerin % 34,4'ü babalarına dini konularda sık sık soru sorduklarını, % 46,9'u ise bazen soru sorduklarını, % 7,5'i ise hiç soru sormadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin % 80,3'ü babalarına dini konularda soru sorduklarını belirtmişlerdir.

Dini konularda kimlere ve ne sıklıkta soru sorulduğu sorusundan elde edilen verilere göre, öğrencilerin % 86'sının annelerine, % 80,3'ünün babalarına dini konularda bazen de olsa soru sorduklarını belirttikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin daha çok annelerine soru sordukları ve yaklaşık olarak 4/5'inden fazlasının dini konularda anne-babalarına

farklı sıklıklarda olmak üzere soru sordukları ve çocukların dini konularda soru sorma şekliyle anne-babalarından din eğitimi aldıkları anlaşılmaktadır. Verilere göre, çocukların % 37'sinin annesine ve % 34,4'ünün babasına sık sık, % 48,4'ünün annesine ve % 46,9'unun babasına bazen olmak üzere soru sorma yoluyla dini iletişime girdiği ve din eğitimi aldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 34: Ankete katılan öğrencilerin ezberlediği sure ve dua sayısına göre dağılımı

Ezberlenen Dua/Sure Sayısı	F	%
1	180	15,9
2	152	13,5
3	157	13,9
4	136	12,0
5	99	8,8
6	78	6,9
7	61	5,4
8	40	3,5
9	34	3,0
10	22	1,9
11	20	1,8
12	10	,9
13	16	1,4
14	6	,5
15	10	,9
16	12	1,1
17	10	,9
18	1	,1
Cevapsız	86	7,6
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin % 15,9'u bir sureyi veya duayı ezbere bildiğini, % 13,5'i iki tanesini, % 13,9'u üç tanesini, % 12'si dört tanesini, % 8,8'i beş tanesini, % 6,9'u altı tanesini, % 5,4'ü yedi tanesini, 3,5'i sekiz tanesini, % 3'ü dokuz tanesini, % 1,9'u on tanesini, % 1,8'i on bir tanesini, % 0,9'u on iki tanesini, % 1,4'ü on üç tanesini, % 0,5'i on dört tanesini, % 0,9'u on beş tanesini, % 1,1'i on altı tanesini, % 0,9'u on yedi tanesini ve % 0,1'i ise on sekiz tanesini ezbere bildiğini ifade etmiştir. En az bir sure veya duayı ezbere bilen öğrenciler, toplamın % 92,4'ünü oluşturmaktadır. Bu soruda herhangi bir işaretlemeye bulunmayan öğrenciler ise genelin % 7,6'sını oluşturmaktadır. Şimdiye kadar DKAB dersi almamış olan, bununla beraber en az on sure veya duayı ezbere bildiğini ifade eden öğrencilerin oranının % 9,5 olmasının, öğrencilerin bir

bölümünün namazda okunan bazı sure ve dualar hakkında din eğitimi aldığını, namaz kılmak için yeteri kadar olmasa da ön hazırlığa sahip olduğunu göstermektedir. Öğrencilerden en az on sure veya duayı ezbere bildiklerini ifade edenlerin, ailelerinden veya ailelerinin bilgileri dahilindeki birilerinden bir şekilde namaz sure ve dualarıyla ilgili din eğitimi aldıkları iddia edilebilir.

Sağlam'ın 8. sınıflar üzerinde yapmış olduğu araştırmadan elde edilen verilerin sonuçlarından daha yüksek olduğu (Sağlam, 2003:124), böylelikle Kur'an okumayı bilme husunda daha donanımlı oldukları anlaşılmaktadır.

Tablo 35: Ankete katılan öğrencilerin ailelerinin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmenin güzel bir davranış olup olmadığı hakkındaki görüşlerinin dağılımı

Ailenin İstemediğiyle Arkadaşlık Doğru mu?	F	%
Evet	193	17,1
Hayır	871	77,1
Cevapsız	66	5,8
Toplam	1130	100,0

Ailenin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmenin güzel bir davranış olup olmadığının sorulduğu soruda ankete katılan öğrencilerin % 17,1'i "Evet, güzel bir davranıştır" şikkını işaretlerken, % 77,1'i "Hayır, güzel bir davranış değildir" şikkını işaretlemiş ve % 5,8'i de bu konuda herhangi bir görüş bildirmemiştir.

Ailenin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmenin güzel bir davranış olup olmadığının sorulduğu soruda ankete katılan öğrencilerin % 77,1'lik büyük bir bölümünün "Hayır, güzel bir davranış değildir" seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Öğrencilerin 3/4'ünden fazlasının ailesinin izin vermediği kişi ya da kişilerle arkadaşlık etmenin güzel bir davranış olmadığını düşünmesi, bu konuda ailesinden bir terbiye aldığını gösterir. Demek ki öğrencilerin 3/4'ünden fazlası, arkadaşlarını ailesinin seçmesini ailesinin hakkı olarak kabullenmiş, ailesine bu konuda yetki vermiş, ailesinin bu tip yönlendirmelerinin gerekli olduğu bilincini ailesinden almış, bu terbiyeye sahip öğrencilerdir. Bu açıdan anne-babanın çocuğuna doğrudan etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu da çocuğun din eğitiminde anne-babanın etkili faktör olduğu tezini doğrular niteliktedir.

Tablo 36: Ankete katılan öğrencilerin din eğitimi alıp almamalarına göre dağılımı

Din Eğitimi Alma Durumu	F	%
Evet, aldım	805	71,2
Hayır, almadım	285	25,2
Cevapsız	40	3,5
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilerin, şimdiye kadar din eğitimi alıp almadığının sorulduğu soruya verdikleri cevapların dağılımına bakıldığında, öğrencilerin %71,2'si, herhangi bir şekilde din eğitimi aldıklarını ifade etmişler, % 25,2'si ise, din eğitimi almadıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılan öğrencilerin % 3,5'i de bu konuda herhangi bir işaretlemeye bulunmamıştır. Buradan, öğrencilerin yarıdan fazlasının bir şekilde dinle tanıştıkları ve bu konuda eğitim aldıklarını ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Çocuğun din eğitimi almasının ailesi tarafından temin edildiği, çocuğa ya ailesini tarafından ya da ailesinin gözetimindeki kişiler tarafından din eğitimi verildiği, burada ailenin önmeli bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen veriler çocuğun din eğitiminde anne-babaların etkili faktör oldukları tezini doğrular niteliktedir.

Tablo 37: Ankete katılan öğrencilerin Ramazan Ayı'nda oruç tutma isteklerinin derecesine göre dağılımı

Oruç Tutma İstek Derecesi	F	%
Evet hep isterim	842	74,5
Bazen isterim	207	18,3
Hayır istemem	27	2,4
Cevapsız	54	4,8
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere ramazan ayında oruç tutmayı isteyip istemediklerinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 75,5'i ramazan ayında oruç tutmayı hep istediklerini, % 18,3'ü bazen istediklerini, % 2,4'ü de ramazan ayında oruç tutmayı hiç istemediklerini belirtmiştir. Öğrencilerin % 92,8'inin bazen de olsa oruç tutmayı istediklerini belirttikleri anket sonuçlarına göre, bu soruya herhangi bir cevap vermeyenler % 4,8'lik bir dilimi oluşturmaktadır. Buradan, bazen de olsa Ramazan Ayı'nda oruç tutmayı isteyen öğrencilerin toplam oranının % 92,8 olduğu, öğrencilerin tamamına yakınının Ramazan Ayı'nda oruç tutmaya yönelik ilgisinin olduğu ve oruç tutmaya eğilimli olduğu, çevresinde oruç tutanların olduğu ve onun da yakın çevresini oluşturan anne ve babasından etkilendiği sonucu çıkarılabilir.

Tablo 38: Ankete katılan öğrencilerin Kur'an okumayı bilme düzeylerine göre dağılımı

Kur'an Okumayı Bilme Derecesi	F	%
İyi biliyorum	307	27,2
Az biliyorum	326	28,8
Hiç bilmiyorum	420	37,2
Cevapsız	77	6,8
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere Kur'an okumayı bilip bilmediklerinin sorulduğu soruda öğrencilerin % 27,2'sinin Kur'an okumayı iyi bildiği, % 28,8'inin az bildiği görülmektedir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 56'sının, yaklaşık olarak yarıdan fazlasının az da olsa Kur'an okumayı bildiği sonucu çıkarılabilir. Henüz DKAB dersi almamış 3. sınıf öğrencilerinin yarıdan fazlasının az da olsa Kur'an okumayı bilmesi, öğrencilerin ailelerinin çocuklarının din eğitimine önem verdiklerini gösterir. Bir de ankete katılan öğrencilerin yaklaşık ¼'ünün Kur'an okumayı iyi bilmesi, din eğitimi konusunda Diyarbakır'ın merkezindeki ailelerin ne kadar hassas olduğunun apaçık bir göstergesidir. Genelde il merkezlerinde ahlaki duygu ve davranışların sergilenme oranının küçük yerleşim yerleri olan ve geniş aile şeklinde bir yapıya sahip, geleneğe bağlılığın daha yoğun olduğu ilçe ve köylerdekine göre daha az olmasına rağmen, ankete katılan Diyarbakır'ın merkezinde yaşayan, yaşam koşulları köylerdekine göre maddi açıdan daha zor olan ailelerin çocuklarının % 27,2'sinin Kur'an okumayı iyi bilmesi, ilçe ve köylerinde genelde evinin yakınlarında çalışan ve çocuklarıyla daha çok vakit geçiren ailelerin çocuklarının Kur'an okumayı bilme oranlarının ne düzeyde yüksek çıkacağını düşündürmektedir. Eldeki veriler, özellikle anneyle babanın çocuğun Kur'an okumayı bilmesinde etkili oldukları tezini doğrulamaktadır.

Tablo 39: Ankete katılan öğrencilerin bir hata yaptıklarında anne-babalarının kızacağından korkup doğruyu söyleme durumlarına göre dağılımı

Korkudan Doğruyu Söylememe Sıklığı	F	%
Sık sık olur	176	15,6
Bazen olur	496	43,9
Hiç olmaz	398	35,2
Cevapsız	60	5,3
Toplam	1130	100,0

Ankete katılan öğrencilere bir hata yaptıklarında anne-babalarının kızmasından korktukları için doğruyu söylememe sıklıklarının sorulduğu soruya verilen cevaplara bakıldığında, öğrencilerin % 35,2'sinin, anne babasının kızacağından korksa da doğruyu söylediği, % 43,9'unun bu durumdan dolayı bazen doğruyu söylemediği görülmektedir.

Bu sonuçlara göre, öğrencilerin % 59,5'inin, anne-baba baskısına maruz kaldığı, doğruyu söyleme hususunda bile ailesinden tepki gördüğü anlaşılmaktadır. Buradan ailelerin yarısından fazlasının baskıcı bir yapıya sahip olduğu, bunun da çocuğun kişilik gelişimi için tehlike oluşturduğu söylenebilir. Çünkü teorik çerçevede de belirtildiği gibi çocuğun kişiliğini olumlu yönde etkileyen en ideal ana-baba tutumu demokratik tutumdur. Bu tutumda çocuk, bir mesele hususunda anne-babayla demokratik şekilde konuşarak, herhangi bir aşağılama ya da baskıya maruz kalmadan, olayları sebep ve sonuç çerçevesinde değerlendirme sonucunda kendisi karar verir (Anne-baba tutumları için bkz. Başaran, 2005:323; Dodurgalı, 2010:155; Aydın, 2007:23-28; Yavuzer, 2001:33-34; Ayrıca bkz. Ay, 2005:371).

Bununla beraber, DKAB dersi almamış bu öğrencilerin 1/3'ünden fazlasının, bir hata yaptığında sonuç aleyhine de olsa hiç yalan söylemediği, doğruyu söylemeye ve yalan söylememeye gayret ettiği anlaşılmaktadır. Doğruyu söyleme ve yalan söylememe davranışlarının teorik bilgisini vermek bir tarafa, aile içindeki fertlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde doğruyu söylemeye ve birbirlerini aldatmamaya gayret sarf ettiklerini gören aile içindeki çocukların doğruyu söylemede ısrar etme davranışları pekişir. Çünkü aile fertleri, bu konuda farkında olarak ya da olmayarak çocuklarına örnek olmakta, çocuklarına hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini öğretmektedir. Aleyhine de olsa doğruyu söyleyen ailede yetişen çocuklar da aynı gayret içinde olacaklardır. Buradan, hem ankete katılan öğrencilerin hem de ailelerinin 1/3'ünden daha büyük bir kısmının bu konuda daha yoğun bir gayret içerisinde oldukları, % 43,9'unun ailesinin ise, bazen de olsa aleyhine neticelenecek olaylarda yalan söyleyebildiği, her durumda doğruyu söylemeye yeterli gayreti gösteremediği, bu durumun çocuklarına yansıdığı sonucu çıkarılabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

1. Yapılan bu çalışmada din eğitiminde aile fertlerinden anne-babanın ailenin diğer bireylerine göre çocuklarda daha sürekli ve kalıcı yönde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
2. Diyarbakır'da genelde çok çocuklu ailelerin olduğu ve ailelerin sahip olduğu çocuk sayısının, aile değerleri araştırmasındaki çocuk sayısı sonuçlarından yüksek çıktığı sonucuna varılmıştır.
3. Yapılan anket çalışmasında, Diyarbakır'da okuma-yazma bilmeyenlerin oranının Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'nda okuma-yazma bilmeyenlerin oranına göre yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
4. Diyarbakır'da yapılan anket çalışmasında, annelerin ve babaların meslek dağılımında Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması'nın sonuçlarına göre herhangi bir işte çalışanların oranının yüzdelерinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.
5. Elde edilen verilere göre, çocukların annelerinden babalarından daha fazla anlayacakları şekilde cevap aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.
6. Ankete katılan öğrencilerin ifadelerinden annelerin çocuklarının sorularına anlayacağı şekilde cevap verme sıklığının, babalara göre daha fazla olduğu görülmüştür.
7. Anket verilerine göre, ankete katılan öğrencilerin dini bilgilerini aldıkları kişilerle ilgili yaptıkları sıralamada yer alan kişilere bakıldığında, % 76,1'lik oranla birinci sırada annenin, % 65,4'lük oranla ikinci sırada babanın, % 45,2'lik oranla üçüncü sırada cami imamının, % 44'lük oranla dördüncü sırada dede veya ninenin, % 27,3'lük oranla beşinci sırada diğer akrabaların, % 22,5'lik oranla altıncı sırada komşuların, % 18,4'lük oranla yedinci sırada arkadaşların ve % 17,4'lük oranla sekizinci ve son sırada burada sayılmayan diğer kişilerin olduğu anlaşılmaktadır. Çocuğun dini bilgi aldığı kişilerden birinci sırada annenin ve hemen arkasında da babanın gelmesinde, çocuğun din eğitiminde anne ve babanın ne kadar önemli olduğu sonucu çıkarılabilir.
8. Elde edilen veriler, çocukluk yıllarının büyük bölümünün genelde aile ortamı içerisinde anneye baba arasında geçmesinin, çocukların anne-babalarından daha etkili, kalıcı ve uzun süreçli bir şekilde etkilendikleri fikrini destekler niteliktedir.

9. Anket sonuçlarından, öğrencilerin % 71,2'sinin DKAB dersi almadan önce bir şekilde din eğitimi aldıkları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin yarısından fazlasının bir şekilde dinle tanıştıkları ve bu konuda eğitim aldıklarını ifade ettikleri, dine ilgi duydukları anlaşılmaktadır.

10. Diyarbakır'da ankete katılan öğrencilerin Kur'an okumayı bilme yüzdelerinin Sağlam'ın 8. sınıf öğrencileriyle yapmış olduğu araştırmada elde edilen verilere göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

11. Diyarbakır'da anne-babaların çocukları arasında dini konularda soru sorma, dini filmler izleme, yemeklerden sonra birlikte dua etme, birlikte dini etkinliklere katılma ve dini konularda büyüklerinden nasihatler alma hususlarında dini paylaşımların yoğun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

12. Ankete katılan öğrencilerin anne-babalarına soru sorma sıklıklarına bakıldığında, anneye hem daha çok soru sorulduğu hem de daha çok anlaşılır şekilde cevap alındığı görülmektedir.

Önerilere gelince:

1. Ankete katılan öğrencilerin anne-babalarına soru sorma sıklıklarına bakıldığında, çocukların büyük çoğunluğunun dinle ilgili sorular sordukları, dine yönelik ilgilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Fakat çocukların bazen cevap alamadıkları ve azarlandıkları da ifade edilmiştir. Çocuk, soru sorduğu kişiden anlaşılır şekilde cevap alırsa tekrar soru sorma cesaretini kendinde bulacaktır. Bunun için çocuğun her sorusuna değer verilmeli, sorularının cevapları anlayacağı şekle indirgenmeli ve geçiştirici cevaplardan kaçınılmalı, cevap verilirken üslubun çocuğu incitmemesine, dine olan ilgisi söndürülmemeli, düşünceyi ve hayal dünyasını geliştirecek cevapların verilmesine özen gösterilmelidir. Ayrıca çocukların duygularını özgür bir şekilde ifade etmesine, kafasından geçen soruları paylaşmasına fırsat verilmeli, onlara bu konuda herhangi bir baskı yapılmamalıdır.

2. Çocuğun birtakım dini etkinliklere götürülmesi, zihninde dinle ilgili unsurların daha fazla yer almasına sebep olacak, dine ve dini nesnelere daha fazla ilgi göstermesini netice verecektir. Bu yüzden çocukların mümkün oldukça bu tip etkinliklere katılması sağlanmalıdır.

3. Geçerliliği ve güvenilirliği sınanmış ve ilgili uzmanların da görüşleri dikkate alınarak daha ayrıntılı bir şekilde bütün yaşlar için hazırlanmış bir anketin Türkiye'nin

bütün illerinde uygulanması, Türkiye'deki bütün çocukların ve ailelerin dini duygu ve tutumlarının haritasının çıkarılmasına ve din eğitiminde eksik kalan yönlerin tespit edilmesine ve eksiklerin giderilmesine imkan tanıyacaktır.

4. Şehir merkezlerinde ailelere uzman aile danışmanları tarafından çocuk yetiştirme ve çocuğun din eğitimiyle ilgili seminerler verilebilir, çocuk yetiştirme kursları düzenlenebilir. Ailelerin önce çocuk eğitimi ve sonra da çocuğun din eğitimi konusunda bilgilendirilmelerinin, çocukların yetiştirilmesinde bu kadar önemli bir rol oynayan anne-babaların, çocuklarının hem kişisel gelişimlerinin hem dini ilgilerinin en iyi şekilde gelişimi temin edilebilir.

5. Anne-babalar için çocuk psikolojisi, çocuğun gelişim aşamaları, farklı gelişim aşamalarında izlenecek din eğitimi yöntemleri, çocuğun yeteneklerini uygun şekilde geliştirecek faaliyetler, ailenin önemi, anne-baba tutumları ve bu tutumların çocukta nasıl etkiler bıraktığı, nasıl bir çocuğun yetiştirilmesini netice verdiği hususlarında aileleri bilgilendirecek televizyon programları yapılabilir ve sayıları artırılabilir.

6. Çocukların izlediği televizyon programları, girdiği internet siteleri anne-babaları tarafından takibe alınmalı, bu konuda çocuklara rehberlik edilmeli, onların tek başına televizyon ya da bilgisayar başında uzun süre ve geç saatlere kadar kalmasına izin verilmemelidir.

7. Toplumların çekirdeği, DNA'sı olan aileyi ve aile değerlerini yıpratıcı her türlü mekanizma hakkında toplum bilinçlendirilmeli ve bu değerlerin muhafazası devlet tarafından sağlanmalıdır.

8. Çocuklara din eğitimi veren anne ve babaların öncelikle kendilerinin din eğitimi almalarına fırsat tanınırsa, sözden daha çok uygulamadaki davranışı önemseyen çocukların örnek alabileceği anne-babaların yetişmesinin yolu açılmış olacaktır.

9. Yemeklerden sonra yapılan duaların, izlenen dini filmlerin, ziyaret edilen kutsal mekanların, çocuğun dini sorularına verilen cevapların ve cevap verme tavrının anne-babanın çocuğa verdiği din eğitiminde önemli oluşundan hareketle çocuğun bu tip etkinliklere ailesiyle birlikte katılmasının, çocuğun dini kişilik geliştirmesinde, çocuktaki merak duygusunun dine yönlendirilmesinde, dini ilgilin beslenmesinde büyük etkisinin olacağından, bu tip etkinliklerin sıklığının artırılmasında fayda vardır.

KAYNAKÇA

- ABANOZ, Süleyman (2008), *6-12 Yaş Arası Çocukların Dini ve Ahlaki Gelişimlerinde Anne ve Babaların Rolü: İzmir ve Sakarya Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AĞCA, Kemalettin (1998), *Ailede Eğitim*, TDV Yayınları., Ankara.
- APAYDIN, Halil (2001), “Aile İçi İletişimin Çocuğun Dinsel Gelişimine Etkisi”, *OMÜİFD*, 2001, sayı:12-13, s.319-337.
- ARAZ, Hacer (2007), *Türk Aile Yapısında Aile İçi Dini İletişim Problemleri ve Bunların Çocuğun Din Eğitimine Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- ARICI, İsmail (2007), *İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrenci Başarısını Etkileyen Faktörler: Ankara Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AY, Mehmet Emin, (1994), *Ailede ve Okulda Din Eğitiminde Mükafat ve Ceza*, Nil Yay., İzmir.
- AY, Mehmet Emin, (2005), “Ailede Verilecek Din Eğitiminde Genel Prensipler”, Edt.: CANAN, İbrahim, *İslam’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu II*, s. 361-374.
- AYDIN, Mehmet Zeki (2007), *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem (2005), *Eğitim Psikolojisi Gelişim, Öğrenme ve Ortam*, Nobel Yayın dağıtım, Ankara.
- BELLİGÜÇÜK, Fatma Özdoğan (2004), *Medyanın Aile Kurumu Açısından Eleştirel Okuması (Biz Evleniyoruz Programı Örneği)*, *Aile ve Toplum Dergisi*, c. 2, sayı 7, s. 91-93.
- BİLGİLİ, Fatih Menderes (2005), *Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler*, Beyan Yayınları, İstanbul.

- BİLGİLİ, Fatih Menderes (2005), “Din Eğitiminde Çocuğun Tabiatından Kaynaklanan Bireysel Eğilimlerin Ve İsteklerin Karşılanması Problemi”, *ÇÜİFD*, Sayı 5, c. II, s. 163-186.
- BİLGİN, Beyza (2004), *İslam ve Çocuk*, DİB Yay., Ankara.
- BİLGİN, Beyza (2007), *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yay., Ankara.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit (2000), *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları*, MEB Yay., İstanbul.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener, E. K. Çakmak, Ö. E. Akgün, Ş. Karadeniz ve F. Demirel (2009), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Pegem Akademi Yay., 3. Baskı, Ankara.
- CANAN, İbrahim (1979), *Resulullah'a Göre Ailede ve Okulda Çocuk Terbiyesi*, Cihan Yay., İstanbul.
- CANAN, İbrahim (2010), *Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Sünnetinde Terbiye*, Işık Akademi Yay., İstanbul.
- CÜCELOĞLU, Doğan (2001), *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kıtabevi, İstanbul.
- ÇAKAN, İsmail Lütfi (2010), “Bir Medeniyet Projesi ve Dünya Görüşü Olarak İslam'ın Çocuğa Bakışı”, *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- ÇANKIRILI, Ali (2009), *Çocuğun Manevi Eğitimi*, Zafer Yay., İstanbul.
- ÇELEĞEN, Nuriye (2007), *Peygamberimiz Çocuklara Nasıl Davranırdı*, Nesil Yay., İstanbul.
- ÇİFTÇİ, Orhan (1991), “Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü”, *Aile ve Toplum Dergisi*, c.1, sy:2, s. 19-22.
- DEMİREL, Özcan ve Zeki Kaya (2008), *Eğitim Bilimine Giriş*, Pegem Akademi Yay., Ankara.
- DİCKİE Jane R., Dawn M. MERASCO, Amy K. ESHLEMAN, Amy SHEPARD, Michael VANDER WİLT ve Melissa JOHNSON, “Parent-Child Relationships

and Children's Images of God", *Journal For The Scientific Study Of Religion*, Number 36, 1997, Pages 25-43.

DODURGALI, Abdurrahman (1996), *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

DODURGALI, Abdurrahman (2010), *Ailede Din Eğitimi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

DUMAN, M. Zeki (1991), "Ailede Çocuk Eğitimi ve Lokman Hakim'in Nasihatlerinin Düşündürdükleri ", *Diyânet Dergisi*, c. 27, Sayı 3, s.103-116.

ERDİL, Kemalettin (1991), *Aile Okulu*, TDV Yay., Ankara.

ERTUĞRUL, Halit (2008), *Ailede ve Okulda Çocuk Eğitimi*, Nesil Yay., İstanbul.

ERÜRKER, Burcu (2007), *Aileye Ve Parçalanmış Aileye Sahip 5-6 Yaş Çocuklarının Bilişsel İşlevlerinin Karşılaştırılması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNDÜZ, Turgay (2003), *İslam, Gençlik ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi Yay., İstanbul.

HAKAN, Aziz (2001), *İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Başarısında Aile Faktörü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

HÖKELEKLİ, Hayati (2008), *Psikolojiye Giriş*, Düşünce Kitabevi, İstanbul.

IŞIK, Baran (2006), *Ailenin Örgütsel ve Yapısal Niteliğinin 60-72 Aylık Çocukların Sosyal-Duygusal Uyum Düzeyine Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KARACA, Faruk(2007), *Dini Gelişim Teorileri*, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul.

KASAPOĞLU, Abdurrahman, (2008), "Kur'an'a Göre Ailenin Din Eğitimi Görevi - İman ve İbadet Eğitimi" *Diyanet İlmî Dergi*, Ankara, Cilt 44, Sayı 2, s.7-26.

KAVUŞTU, Şura (2006), *Hz. Muhammed'in Aile Reisi Olarak Örnek Şahsiyeti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- KAYA, Canten (2003), *Çocuk Eğitiminde Anne Babaya Öneriler*, Zambak Yay., İstanbul.
- KILAVUZ, M. Akif ve Hüseyin Yılmaz (2009), Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi”, *UÜİFD*, c. 18, Sayı 2, s. 123-139.
- KONUK, Yurdagül, (trs.), *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*, TDV Yayınevi, Ankara.
- KURT, Abdurrahman (2009), Dindarlığı Etkileyen Faktörler, *UÜİFD*, c. 18, Sayı 2, s. 1-26.
- ÖZERİ, Zeynep Nezahat (2004), *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, DEM Yay., İstanbul.
- SAĞLAM, İsmail (2001), “Çocuklarda Davranış Şekillenmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım”, *UÜİFD*, c. 10, Sayı 2, s. 209-223.
- SAĞLAM, İsmail (2002), “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, *UÜİFD*, c. 11, Sayı 2, s. 167-190.
- SAĞLAM, İsmail (2003), *Çocuk ve İbadet: 7-14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*, Düşünce Kitabevi Yay., İstanbul.
- SÜBAŞI, Güzin (2007), “Eğitim Psikolojisi”, Edt.: ULUSOY, Ayten, *Eğitim Psikolojisi* s. 1-28.
- SÜVEYD, Muhammed Nur (1998), *Peygamberimizin Sünnetinde Çocuk Eğitimi*, Çev. Zekeriya Güler, Uysal Kitabevi, Konya.
- TAVUKÇUOĞLU, Mustafa (2002), “Okulöncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu ve Eğitimi”, *Selçuk ÜİFD*, Sayı 16, s. 51-63.
- TEKİN, Muhammet Ali (2003), *Hadis Tekniği Açısından Fıtrat Hadisinin İnşası*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- TORUN, Alev (1995), *Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TOSUN, Cemal (2005), *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yay., Ankara.
- TÜRK, Esra (2007), *Çocukta Duygusal Gelişimin Din Eğitimi Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UCUR, Z. Elvan (2005), *Farklı Aile Tutumlarının Okul Öncesi Dönem 5 Yaş Çocuklarının Bilişsel Performans Düzeylerine Etkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ULVAN, Abdullah Nasih (1994), *İslam'da Aile Eğitimi (Evlilik, Evlat Terbiyesi ve Esasları) I*, Çev. Celal Yıldırım, Detay Yayıncılık, Ankara.
- URAL, Ayhan ve İbrahim Kılıç (2006), *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- VERGOTE, Antonie (1978), *Çocuklukta Din*, Çev. Erdoğan Fırat, *AÜİFD*, Sayı 22, s. 315-329.
- YAVUZ, Kerim (1987), *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi (7-12 Yaş)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- YAVUZ, Kerim(1994), *99 Soruda Çocuk ve Din*, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (2008), *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk (2001), *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (2008), *Hak Dini Kur'an Dili (8)*, Sadeleştiren Sıtkı Güllü, Huzur Yayınevi, İstanbul.
- YILDIRIM, Bilal (1997), "Çocuğun Şahsiyet Gelişiminde Ailenin Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme", *FÜİFD*, Sayı 2, s.119-136.
- YİĞİT, Ayşegül (2006), "Çocuğun Gelişim Özellikleri Ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi", *OMÜİFD*, Sayı 22, s. 179-203.

YÖRÜKOĞLU, Atalay (1994), *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.,
İstanbul.

YÖRÜKOĞLU, Atalay (2000), *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yay.,
İstanbul.

EKLER

EK 1: ÇOCUĞUN DİN EĞİTİMİNDE ANNE-BABANIN ETKİSİ (DİYARBAKIR ÖRNEĞİ) ANKET FORMU

Değerli öğrenciler,

Bu anket, çocukların din eğitiminde anne-babalarının dini yaşantılarının etkisini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu anketteki sorularda kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Yanıtlar, araştırmacı dışında hiç kimse tarafından kullanılmayacaktır. Yanıtlarınızı size en uygun gelen bölüme (X) işareti koyarak belirtiniz. **Yapılan çalışmanın amacına ulaşabilmesi için bütün soruların cevaplandırılması gerekiyor.** Ayırdığınız zaman, gösterdiğiniz duyarlılık ve yardımlarınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

D.Ü. İlahiyat Fakültesi Arş. Gör. Fatih Özkan

1. Şu an okuduğunuz okul.....İlköğretim Okulu

2. Cinsiyetiniz ( )Erkek ( )Kız

3. Kaç kardeşiniz?(sayıyla belirtiniz).....

4. Ailenizin kaçınıcı çocuğusunuz? (sayıyla belirtiniz).....

5. Anne-babanızın mesleği nedir?

Anne

( )İşçi

( )Memur

( )Emekli

( )Ev hanımı

( )Çalışmıyor

( )Diğer .....

Baba

( )İşçi

( )Memur

( )Emekli

( )Serbest

( )Çalışmıyor

( )Diğer .....

6. Anne-babanızın eğitim durumu nedir?

Anne

( )Okur-yazar değil

( )İlkokul mezunu

( )Ortaokul mezunu

( )Lise ve dengi okul mezunu

( )Üniversite veya yüksekokul mezunu

Baba

( )Okur-yazar değil

( )İlkokul mezunu

( )Ortaokul mezunu

( )Lise ve dengi okul mezunu

( )Üniversite veya yüksekokul mezunu

7. Kimlere dini konularda soru sorarsınız?

Anne

( )Sık sık sorarım

( )Bazen sorarım

( )Hiç sormam

Baba

( ) Sık sık sorarım

( ) Bazen sorarım

( ) Hiç sormam

Dede/Nine

( ) Sık sık sorarım

( ) Bazen sorarım

( ) Hiç sormam

Başka.....

( ) Sık sık sorarım

( ) Bazen sorarım

( ) Hiç sormam

8. Sorularımıza hangisi, nasıl cevap verir (+) işaretleyiniz?	Annem	Babam	Dedem	Ninem	Başka
Sık sık anlayacağım şekilde cevap verir					
Bazen anlayacağım şekilde cevap verir					
Anlayacağım şekilde cevap vermez					
Sorularıma cevap vermez ve kızar (azarlar)					

8.

9. Evinizde yaşayan anne, baba ve kardeşlerinizden başka akrabanız var mı? ( )Var ( )Yok
Varsa hangileridir? ( )Dede/Nine ( )Amca/Dayı ( )Hala/Teyze ( ).....
10. Evinizde yemeklerden sonra dua okunur mu? ( )Sık sık okunur ( )Bazen okunur ( )Okunmaz
11. Evde ailece dini filmler izler misiniz? ( )Sık sık izleriz ( )Bazen izleriz ( )Hiç izlemeyiz
12. Aşağıdaki sure ve dualardan ezbere bildiklerinizi işaretler misiniz?
( )Subhaneke/Veccehtü ( )Ettahiyyatu ( )Allahümme salli ( )Allahümme barik ( )Rabbena
( )İnna atayna kelkevser ( )Kulya eyyühelkafirun ( )Elemtera keyfe ( )Liilafi kureyş ( )Tebbet
( )İzacae nasrullahi ( )Kuleuzu birabbilfelak ( )Kulhüvallahu ehad ( )Kuleuzu birabbinnas
( )Eraeytellezi ( )Ayetal kürsi ( )Varsa başka.....
13. Öğrendiğiniz dua ve sureleri size kim öğretti?
( )Anne ( )Baba ( )Dede/Nine ( )Diğer akrabalar ( )Komşular ( )Cami imamı ( )Başka.....
14. Ailenizin izin vermediği kişilerle arkadaşlık etmek güzel bir davranış mıdır? ( )Evet ( )Hayır
15. Şimdiye kadar din eğitimi aldınız mı? ( )Evet, aldım ( )Hayır, almadım
16. Dini bilgilerinizi en çok kimlerden öğrendiğinizi parantez içini (1), (2) diye sıralayarak belirtir misiniz?
( )Anne ( )Baba ( )Dede/Nine ( )Diğer akrabalar ( )Komşular ( )Arkadaşlar ( )Cami imamı ( ).....
17. Ramazan'da oruç tutmayı ister misiniz?( )Evet, hep isterim ( )Bazen isterim ( )Hayır, istemem
18. Anne-babanız sizi taziye, mevlit, iftar ya da sohbet gibi etkinliklere götürür mü?
Anne Baba Dede/Nine Başka.....
( )Evet, sık sık götürür ( )Evet, sık sık götürür ( )Evet, sık sık götürür ( )Evet, sık sık götürür
( )Bazen götürür ( )Bazen götürür ( )Bazen götürür ( )Bazen götürür
( )Hayır, hiç götürmez ( )Hayır, hiç götürmez ( )Hayır, hiç götürmez ( )Hayır, hiç götürmez
19. Kur'an okumayı biliyor musunuz? ( )İyi biliyorum ( )Az biliyorum ( )Hiç bilmiyorum
20. Dini konularda aşağıdakilerden hangisi size ne kadar nasihat eder/öğüt verir?
Anne Baba Dede Nine Başka.
( )Sık sık eder ( )Sık sık eder ( )Sık sık eder ( )Sık sık eder ( )Sık sık eder
( )Bazen eder ( )Bazen eder ( )Bazen eder ( )Bazen eder ( )Bazen eder
( )Hiç etmez ( )Hiç etmez ( )Hiç etmez ( )Hiç etmez ( )Hiç etmez
21. Bir hata yaptığınızda anne-babanız kızacağı için doğruyu söylemediğiniz olur mu?
( )Sık sık olur ( )Bazen olur ( )Hiç olmaz
22. Bir sıkıntınız olduğunda bunu ailenizde en çok kime anlattırınız?
( )Anne ( )Baba ( )Abi/Abla ( )Dede/Nine ( ).....

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Sakarya'da doğan ÖZKAN, ilk ve orta öğrenimini, doğduğu köydeki Erdoğan İlköğretim Okulu'nda, lise öğrenimini, Akyazı İmam-Hatip Lisesi'nde bitirdi. Lisans öğrenimini ise, 2005'te, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. 2007'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı imam-hatip olarak atandı. 2008'de Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başladı. 2009'da Dicle Üniversitesi'ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Halen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.